

In Nederduitsch gewaad. Nederlandse beschouwingen over vertalen 1760-1820

Vertaalhistorie. Deel 4

samenstelling Luc Korpel

bron

Luc Korpel (ed.), *In Nederduitsch gewaad. Nederlandse beschouwingen over vertalen 1760-1820*.
Stichting Bibliographia Neerlandica, Den Haag 1993

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/korp003inne01_01/colofon.htm

© 2007 dbnl / Luc Korpel



Inleiding

Als samensteller van het deel *In Nederduitsch gewaad. Nederlandsche beschouwingen over vertalen, 1760-1820* bevind ik mij in een iets andere positie dan mijn collega-bloemlezers van andere delen in de reeks. Waar zij meestal niet anders dan op eerste verkenning kunnen gaan, kan ik terugvallen op de resultaten van mijn promotie-onderzoek, dat de Nederlandse vertaalreflectie tussen 1750 en 1820 beschrijft (Korpel (1992)). Uit het bronnenmateriaal dat aan die studie ten grondslag heeft gelegen, heb ik een keuze gemaakt voor deze anthologie.

Dit deel vangt aan met de zestiger jaren van de achttiende eeuw, wanneer de zelfstandige vertaalreflectie, niet in de laatste plaats door de opkomst van de (literaire) tijdschriften in die tijd, een vlucht gaat nemen, al blijft men ook in vertaalvoorredes veel over vertalen schrijven. Dit deel houdt op bij 1820, wanneer naast de traditionele benaderingen een nieuwe kijk op het vertalen gestalte heeft gekregen.

Bij de selectie van teksten heb ik erop gelet dat wat ik in de periode 1760-1820 als de drie belangrijkste tendensen in het denken over vertalen zie - ik kom hier later nog op terug -, vertegenwoordigd zijn en dat wat ik als de belangrijkste thema's en controversen beschouw, in de gekozen teksten aan de orde komen. Maar ik heb evenzeer in het oog gehouden dat mijn keuze een goede indruk zou geven van de diversiteit in het discours over het vertalen: er zijn verhandelingen, gedichten, een woordenboekdefinitie en voorredes; er zijn ernstige opstellen, maar ook speelse of luimige teksten die het vertalen tot onderwerp hebben.¹ Zowel inhoud als vormgeving van de beschouwingen zijn dus in de overwegingen betrokken. Bovendien heb ik het woord willen geven aan degenen die in die tijd, blijkens contemporaine verwijzingen, als autoriteit op vertaalgebied gelden, zoals Willem Bilderdijk, Jeronimo de Bosch en Joannes Lublink de jonge. Tenslotte heb ik gestreefd naar een spreiding over verschillende tekstsoorten, brontalen en natuurlijk over de periode 1760-1820.²

Vertaalpraktijk en vertalers

Naar de vertaalpraktijk tussen 1760 en 1820 is nog geen systematisch onderzoek verricht, maar op grond van verspreide observaties en enkele bibliografieën kunnen er enige voorzichtige conclusies getrokken worden. De periode 1750-1820 lijkt een tijdperk van grote en groeiende vertaalactiviteit. Dat is voor het drama en het fictionele proza met cijfers te staven. De bibliografie van Buisman (Buisman [1960]) laat zien dat in de periode 1760-1820 vertalingen steeds meer dan de helft van de productie van fictioneel proza uitmaken en dat de vertaalactiviteit in de loop van die zestig jaren toeneemt. De lijst met vertaalde drama's van Worp (Worp (1908)) toont eveneens een toename in vertaalactiviteit.³ Helaas is bij gebrek aan bibliografieën nog niet vast te stellen hoe de verhouding tussen vertalingen en origineel werk ligt bij poëzie en niet-fictioneel proza. Wel doen

contemporaine uitlatingen vermoeden dat ook bij die tekstsoorten vertalingen veelvuldig voorkomen.

Tot halverwege de zeventiger jaren lijkt het grootste deel van de vertaalactiviteit gewijd aan Franse originelen.⁴ Vanaf 1775 moet Frankrijk deze leidende rol prijs geven, behalve op het terrein van de drama-vertalingen. Duitse originelen spelen vanaf die tijd een steeds belangrijker rol in het vertaalbedrijf. Duitsland wordt een geduchte concurrent van Frankrijk bij de drama-vertalingen en als leverancier van fictioneel proza komt het op een onbetwiste eerste plaats te staan, die het tot 1820 behoudt. Englands rol als land van herkomst voor vertalingen lijkt een veel beperktere en zeker drama-originelen heeft men niet in de eerste plaats in Engeland gezocht. Er zijn wel korte periodes met hevige interesse in vooral het proza, fictioneel en niet-fictioneel, maar die zijn in 1760 eigenlijk al grotendeels *passé*. De rol van de klassieken is een nog geringere. Zij leveren, zo leert ons Geerebaert (1924),⁵ ternauwernood drama of fictioneel proza ter vertaling, en ook als het om poëzie gaat, lijkt er tot ± 1800 bij vertalers nauwelijks belangstelling voor klassieke originelen. In de eerste decennia van de negentiende eeuw verandert dit echter.

Over de vertalers en hun bagage zijn nog slechts hypothesen te formuleren, die door vooral sociaal-historisch onderzoek bevestigd of verworpen zullen moeten worden. De vertaalreflectie bevat aanwijzingen dat er veel 'om den brode' vertaald wordt, zowel door auteurs die van hun pen moeten leven, zoals A.L. Barbaz (zie tekst no. 19), door bekende literatoren die geld nodig hebben zoals Betje Wolff en Bilderdijk (zie nos. 15 en 20), als ook door onderwijzers die behoefte hebben aan een bijverdienste.⁶ Tegelijkertijd blijkt uit de vertaalreflectie dat men eigenlijk van mening is dat een vertaler geen commerciële motieven mag hebben en dat 'liefde voor de letteren' de drijfveer tot het overzetten behoort te zijn. Alleen dan, zo redeneert men, kan een vertaler de nodige tijd aan de vertaling besteden en alleen dan zal het algemeen belang zwaarder kunnen wegen dan het belang van de uitgever en boekhandel.⁷

Kennis van de taal van het origineel dat vertaald wordt, behoort niet noodzakelijkerwijs tot de bagage van de vertaler. Wanneer men de brontaal niet beheerst, gebruikt men een tussenvertaling in een andere taal of, als het de vertaling van een dichtwerk betreft, een tussenvertaling door een derde in proza. Dit blijft tot 1820 een geaccepteerde werkwijze, al hoort men vooral na 1800 steeds meer bezwaren tegen het vertalen uit de tweede hand als het klassieke teksten betreft.⁸ Over het algemeen is het in Nederland met de kennis van het Frans in de achttiende en het begin van de negentiende eeuw goed gesteld; het Frans vervult de rol van *lingua franca* in West Europa. Kermis van het Duits en Engels is veel minder verspreid in Nederland. In de loop van de achttiende eeuw zou de kennis van het Duits wel toenemen, zodat die aan het eind van de achttiende eeuw in ieder geval wijder verbreid is dan kennis van het Engels. Beheersing van het Engels zou vooral beperkt zijn tot een kleine groep, de zogenaamde *dissenters*, die het Engels geleerd zouden hebben om theologische werken in die taal te kunnen lezen. Lublink de jonge zou een van de weinigen geweest zijn die

het Engels bijzonder goed beheersten (zie nos. 4 en 12).⁹ Overigens zijn veel vertalers van Duits en Engels autodidact, afgaande op opmerkingen in de vertaalreflectie. Een uitzondering vormt een aantal vertalers uit welgestelde koopmanskringen, die op jonge leeftijd door (thuis)onderwijs naast het Frans een andere moderne taal geleerd hebben, soms Duits (Lublink d.j.), soms ook Engels. Dergelijke vertalers leren zichzelf soms later het Latijn aan, zoals P. van Winter Nsz. (zie no. 18). Veel vertalers van de klassieken horen echter tot de groep van 'geleerden' en predikanten die onderwijs in het Latijn en, na 1800 in toenemende mate, in het Grieks genoten hebben.¹⁰

Karakteristiek van de vertaalreflectie

Vertaalreflectie is tussen 1760 en 1820 vooral reflectie over het vertalen van 'dichtkunst', van originelen in versvorm, waaronder zowel drama als poëzie vallen. De meeste literair-theoretische teksten (verhandelingen, artikelen in tijdschriften e.d.) gaan over het vertalen van poëzie of drama óf over het vertalen van alle traditionele tekstsoorten, dus poëzie, drama en het niet-fictionele proza. Fictioneel proza komt vooral aan de orde in opstellen die kritiek op de vertaal-praktijk geven. Het is ook zo dat vertalingen van poëzie en niet-fictioneel proza meestal voorwerk met vertaalreflectie hebben, terwijl minder dan 60% van de vertalingen van drama en fictioneel proza een vertaalvoorrede hebben en daarvan bevat nog minder dan 40% vertaalreflectie. In mijn selectie van teksten, die twaalf literair-theoretische teksten en zestien vertaalvoorredes telt, weerspiegelen deze verhoudingen zich wel enigszins. Van de literair-theoretische teksten gaan er vijf over het vertalen van dichtkunst (nos. 1, 3, 9, 11, 18), waarvan één heel nadrukkelijk alleen over toneel (no. 3). Vijf gaan over het vertalen van dichtkunst en niet-fictioneel proza (nos. 2, 5, 7, 12, 27), waarbij H.J. Roullaud en Lublink d.j. ook incidenteel fictionele proza-teksten noemen (nos. 5 en 12). Het opstel van S.L. (no. 6) gaat over het vertalen van niet-fictioneel proza, al bevat het een in vertaling ingelaste ontlening aan *The Guardian*, die over het vertalen van dichtkunst gaat. Hoffhams vertaalrecept (no. 17) is algemeen en gaat niet over een bepaalde tekstsoort. Van de vertaalvoorredes leiden er twaalf een poëzie-vertaling in (nos. 4, 10, 14, 15, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26), twee een vertaling van niet-fictioneel proza (nos. 8 en 13) en twee een drama-vertaling (nos. 16 en 28).

Opvallend is dat het vertalen van de klassieken al vanaf 1760 heel nadrukkelijk aanwezig is in de vertaalreflectie in literair-theoretische teksten, terwijl de vertaalpraktijk pas een toename in belangstelling voor Griekse en Latijnse originelen laat zien in de eerste decennia van de negentiende eeuw. Wanneer de vertalingen uit de klassieken echter eenmaal verschijnen, hebben die een opmerkelijk hoog percentage vertaalvoorwerk, gemiddeld 83%. Voor vertalingen uit het Duits, Engels en Frans geldt dat 60% van de vertalingen vertaalvoorwerk bevat. In de literair-theoretische teksten gaat belangstelling voor het vertalen

uit de contemporaine literaturen min of meer gelijk op met de fluctuaties in de vertaalpraktijk.

Tenslotte is het van belang op te merken dat de reflectie over navolgen en vertalen eigenlijk samenvallen (zie no. 9). Omdat de na te volgen modellen meestal niet in het Nederlands geschreven zijn (meestal in het Latijn of Grieks), is navolgen namelijk min of meer synoniem met vertalen. Navolgen is één manier waarop het vertalen gedefinieerd wordt. Ik kom daar nog op terug.

Klimaat rond het vertalen

Het vertalen wordt in de tweede helft van de achttiende eeuw en in het begin van de negentiende eeuw gezien als een bedreiging voor de eigen, Nederlandse, taal en cultuur. Die bedreiging zoekt men voor een groot deel in de slechte kwaliteit van de vertalingen, die de Nederlandse taal en cultuur vervuilen met broddelwerk. Vooral het toneel zou onder vertalingen lijden (zie nos. 3 en 11). De slechte kwaliteit van de vertalingen wordt gezien als het resultaat van een combinatie van waardeloze originelen en onbekwame vertalers. Men vertaalt prullen en vertaalt die op erbarmelijke wijze, zo luidt het oordeel. En wat er dan nog aan goeds ter vertaling wordt uitgekozen, wordt ook door 'kreupele overzetter' verknoeid (no. 2, p. (53)). De belangrijkste oorzaak van deze misstand wordt gezocht in de commercialisering van het vertalen: er wordt voor het geld vertaald in plaats van uit 'liefde voor de letteren'. Toch is het vooral de enorme vlucht die het vertalen heeft genomen die maakt dat men bang is dat de Nederlandse taal en cultuur in de verdrukking komen. De vertaalwoede, zo redeneert men, heeft zulke excessieve vormen aangenomen dat de preoccupatie met andere culturen hand in hand gaat met een verwaarlozing van eigen taal en cultuur (zie no. 1). De toon van het verzet tegen het vertalen lijkt in de tweede helft van de achttiende eeuw steeds feller te worden en na 1800 een nationalistisch tintje te krijgen: 'de zelfstandigheid, den roem, ja geheel het aanwezen eener Natie' staat op het spel wanneer het buitenlandse voorgetrokken wordt en de eigen letterkunde geminacht wordt, zo luidt het oordeel van hoogleraar B.H. Lulofs.¹¹

In een dergelijk negatief klimaat houdt men zich in de vertaalreflectie tussen 1760 en 1820 vooral bezig met de vraag óf men wel moet vertalen. In de loop van de achttiende eeuw heeft het vertalen de vanzelfsprekende plaats die het voorheen in het literaire bedrijf leek te hebben duidelijk verloren en ligt het zelfs zwaar onder vuur.¹² In een groot deel van de vertaalreflectie wordt het vertalen of aspecten daarvan aan de kaak gesteld (zie nos. 1, 3, 17) en veel verhandelingen over het vertalen zijn nadrukkelijk *verdedigingen* (zie nos. 2, 5, 12). Ook in de vertaalvoorredes, bij uitstek een plaats waar men een positieve houding ten opzichte van het vertalen zou verwachten, is vaak sprake van een defensieve attitude en van aanvallen op de vertaalpraktijk.¹³ In het vertaalreflectieve discours wordt derhalve een belangrijke plaats ingeruimd voor de *legitimatie* van het

vertalen, waarbij moet worden aangetoond dat het vertalen geen bedreiging vormt voor de Nederlandse taal en cultuur. De klassieken bekleden in dit spanningsveld een bijzondere positie. Zo zijn zij uitgesloten van de kritiek op de vertaalpraktijk: het vertalen van klassieke originelen lijkt per definitie goed te zijn, al verschijnt er natuurlijk wel eens een minder geslaagde vertaling en zijn er beperkende voorwaarden. Maar wat nog belangrijker is: het vertalen van klassieke teksten lijkt, in tegenstelling tot het vertalen van moderne originelen, geen bedreiging voor de eigen taal en cultuur; integendeel, het overzetten van de klassieken wordt meestal als onmisbaar voor de vooruitgang van de Nederlandse cultuur beschouwd (zie nos. 9, 11, 21).¹⁴

Legitimatie van het vertalen ¹⁵

Tegenover het verwijt dat het vertalen een bedreiging vormt voor de Nederlandse taal en cultuur, stellen de verdedigers van het vertalen dat het vertalen juist een positieve bijdrage aan de ontwikkeling daarvan kan leveren. Zij wijzen dan vooral op de functies die eigenlijk al van oudsher aan het vertalen worden toegeschreven. Daarnaast stellen zij zich teweer tegen de neerbuigende houding tegenover het vertalen die merkbaar is in de vele klachten over de 'volgziekte' (nos. 1, p. (15) en 6, p. (33)). Meestal stemmen de verdedigers van het vertalen in met de klachten over de vertaalpraktijk, maar zij brengen daar tegenin dat dit niet tot het verachten van het vertalen als zodanig moet leiden. Tenslotte geven zij toe dat een goed origineel en een kundige vertaler essentieel zijn voor de legitimatie van een overzetting en zetten zij uiteen waaraan vertaler en origineel dienen te voldoen.

Onder de functies die men ter verdediging van het vertalen aanvoert, is allereerst de functie van leerschool. Als *exercitatio* of oefening helpt het vertalen Nederlandse auteurs, in het bijzonder de dichters, bij het ontwikkelen van hun stijl en draagt het aldus indirect bij aan het verhogen van het peil van de eigen letterkunde (zie nos. 2, 6, 11). Bij het vertalen als leerschool definieert men het vertalen als een vorm van *imitatio* of navolging, hetgeen betekent dat de vertaler erop gericht is het originele materiaal te verwerken tot volwaardig Nederlands dichtwerk. Afhankelijk van de vorderingen van de dichter, mag hij meer of minder vrijheid gebruiken bij deze *imitatio*, ja, zelfs stukjes origineel werk toevoegen (zie no. 11).

Een tweede belangrijke functie van het vertalen is de verrijking van de taal. De meest elementaire manier waarop dit gebeurt en traditioneel gezien misschien wel de belangrijkste, is door uitbreiding van het lexicon, doordat via vertalingen nieuwe woorden leemtes in de Nederlandse taal opvullen. Belangrijker wordt in deze tijd echter het vergroten van de uitdrukkingsmogelijkheden van het Nederlands via het vertalen (zie nos. 5, 6, 12).

De derde functie op grond waarvan het vertalen wordt verdedigd is dat het nuttige buitenlandse kennis, zeden en gewoonten, introduceert. Het vertalen wordt hier opgevat als *interpretatio* of vertolking, dat wil zeggen, als een middel

om de boodschap van een tekst over te brengen aan lezers die de originele taal niet beheersen (zie nos. 5, 6, 12). Deze functie wint aan belang naarmate het Latijn als *lingua franca* van de wetenschap meer terrein verliest. Daarnaast kan het vertalen een emancipatorische functie hebben, omdat het kennis verspreidt onder mensen die er door gebrek aan talenkennis anders geen toegang tot zouden hebben, zoals de jeugd, vrouwen, of meer algemeen het grote publiek. Dit lijkt vooral een belangrijke functie van het vertalen van zedekundige en opvoedkundige teksten.

Ten vierde bevordert het vertalen 'de kunst van wel denken en fraai schryven', verfijnt het de 'smaak' en het 'oordeel' (no. 12, p. (177); zie ook no. 5). Het vertalen kan deze functie hebben via de reeds genoemde oefening, de taalverrijking en de introductie van nieuwe denkbeelden. Veel belangrijker is dat het vertalen oordeel- en smaakbevorderend is omdat het Nederlandse auteurs dwingt zich te modelleren naar de stijl en vormgeving van buitenlandse voorbeelden en het de Nederlandse lezer met deze aspecten van de buitenlandse teksten laat kennismaken. Dit gebeurt enerzijds door het vertalen als vorm van *imitatio* of navolging, anderzijds door het vertalen als een modernere vorm van de *interpretatio* of vertolking, waarbij niet alleen de boodschap, maar ook de woorden van het origineel tot op zekere hoogte worden overgebracht. Op deze vorm van *interpretatio* kom ik hierna nog terug.

Niemand beschouwt het vertalen tussen 1750 en 1820 als superieur aan het maken van origineel werk (zie nos. 1 en 6). Wel betoogt men dat het vertalen zeer moeilijk is en soms zelfs dat het moeilijker is dan 'eigenvinding' (zie nos. 6, 12, 19) en dat het daarom zeker lof verdient. Dit geldt dan zowel het vertalen als *interpretatio*, als het vertalen als *imitatio*, waarbij de imitatieve vertalers vooral lof oogsten met dat wat zij aan het origineel toevoegen. De waardigheid van het vertalen wordt in de reflectie ook onderstreept door het noemen van namen van geroemde vertalers uit het verleden, klassiek (bijvoorbeeld Cicero en Virgilius) zowel als Nederlands (bijvoorbeeld Hooft en Vondel). S. Feitama blijft tot na 1800 een gezaghebbend vertaler, al is er hier en daar ook kritiek op zijn prestaties.¹⁶ Tijdgenoten die tijdens hun leven als autoriteit op vertaalgebied gelden zijn Lublink d.j., (zie nos. 4 en 12), De Bosch (zie no. 9) en Bilderdijk (zie nos. 15, 20, 22).¹⁷

Aan welke eisen moet een vertaler nu voldoen om een werkstuk te leveren dat (één van) de beschreven functies vervult en waardering verdient? De eisen zoals die in de vertaalreflectie aan de vertaler gesteld worden, zijn een mengeling van eigenschappen, vaardigheden, kennis van zaken en instelling. Maar ook de wijze waarop vertaald zou moeten worden wordt tussen 1760 en 1820 beschouwd als een eis aan de vertaler: er wordt eigenlijk geen onderscheid gemaakt tussen eisen aan de vertaler en eisen aan de vertaling.

Om een goede vertaling te leveren, moet een vertaler over een gedegen talenkennis beschikken. Meestal doelt men dan op kennis van de brontaal en de

doeltaal, waarbij men dan benadrukt dat het gaat om meer dan woordenboekkennis (zie nos. 5, 6, 7, 12). Soms ook verraadt de formulering dat men meer waarde hecht aan beheersing van het Nederlands dan aan kennis van de vreemde taal (zie no. 2). Dit spoort met de acceptatie van vertalingen uit de tweede hand. Een 'tweede hoofdhoedanigheid' van een vertaler is kennis van zaken, zeker als hij niet-fictioneel proza vertaalt (no. 6, p. (38)). Verder moet een vertaler niet aarzelen om hulp van derden in te roepen en in vertaalvoorredes is het heel gebruikelijk om deze hulp met naam en toenaam te noemen.

Tot zover betreffen de eisen aan de vertaler vooral vaardigheden, kennis van zaken en handelwijze. Deze moeten echter toegevoegd worden aan een aantal eigenschappen van de vertaler, die gezien worden als een combinatie van aanleg en door oefening ontwikkelde capaciteiten. Een vertaler hoeft niet over wezenlijk andere eigenschappen te beschikken dan een origineel auteur; het verschil is een kwestie van accent. Beiden hebben *ingenium* en *iudicium* nodig; dat wil zeggen: zowel scheppende als sturende en beoordelende kwaliteiten. Omdat het er voor een vertaler nu vooral op aankomt om in te schatten in hoeverre het bestaande materiaal uit het origineel in zijn vertaling kan worden overgenomen en hoe dat, mede met het oog op de lezer of toehoorder, in het Nederlands herschikt dient te worden, moet hij dus vooral gebruik maken van zijn *iudicium* of oordeel. Dit benadrukken S.L. en Lublink d.j. wanneer zij Roscommon citeren (zie nos. 6 en 12). Het is begrijpelijk dat er verschil gemaakt wordt tussen vertalers die vertalen als een vorm van *imitatio* beoefenen en vertalers die zich toeleggen op de *interpretatio*. Aangezien het bij de *imitatio* uiteindelijk gaat om het scheppen van eigen werk, mag een imitatief vertaler 'eigenvinding' toevoegen, zodat hij meer *ingenium* of genie nodig heeft dan de interpretatieve vertaler (zie no. 11).

Een vertaler moet zeker ook de juiste instelling hebben, hetgeen betekent dat hij steeds het algemene belang voor ogen dient te houden. Alleen als hij uit 'liefde voor de letteren' en het daarmee samenhangende welzijn van het Nederlandse volk vertaalt, zal hij de ijver, het vereiste geduld en de nodige tijd kunnen vinden om een goede vertaling te leveren.

De dienstbaarheid die van de vertaler geëist wordt ten opzichte van het Nederlandse publiek, wordt niet gevraagd ten opzichte van het origineel. Lublink d.j. is een uitzondering met zijn bijna 20e-eeuwse eis dat een vertaler zich min of meer onzichtbaar moet kunnen maken (no. 12, p. (159-60)). Wel zijn er vertalers die zich opstellen als bemiddelaar van de auteur die zij vertalen en wier inspanningen er geheel op gericht zijn om hem zo 'goed' mogelijk in Nederland te introduceren. Een voorbeeld is ook hier Lublink d.j. (zie no. 4). Maar vooral voor vertalers die hun werk als *imitatio* beschouwen is het heel gewoon en zelfs een aanbeveling als zij een zekere competitiedrang hebben ten opzichte van het origineel. Bij de imitatie is de *aemulatio*, het overtreffen van het voorbeeld, namelijk een legitieme en belangrijke stap in het proces van navolging (zie nos. 1 en 11).

Een goede vertaling van een slecht origineel is in de periode 1760-1820 een *contradictio in terminis*. De tekst die vertaald wordt moet 'goed' zijn en dat betekent dat het origineel minstens één van de besproken functies moet kunnen vervullen (no. 12, p. (160)). Van de verschillende tekstsoorten zijn drama en poëzie, de dichtkunst dus, het meest geschikt om één of meer van die functies te vervullen. Niet-fictioneel proza is vooral geschikt om nieuwe kennis, zeden of gewoonten te introduceren en het lexicon te verrijken. Fictioneel proza wordt meestal niet geschikt geacht om vertaald te worden. Als men het overzetten van dergelijke teksten toch aanbeveelt, is het omdat ze, net als niet-fictionele prozateksten, een didactische functie kunnen hebben. Ook hier wordt dan vertaald met het oog op de, in dit geval op aangename wijze verpakte, boodschap.

Geschikte teksten zijn niet in elke broncultuur in gelijke mate te vinden. Klassieke originelen blinken volgens de vertaalreflectie in alle opzichten uit en dat geldt zowel voor poëzie en drama, als voor proza. Eigenlijk is het nauwelijks nodig om een vertaling uit het Grieks of Latijn nader te legitimeren, want klassiek is min of meer synoniem met 'goed'. Het imitatieve vertalen van de klassieken wordt dan ook ten zeerste aangemoedigd (zie no. 9), al wordt er hier en daar tot voorzichtigheid gemaand (no. 12, p. (166)). Stemmen die pleiten voor navolging van moderne voorbeelden of voor 'wysgeerige beoefening der schoone kunsten en weetenschappen' lijken tot 1820 niet op te kunnen tegen het koor dat navolging der ouden aanprijst.¹⁸ Naast de *imitatio* is ook de *interpretatio* in het geval van de klassieken van belang, juist vanwege de model-functie van klassieke teksten. Lang niet alle Nederlandse auteurs beheersen namelijk nog het Grieks en Latijn en zij zullen dus moeten kunnen beschikken over vertalingen als zij de klassieke modellen willen navolgen (zie nos. 9, 12, p. (164-65), 27)). Toch oppert men ook bezwaren tegen het interpretatieve vertalen van de klassieken. Deze bezwaren onderstrepen overigens het gezag van de klassieke teksten. Allereerst wijst men erop dat het soort *interpretatio* dat voor deze vertalingen gewenst is, zoveel mogelijk zowel de inhoud als de verwoording dient over te brengen. Pas dan kan de vertaling echt als model dienen. Zo'n vertaling lijkt echter geen haalbare kaart en daarom is het wellicht niet zó wenselijk om de klassieken te vertalen (no. 12, p. (165)). Van Kampen stelt zich uitgebreid te weer tegen dit argument in zijn verhandeling (zie no. 27) en bepleit dat een verzwakte vorm van het origineel nog altijd beter is dan niets (no. 27, p. (13-14)). Van Kampen laat ook zien dat de angst ongegrond is dat niemand meer de moeite zal nemen om de klassieken in het origineel te lezen als er vertalingen beschikbaar zijn, óók niet de 'geleerden', die het Grieks en Latijn wel beheersen (zie no. 27). Tenslotte is er een negatieve kant aan de verder zo lovenswaardige klassieke originelen die door de meeste vertalers en vertaaltheoretici onderkend wordt, en dat is de heidense moraal die in de teksten heerst. Ook hebben velen moeite met het zedelijk gehalte van de klassieken in het algemeen. Deze bezwaren zijn echter weg te nemen door de manier waarop men vertaalt (zie hierna).

Behalve bezwaren tegen de overheersing van het Frans, lijkt men geen echte problemen te hebben met Franse originelen als zodanig, zodat vooral Franse

drama's en poëzie hoog aangeschreven staan als geschikte originelen: Nederland en Frankrijk lijken dezelfde poëtische en stilistische eisen aan teksten te stellen. Tegenover Duitse originelen toont de vertaalreflectie een zekere ambivalentie. Duitse niet-fictionele prozateksten worden als heel waardevolle originelen beschouwd, maar over de Duitse dichtkunst oordeelt men niet unaniem gunstig. Sommigen vinden dat de Duitse dichtkunst interessante experimenten opgeleverd heeft die navolging verdienen (bijvoorbeeld F.G. Klopstocks *Messias*; zie no. 10), maar velen klagen ook over de inferieure kwaliteit van met name het toneel (bijvoorbeeld de stukken van A. von Kotzebue en A.W. Iffland). Engeland wordt beschouwd als de leverancier *par excellence* van fictioneel proza; met name de romans van H. Fielding en S. Richardson genieten veel aanzien, ook na 1760 nog, wanneer de vertalingen eigenlijk al verschenen zijn. Er blijft zeker tot na 1800 een grote weerstand tegen het Engelse toneel bestaan. De Engelse poëzie is vooral interessant als zedeles-in-dichtvorm, zoals bijvoorbeeld de poëzie van E. Young (zie no. 4). De teksten van Ossian zijn een bijzonder geval. Deze poëzie, toegeschreven aan de Keltische bard Ossian en beschikbaar in de Engelse 'vertaling' van J. Macpherson, verwerft zich in de tweede helft van de achttiende eeuw door haar vermeende oudheid een status die kan wedijveren met die van Homerus. Deze poëzie wordt dan ook meer beschouwd als van klassieke dan als van Engelse herkomst (zie nos. 14, 15, 20).

*Definitie van het vertalen*¹⁹

De definitie van het vertalen sluit nauw aan bij de legitimatie ervan. Het vertalen wordt gedefinieerd met het oog op het nut dat het vertalen en de vertalingen voor de Nederlandse taal, literatuur en cultuur moeten hebben. De definitie van het vertalen is dus hoofdzakelijk prospectief georiënteerd, hetgeen wil zeggen dat de relatie tussen de vertaling en de (Nederlandse) lezer of toehoorder centraal staat. Bovendien domineert de retorica in deze periode nog steeds de poëtica, zodat de literatuur, inclusief vertaling, functioneel wordt gedefinieerd. In deze definitie is de werking of het effect van een tekst op de lezer of toehoorder het belangrijkste. Daar komt bij dat de retorica in de achttiende eeuw zich kenmerkt door een sterke nadruk op de *elocutio*, zodat de retorische versiering van teksten van groot belang geacht wordt. Voor vertalers betekent dit alles dat zij zich moeten concentreren op de Nederlandse verwoording van de tekst en zich erop moeten toeleggen dat de vertaling het gewenste effect heeft op het Nederlandse publiek. Een vertaling moet eigenlijk min of meer als een (goede) Nederlandse tekst functioneren. De anonieme auteur van het 'Onderzoek waarom men voor *vertaalde* geschriften zo veel verä[c]hting voed' stelt zelfs dat een vertaling niet met het origineel vergeleken mag worden en dat een vertaling eerst en vooral getoetst moet worden aan de criteria voor een goede Nederlandse tekst (no. 2, p. (57), (62)).

De traditionele taal filosofie die ten grondslag ligt aan deze prospectieve benadering van het vertalen blijft tot 1820 haar geldigheid behouden. Deze

taalopvatting gaat ervan uit dat de woorden arbitrair en instrumenteel zijn, vervangbaar door andere, die eveneens de boodschap van de tekst kunnen overdragen. Wel erkent men dat het vaak de verwoording is, zeker de retorische versiering, die zorgt voor de zeggingskracht en de effectiviteit van een tekst. Deze kunst van het verwoorden is moeilijk te evenaren, zodat er in een vertaling dikwijls sprake zal zijn van een zeker 'verlies'. J. Kinker suggereert dat de vertaler maar moet compenseren als een dergelijk verlies dreigt (no. 28, p. [3]).²⁰

De prospectieve benadering van het vertalen wordt versterkt door de verschillende manieren waarop het vertalen gedefinieerd wordt, namelijk als de al eerder genoemde *interpretatio* of vertolking en *imitatio* of navolging. Als *interpres* of vertolker stelt de vertaler zich immers vooral dienstbaar op ten opzichte van de Nederlandse lezers of toehoorders; verplichtingen tegenover het origineel zijn van ondergeschikt belang. Het imitatieve vertalen is ook principieel prospectief, omdat de vertaler het origineel gebruikt voor eigen doeleinden: het maken van een eigen Nederlandse tekst, meestal een dichtstuk. Bovendien maakt een combinatie van klassieke traditie en de erfenis van *Nil Volentibus Arduum* dat bij de *imitatio* de meest vrije benadering als de beste wordt gezien (zie no. 9). Vaak onderscheidt men verschillende trappen van navolging, waarbij de hoogste trap het verst van het origineel weggaat. Het streven van de imitatieve vertaler is nu om op die hoogste trap te geraken; de laagste trap, die vaak 'vertaling' genoemd wordt in de zin van *translatio* uit de trits '*translatio-imitatio-aemulatio*', is alleen voor beginnende dichters bedoeld (zie no. 11).

De vertaalvoorschriften die bij de prospectieve oriëntatie van het vertalen horen zijn erop gericht dat de vertaling 'werkt'. Bij een *interpretatio* betekent dit vooral dat de boodschap goed moet overkomen: de nadruk ligt hier dus op verstaanbaarheid. Bij een *imitatio* moet ook de verwoording van de vertaling een zekere charme en welluidendheid hebben, zodat naast verstaanbaarheid ook prettige leesbaarheid van belang wordt. Om verstaanbaarheid en leesbaarheid te verkrijgen moet een vertaler zorgen dat de vertaling aan alle grammaticale vereisten voldoet en bovendien met passende retorische versieringen getooid is. Uiteindelijk dient de vertaling onderworpen te worden aan een proces van *emendatio*, van schaven en polijsten. Het resultaat van het vertalen moet zó zijn dat het lijkt alsof de buitenlandse auteur oorspronkelijk in het Nederlands geschreven had.²¹

Omdat de verstaanbaarheid en leesbaarheid zo'n hoge prioriteit hebben, verklaren vrijwel alle vertalers en vertaaltheoretici zich *tegen* het behoud van de originele verwoording in een vertaling. Allereerst moet, zeker als het om vertalen als *interpretatio* gaat, vermeden worden dat de boodschap niet goed overkomt. Het is juist om die inhoud over te brengen dat de vertaler de plicht heeft om een zo Nederlands mogelijke verwoording en vormgeving te kiezen (nos. 4, p. (xlii) en 6, p. (38)). Verder moet het Nederlandse publiek niet geplaagd worden met onleesbare producten en die ontstaan juist wanneer men vasthoudt aan de woorden

van het origineel. Immers, zo stelt men, iedere taal is verschillend in lexicon, grammatica, idioom en uitdrukkingsmogelijkheden (zie nos. 6, 7, 12, 13, 16, 19).

Een vertaler is echter niet klaar als hij het origineel in goed lopend Nederlands heeft overgebracht. In de eerste plaats moet de tekst nog van fouten gezuiverd worden (no. 2, p. (56-57)). Bovendien dient de tekst aangepast te worden aan de Nederlandse situatie. Een origineel moet op de Nederlandse zeden toepasselijk gemaakt worden en een aan de Nederlandse omstandigheden aangepaste gedaante krijgen (no. 9, p. (165)). Zonodig moet ook de verwoording verbeterd worden. Het is een verdienste van de vertaler als hij het origineel nóg duidelijker (bij een *interpretatio*) of nóg fraaier (bij een *imitatio*) kan maken. Tenslotte moet de imitatieve vertaler ook proberen om 'eigenvinding' toe te voegen aan de vertaling om zodoende een ware 'navolging' te geven. Het adapterende vertalen is in de tweede helft van de achttiende eeuw en het begin van de negentiende eeuw zó gewoon, dat in vertaalvoorredes vaak melding gemaakt wordt van veranderingen zonder dat daar een nadere toelichting bij gegeven wordt, laat staan verontschuldigen voor worden aangeboden. Wel vindt een aantal vertalers dat veranderingen ten opzichte van het origineel op een of ander wijze aangegeven dienen te worden: door er in de voorrede bij stil te staan, door aantekeningen of noten toe te voegen, of door markeringen in de tekst aan te brengen (no. 4, p. (xl-xlv)). Hier blijkt nog eens dat er zeer hoge eisen aan de vertaler worden gesteld. Hij moet namelijk goed weten wát er veranderd dient te worden en niet zomaar iets verbeteren (no. 20, p. (176-77; 178-79)). De arrogantie van veel vertalers die ertoe leidt dat ze maar raak 'verbeteren' wekt dan ook de spotlust (zie nos. 3 en 17).

De wijzigingen in een vertaling kunnen zowel de inhoud als de woorden betreffen. Wat de inhoud betreft zijn de belangrijkste zaken waar de vertaler op moet letten kwesties van religieuze en zedelijke aard (no. 27, p. (24)). Elementen die kwetsend zijn voor de zeden of religie moeten aangepast worden (no. 26, p. (xvi)). Ook moet een vertaler iets aanvangen met typisch buitenlandse eigenaardigheden. Die kunnen geschrapt worden, door een Nederlands equivalent vervangen of soms ook vertaald worden (zie no. 26). Veranderingen in de verwoording kunnen zowel linguïstisch-stilistische aspecten betreffen als meer poëtische kwesties. Bij een *interpretatio* kan het gaan om verduidelijkingen of verlevendiging door middel van toegevoegde voorbeelden. In het algemeen dient een vertaler gebrekkige formuleringen te corrigeren (no. 20, p. (169)). Daarnaast moeten vertalers erop letten dat zij zich in hun vertaling houden aan de Nederlandse stijleisen. De Nederlandse taal en stijl worden voorgesteld als 'zacht', 'zoetvloeiend', 'elegant' en 'gematigd'. De Franse originelen hoeven maar af en toe op linguïstisch-stilistische punten te worden bijgesteld, vindt men, maar het Nederlands verschilt in stijl nogal van het Duits en vooral van het Engels, zodat daar aanpassingen nodig zijn. De Engelse 'stoutheid' en het gebrek aan matiging in Engelse teksten dienen vooral te worden aangepast (zie no. 4). Adaptaties in vertalingen uit de klassieken worden vaak beschouwd als een gevolg van tekortko-

mingen van het Nederlands en niet zozeer als een vrije keuze van de vertaler (no. 18, p. (vi-vii)).

De veranderingen op grond van poëtische verschillen betreffen ook weer vooral de Duitse en Engelse dichtkunst. Aan de Franse originelen valt hier en daar wel iets te verfraaien, maar om echte correcties gaat het niet. Engelse toneelstukken, die zo fundamenteel afwijken van de frans-classicistische regels, dienen echter grondig te worden aangepast. Loots' benadering van W. Richardsons toneelstuk is dan ook enigszins ongebruikelijk (zie no. 16). De meest gangbare methode is om de Franse, aangepaste versies van de Engelse stukken te vertalen in plaats van het Engelse origineel als uitgangspunt te nemen. Ook Shakespeare wordt meestal via het Frans vertaald, voornamelijk via de versies van J.F. Ducis. Pas na 1800 groeit het verzet hiertegen. Maar zelfs iemand als Kinker, die Shakespeares afwijkende toneelstukken juist om die reden lijkt te waarderen en ze als tegenwicht voor het frans-classicistische toneel beschouwt, voelt de noodzaak om *All's Well That Ends Well* te verbeteren door gedeeltes ervan te herschikken (zie no. 28).

Een ander poëticaal struikelblok is de versvorm van het origineel. Omdat de versvorm van oudsher eigenlijk als laatste toevoeging aan de tekst wordt gezien, kan hij in principe weggelaten worden zonder dat het essentiële van het origineel daarmee verloren gaat. Daar staat tegenover dat juist in de verzen vaak de zeggingskracht van een tekst schuilt. Bij een *interpretatio* geeft men er desalniettemin de voorkeur aan om de versvorm te laten vallen. Tegenover het 'verlies voor de ooren' staat dan namelijk een 'winst voor het verstand', aangezien in de 'ongebonden rede' de inhoud en eigen stijl van het origineel juist goed bewaard kunnen worden (no. 4, p. (xxxvi)). Hoewel in een vertaling in versvorm door de 'tyranny van het rym' (no. 4, p. (xxxvi)) de inhoud en stijl van het origineel geweld aangedaan moeten worden, neemt men dit voor een *imitatio* echter voor lief, aangezien daarbij de welluidendheid van de vertaling, ja, de overzetting als Nederlands dichtstuk, centraal staat. In dat geval kiest men meestal voor een vertaling in de in Nederland in zwang zijnde dichtmaat: de alexandrijn. Veel reflectie is er tot de tachtiger jaren van de achttiende eeuw niet over en ik leid daaruit af dat deze aanpassing een vanzelfsprekende zaak is geweest.

Een laatste aanpassingskwestie, die vaak zowel de inhoud als de verwoording raakt, is die van de zogenaamde stilistische laagheden, die moeten worden aangepast volgens de *decorum*-eisen. Met name bij het vertalen van de klassieken, gegeven hun duidelijk andere zeden en gewoonten, moet een vertaler op dit punt belangrijke beslissingen nemen. De meesten zijn vóór aanpassing.

Het adapterende vertalen is dus zowel voor de *imitatio* als de *interpretatio* de meest gangbare benadering, eigenlijk tot 1820. Toch ontstaat er naast deze benadering een tweede. Vanaf de tachtiger jaren van de achttiende eeuw groeit het verzet tegen het adapterende vertalen en aan Lublink d.j. komt de eer toe dat hij als eerste, daarbij zwaar leunend op buitenlandse inzichten, goed beargumenteerd protest aantekent tegen de sterke nadruk op leesbaarheid en het aanpassen (zie no.

12). Lublink is bepaald niet tegen het corrigeren van 'fouten' in het origineel, zeker niet als het om zedekundige kwesties gaat, maar hij kant zich tegen overdrijving van dit op zich waardevolle principe. Lublink vindt ook dat vertalers te snel aanpassingen maken vanwege taalverschillen. Men zou, aldus Lublink, vaker moeten proberen om bepaalde buitenlandse taaleigenaardigheden in het Nederlands te introduceren en het maken van neologismen vaker toe moeten staan (zie ook no. 10). Uiteindelijk is het Lublink te doen om het behoud van het karakteristieke van het origineel. Hierop legt hij in zijn definitie van het vertalen dan ook de nadruk (no. 12, p. (155)). Dit streven om het karakteristieke van het origineel te behouden, heeft zowel voor het vertalen als *interpretatio* als voor de *imitatio* consequenties. Voor de *interpretatio*, waar tekst no. 12 vooral over gaat, betekent het dat men zich niet langer tevreden zou moeten stellen met het overbrengen van de inhoud, de boodschap, maar meer aandacht zou moeten hebben voor de woorden van het origineel als dragers van dat typische karakter van de tekst. Voor de *imitatio* betekent het dat er interesse ontstaat voor de introductie van juist de karakteristieke elementen in de originelen en voor het experimenteren in vertalingen met voor het Nederlands vreemde stijlelementen, zoals andere versvormen. In beide gevallen blijft echter vooropstaan dat de vertalingen uiteindelijk nuttig moeten zijn voor de Nederlandse taal, literatuur en cultuur en geschikt voor de Nederlandse lezer. Vormen van trouw die binnen deze kijk op het vertalen worden voorgesteld hebben dus nog weinig te maken met geloof in een getrouwe weergave als doel op zichzelf.

Dat men voor het behoud van het karakteristieke van het origineel meer en meer ook het behoud van de woorden van het origineel van belang gaat vinden, heeft te maken met een verschuiving in het denken over stijl. In de traditionele retorische tekstbenadering is de stijl vooral de door de retorica beregelde verbale presentatie van de inhoud. Er zijn vaste regels voor de te hanteren stijl, die vooral bepaald worden door het onderwerp van de tekst en de tekstsoort. Stijl is op deze manier een aankleding van het materiaal, een *habitus*, een 'gewaad'. Daarnaast kan stijl gezien worden als het resultaat van de persoonlijke keuzes die een auteur maakt uit de verschillende mogelijkheden voor de verwoording van de inhoud. Deze persoonlijke stijl is kenmerkend voor alle werken van een bepaalde auteur en vormt als het ware de fysiognomie, de gelaatstreken van die auteur (no. 13, p. (xxi)). Beide visies op stijl hebben de eeuwen door naast elkaar bestaan, maar in de achttiende eeuw lijkt, althans in Nederland, het accent op stijl als 'gewaad' gelegen te hebben. In de tachtiger jaren verschuift nu de aandacht bij een belangrijke groep vertalers en vertaaltheoretici naar de stijl als de 'tronie' van een auteur. Als men de stijl van een tekst vooral op deze wijze bekijkt, gaat er veel verloren wanneer men niet zoveel mogelijk vasthoudt aan de verbale aspecten van het origineel. Het streven om de stijl van het origineel te behouden verdringt aanvankelijk de eisen van leesbaarheid en correctie of aanpassing zeker niet geheel. Toch begint men in de tachtiger jaren de leesbaarheid minder zwaar te laten wegen om toch iets van de karakteristieke stijl van het origineel te bewaren (zie nos. 12 en 13). En na 1800 komt het op zijn minst tot het zoeken van een

'gulden middenweg' tussen behoud van het karakteristieke en de leesbaarheid (zie no. 27). En sommigen gaan nog verder en nemen een zekere graad van onleesbaarheid voor lief, bijvoorbeeld G. Dorn Seiffen (zie no. 24). Er zijn ook in toenemende mate bezwaren te beluisteren tegen het adapteren. Is Lublink nog voorzichtig (zie no. 12), na 1800 hoort men vooral in verband met het vertalen van de klassieken dat men zoveel mogelijk het oorspronkelijke moet laten zoals het is. Ook auteurs die een zekere 'klassieke' uitstraling hebben, zoals Klopstock, Ossian en na 1800 ook Shakespeare, worden - soms ook al voor 1800 - op een vergelijkbare manier tegemoet getreden (zie nos. 10 en 14). Tegelijkertijd mag niet vergeten worden dat ook na 1800 iemand als A.L. Barbaz zich als fel voorstander van de prettig leesbare vertaling opstelt (zie no. 19).

Dat er verandering in de lucht zit, is ook te merken aan de reflectie over de wijze waarop een vertaler dient om te springen met de versvorm van het origineel. In het laatste kwart van de achttiende eeuw ontspint zich een discussie over het belang van de versvorm in de poëzie. Daardoor komt ook het vanzelfsprekende vertalen in 'Nederlandse' verzen ter discussie te staan. C. Groeneveld en P.L. van de Kastelee bijvoorbeeld beschouwen verzen als 'het wezen der poëzij' (zie nos. 10 en 14, p. (xxv)). Een vertaler die een auteur wil introduceren, moet volgens hen dan ook proberen om de *originele* versvorm te handhaven, ook al gaat dat ten koste van het behoud van inhoud en stijl. Deze nieuwe kijk op de versvorm komt verder vooral naar voren in relatie tot het vertalen van de klassieken. Belangrijke vertalers van klassieken die vinden dat de versvorm van het origineel gehandhaafd moet worden, zijn P.H.A.J. Strick van & tot Linschoten (zie no. 23) en Dorn Seiffen (zie no. 24). Hun standpunt krijgt nadere onderbouwing in de (in deze bloemlezing niet opgenomen) verhandeling van J. Konijnenburg over het vertalen van de klassieken.²² Tegenover zich vinden deze vernieuwers een grote groep literatoren, waaronder de gezaghebbende Bilderdijk, die om verschillende redenen het vertalen in andere dan 'Nederlandse' verzen afkeuren. Een aantal van hen beschouwt het vertalen als *imitatio*, zoals Bilderdijk, J. van 's Gravenweert en M. Siegenbeek (zie no. 21), en voor hen weegt dus zwaar of de vertaling voldoet als geslaagd Nederlands dichtwerk. Bilderdijk haalt in de aankondiging van zijn Ossian-vertaling (zie no. 15) bijvoorbeeld fel uit naar Van de Kastelee, omdat die in *zijn* Ossian-vertaling (zie no. 14) voor handhaving van de originele versmaat gekozen heeft, die hij strijdig acht met de aard van de Nederlandse taal. Om dezelfde redenen worden de overzettingen van Dorn Seiffen en Strick van & tot Linschoten ondichterlijk gevonden. Van Kampen (zie no. 27) vindt dat in het ideale geval de klassieke teksten inderdaad met handhaving van de originele, onberijmde, versvorm zouden moeten worden aangeboden, maar dan zou eerst een prosodie van het Nederlands moeten worden uitgewerkt. Van Kampen betwijfelt echter of het ideaal ooit haalbaar is, omdat het Nederlandse publiek een sterke voorkeur lijkt te hebben voor berijmde verzen. Gegeven de situatie stelt hij voor om in voor het Nederlands gebruikelijke verzen te vertalen als het gaat om *imitatio*, en in proza bij een *interpretatio*. Van Kampen lijkt

hiermee de meest gangbare opvatting te verwoorden, die ook bij F.E. Turr te beluisteren valt (zie no. 25).

Met de verschuiving in de benadering van het vertalen, komt het ook tot nieuwe definities. Wat voor termen men er ook voor gebruikte (vertaling, navolging, overzetting, overbrenging etc.), het vertalen werd traditioneel vooral óf als *interpretatio*) óf als *imitatio* gedefinieerd. Het relevante verschil tussen deze twee soorten vertalen is een verschil in functie, in doelstelling van de vertaler. In het eerste geval gaat het erom de boodschap van het origineel aan het Nederlandse publiek over te brengen, in het tweede geval om het maken van een goed Nederlands dichtwerk. Wanneer nu in de *interpretatio* ook het overbrengen van de woorden van belang gaat worden en binnen de *imitatio* ook meer en meer gelet gaat worden op behoud van zoveel mogelijk elementen van het origineel, ontstaat er een nieuwe dichotomie, zoals wij die nu eigenlijk nog steeds kennen: die van de 'vrije' (naar de geest) en de 'letterlijke' (naar de woorden) vertalingen. Van Kampen stelt voor om de eerste soort 'navolging' te noemen en de tweede 'vertaling' (no. 27; zie ook no. 24). Wanneer een overzetting nu als 'navolging' of 'vertaling' wordt gedefinieerd, is niet langer de functie van de vertaling, maar de relatie tussen de vertaling en het origineel, bepalend.

Het groeiende belang dat men hecht aan trouw aan de woorden van het origineel is niet het enige dat de traditionele visie op het vertalen aan het schuiven brengt. Een tweede verandering wordt veroorzaakt door de afnemende populariteit van de *imitatio* als creatieve techniek. In literatuurbeschouwingen gaat men voorzichtig meer waarde hechten aan het dichterlijke talent en de eigen inspiratie, terwijl oefening, navolging van modellen en (retorische) regels niet langer als noodzakelijk of zelfs als belemmerend gezien worden bij de schepping van een dichtwerk. Deze verandering in het poëtische denken voltrekt zich in Nederland schoorvoetend. Deze verschuiving heeft twee heel verschillende consequenties voor de definitie van het vertalen. Ten eerste kan het tot gevolg hebben dat het vertalen gezien wordt als iets dat wezenlijk anders is dan het maken van origineel werk. Het wordt dan een soort bemiddeling tussen originele tekst en de Nederlandse lezer, eigenlijk de *interpretatio* of vertolking met de nieuwe, hierboven beschreven invulling. Ten tweede kan men vasthouden aan de overeenkomst tussen het maken van origineel werk en een vertaling, zoals dat in de *imitatio*-traditie gebeurde, en dan wordt het vertalen ook gezien als een vorm van individuele expressie, als een *creatio* of schepping. Bilderdijk lijkt het vertalen op deze manier gelijk te stellen aan het maken van origineel werk in de voorrede bij zijn Pope-vertaling (zie no. 22). Het gaat hier echter om een uitzondering. Ook Bilderdijk zelf spreekt meestal over vertalen op de traditionele manier, waarbij voor hem het ideaal nog altijd in de hoogste trap van *imitatio* ligt, compleet met aanpassingen, correcties, verfraaiingen en toevoegingen. Wat vertaaltechniek betreft maakt het uiteindelijk niet zó veel uit. Immers, zowel bij een 'ware navolging' als bij een '*creatio*' kiest de dichter uit het origineel wat hij wil gebruiken en maakt er iets eigens van. Het verschil zit in de poëtische uitgangspunten.

Drie benaderingen van het vertalen zijn er dus te signaleren in de Nederlandse vertaalreflectie tussen 1760 en 1820. De traditionele benadering, met een *imitatio*-en een *interpretatio*-variant is gedurende de gehele periode de belangrijkste. De *imitatio*-variant wordt in deze bloemlezing vertegenwoordigd door teksten nos. 1, 2, 9, 11, 15, 16, 18, 19, 20. Teksten nos. 6, 7 en 26 vertegenwoordigen de *interpretatio*-variant. De tweede benadering, waarin een groeiende aandacht is voor het karakteristieke van het origineel en waar de dichotomie tussen de (vrije) navolging en de (getrouwe) vertaling vorm begint te krijgen, zij het heel voorzichtig en soms hand in hand met de traditionele *imitatio/interpretatio*-tegenstelling, is terug te vinden in teksten nos. 4, 10, 12, 13, 14, 16, 21, 23, 24, 25, 27, 28. De derde benadering, die eigenlijk die naam nog niet verdient, valt te herkennen in tekst no. 22.

Aan het eind van de periode 1760-1820 lijkt de Nederlandse vertaalreflectie zich langzamerhand los te maken van de retorische traditie, zonder dat overigens de cruciale stap naar een nieuwe taalopvatting gezet wordt. De woorden en de inhoud blijven als te scheiden eenheden gezien worden, al wordt aan de woorden een meer dan louter instrumenteel belang toegekend. De inhoud blijft men zonder problemen kenbaar vinden. De enige die hier een vraagteken bij plaatst is de anonieme vertaler van het werk van Frederik II (zie no. 13).

In Nederduitsch gewaad

Dat het adapterende vertalen dominant blijft en de taalopvatting die woorden en inhoud scheidt zijn geldigheid behoudt tot 1820 wordt ook duidelijk uit het veelvuldige gebruik van de zogenaamde *habitus*-metafoor; het blijft de meest gebruikte metafoor in de periode 1760-1820. Vertalen is eigenlijk: een Nederlands kleed aantrekken. Lulofs verwoordt dit in zijn voorrede bij de vertaling van Voss' *Luise* als volgt:

Mijns bedunkens toch moet het rozenwangig [...] Meisje, in een geheel Nederduitsch gewaad, er voor onze Landgenooten altijd bevalliger uitzien, dan wanneer zij, ja, wel over het geheel genomen, op haar Hollandsch was uitgedost, maar echter hier en daar nog eenige strikjes en lintjes deed flodderen, die eenen vreemden, uitheemschen tooi verrieden (no. 26, p. (xiv-xv)).

* * *

Bij de weergave van de teksten zijn spelling, interpunctie en typografie zoveel mogelijk overgenomen; alleen zijn de titelbeschrijvingen, behalve in de spelling, gestandaardiseerd en zijn geheel in cursief gestelde teksten 'recht' gezet. Ook heb

ik bij citaten de "" niet steeds herhaald, zoals dat in de bronnen vaak wel gebeurt, maar ze op de tegenwoordig gebruikelijke wijze alleen geplaatst bij de opening en het slot van een citaat. De originele paginering van de brontekst is steeds tussen '()' aangegeven; als in de bron paginering ontbreekt, tussen '[]'. Weggelaten tekst is aangegeven door '[...]'. Alle verdere tekst tussen '[]' is van de hand van de bewerker; dit kan een verbetering zijn van een drukfout, een korte samenvatting van het weggelatene, etc. Auteurs-voetnoten werden voorzien van een letter en onderaan de pagina afgedrukt. Noten van de bewerker zijn, doorgenummerd met Arabische cijfers, achterin geplaatst. Deze noten gaan in op verwijzingen in de teksten (voor zover te achterhalen), geven commentaar, verwijzen naar verdere literatuur, geven vertalingen van citaten en woordverklaringen. Ik dank hierbij dr. J.J. Kloek en drs. J. Wisse voor hun hulp bij deze annotatie.

Eindnoten:

- 1 Zie verder Korpel (1992) 46-47.
- 2 Zie Korpel (1992) Bijlagen I en II voor mogelijke andere keuzes.
- 3 Zie Korpel (1992) 20-21.
- 4 Wat betreft het fictionele proza is het Franse overwicht kortstondig. Alleen in de zestiger jaren is er enig Frans overwicht. Van 1750-1760 is het percentage uit het Engels vertaalde fictie even groot als de uit het Frans overgezette. Zie verder Korpel (1992)21-22.
- 5 Inmiddels is er een nieuwe bibliografie van vertalingen uit het Grieks en Latijn verschenen (De Rynck/Welkenhuysen (1992)). Hoewel deze bibliografie veel aanvullingen bevat, ondersteunt zij nog steeds de observaties over de belangstelling voor klassieke originelen in de periode 1760-1820.
- 6 Zie Korpel (1992) 76.
- 7 Zie Korpel (1992) 74-76, Nieuweboer (1982).
- 8 Zie Korpel (1992) 128-31.
- 9 Zie Korpel (1992)25.
- 10 Zie Korpel (1992) 25 en 69.
- 11 Zie Korpel (1992) 58.
- 12 Zie Korpel (1992) 31-45 voor een schets van de vertaalreflectie tussen 1600 en 1750, waarin het verlies van de vanzelfsprekende positie van het vertalen besproken wordt.
- 13 In deze bloemlezing ontbreken dergelijke vertaalvoorredes. Zie bijvoorbeeld de door M. Tydeman geschreven voorrede bij *Reize door Griekenland, ondernomen op kosten van het genootschap Dilettanti door Richard Chandler [...] Uit het Engelsch vertaald, en met eenige aantekeningen vermeerderd, door O.R.F.W. Winkelman* (Gouda, 1791).
- 14 Zie verder Korpel (1992) 49-58.
- 15 Zie Korpel (1992) 58-93.
- 16 Zie Schoneveld (1992), tekst no. 32.
- 17 Zie het personenregister voor verwijzingen naar deze auteurs.
- 18 Zo'n tegenstem is die van H. van Alphen. Zie Korpel (1992) 82-87.
- 19 Zie Korpel (1992) 93-120.
- 20 Zie Renier (1989) voor een overtuigende beschrijving van de verstrengeling van taalopvattingen, vertaalopvattingen en retorica van Cicero tot ± 1800. Renier betreft niet het Nederlandse taalgebied bij zijn observaties.
- 21 Zie Korpel (1992) 97-98.
- 22 Zie Korpel (1992) 114.

Teksten

1

D.K. [= J. de Kruyff sr.], 'Spoore tot eigen vinding, aan een gezelschap van beroemde dichteren'. In: *Algemeene Oeffenschoole*. Afd. 6, II (1763). Amsterdam, P. Meyer. pp. 15-22.

Achter de initialen D.K. gaat Jan de Kruyff sr. (1706-1775) schuil. Dit blijkt uit de - lovende - besprekingen van de *Gedichten* van deze koopman uit Leiden, waarin uit de 'Spoore tot eigen vinding' geciteerd wordt.²³ Het gedicht vond weerklink. Niet alleen drukte één van de recensenten het vers in zijn geheel af, het werd ook opgenomen in de *Schatkamer der Nederlandsche dichteren* II (1775) 33-41. Ook het motto van dit gedicht vond instemming bij anderen dan De Kruyff. S.L. (zie tekst no. 6) gebruikt het bijvoorbeeld in zijn betoog. Tot welk 'gezelschap van beroemde dichteren' De Kruyff zich hier richt, is niet zeker. Wellicht is het het Leidse genootschap *Minima Crescunt*, maar Singeling (1991) vermeldt slechts dat De Kruyff van 1768 tot zijn dood lid was van de *Maatschappij der Nederlandse letterkunde*.

*'t Batavisch Dichtendom is volgziek, min oorsprongklyk,
Hun kunst gelykt hun dragt, door 't uitheemsch nieuw ontvonklyk;
Een denkbeeld van de Teems of Seine, ryk van spraak,
Wordt hier met roem herplooid, naar onze zeên en smaak.*

ALGEMEENE OEFENSCHOOLE, II. Deel.

[.../(16)]

Terwyl, by 't klinken van de glazen,
De Nachtbacchanten vloeken, raazen,
 Bedwelmd door wyn, en rook, en damp;
Terwyl een Luitaard, wars van boeken,
Naar kindertydverdrijf moet zoeken,
 Zit gy by Epiktetus lamp.

Of kan u dichtmuzyk bekooren,
Dan streelt een Flaccus toon uwe ooren,
 Dan Popes, dan Voltaires lier,
En vindt ge iet fraais in d'een', of d'ander',
Fluks zet ge, voor den Nederlander,
 Uw zuivre dichtpen op 't papier.

'k Beken, 't is pryslyk, 't is menschlievend:
Maar is 't ook niet wat gloriegrievend,
 Wat laag voor een' Bataafschen Geest,
Niet dan verwonderaar te blyven
Van 't vreemde schoon, en voorts, in 't schryven,
 Te schoeien op eens anders leest?

Wat hoeft men telkens de eer van 't denken
 Aan buitenlandsch vernuft te schenken?
 Is onze ziel dan niet bekwaam
 Om eigen werk in 't licht te geeven?
 Moet ze eeuwig in de laagte zweeven,
 Of pronken met eens anders naam?

Als ze, uit diepzinnige gesprekken,
 Vermaak en voordeel weet te trekken;
 Der rede en wysheid geeft gehoor;
 Als ze, uit een reeks geleerde blaêren,
 't Verrukkenst' fraai weet op te gaêren,
 Is zy 'er dan niet vatbaar voor?/(17)

En daar ge reeds doorluchte blyken
 Van bondigheid in 't oordeel stryken;
 Van geest, van vuur, van kennis, gaaft;
 Mag 't dan wel edelmoedig heeten,
 Dat ge u, als waart ge Broodpoëeten,
 Aan 't overzetten dus verslaaft?

Al de eer, die ge immer, door 't vertaalen
 Van eenig dichtstuk, kont behaalen,
 Of u met recht te vordren staat,
 Is in deez' maagren roem gelegen,
 Die nooit uw' arbeid op kan weegen,
't Is net, 't is sierlyk nagepraat.

[.../(18-19)...]

't Waar dwaas, dat ik u zou bepaalen,
 Ons nooit zo vrindlyk meêr te onthaalen,
 Op vruchten van uitheemschen grond;
 Neen, als we op ons belang zelfs letten,
 Is 't goed, ons die eens voor te zetten;
 Zy smaaken wel, en zyn gezond. /(20)

Maar laat ons ook van de uwen proeven:
 't Is niet genoeg altyd te snoeven
 Op kweekfels uit een vreemde lucht:
 De perzik wil hier ook wel groeijen;
 Men ziet hier meê den wynstok bloeijen,
 En teelt ook overzeesche vrucht.

't Staat ons zo wel hier vry te roemen
 Op keur van kleur en geur van bloemen,
 Als eenig afgelegd oord:
 Wat zou hier doch niet weelig tieren?
 Hier wassen zelfs voor u lauwrieren,
 Ja, alles brengt de konst hier voort.

Sluit dan uw Vaderlandsche fruiten,
 Wen ge ons vergasten wilt, niet buiten:
 Wat Landheer wraakt zyn eigen ooft?
 Eer poogt hy dat uit andre strecken,
 In zynen lusthof, aan te kweeken,
 Dan dat hy 't zyne zich ontroof.

Verskillend zyn, veel al, de smaaken:
 Wat deeze pryst zal geene laaken:
 Een landsmaak heerscht in elk gewest:
 En daar verscheidenheid van spyzen,
 Wel eens, den eetlust kan doen ryzen,
 Is tal van soorten, doorgaans, best.

Zou dan uw yver niet ontbranden,
 Beroemde Dichters, om de handen
 Wat meêr aan eigen werk te slaan?
 Min zwaar valt zulk een last te draagen;
 Min zult ge uw schrandre herssens plaagen;
 Dan of ge uw ziel te huur liet gaan.

[.../(21-22)...]

Dus heeft alhier uw Vrind gezongen:
 Ach, had hy, vrindlyk, u gedwongen
 Tot zulk eene eedle werkzaamheid!
 Ligt, hoopt hy, zult ge een drift verschoonen,
 Die, zonder iemands konst te hoonen,
 Voor de eer van EIGEN VINDING pleit.
 D.K.

Eindnoten:

23 *Nederlandse bibliotheek IV/i* (1776) 263-71; *Boekzaal 124* (1776) 263-71.

2

'Onderzoek waaröm men voor *vertaalde* geschriften zo veel verä[c]hting voed'. In: *Oordeelkundige aanmerkingen, over verscheidene zaken, kunsten en wetenschappen*. Amsterdam, J. Kok, 1766. pp. 49-64.

Deze verhandeling, waarvan de auteur onbekend is, werd gezien de ondertekening vermoedelijk in Leiden geschreven. De verhandelingen die in de *Oordeelkundige aanmerkingen* gebundeld zijn, verschenen eerst afzonderlijk om de veertien dagen, op maandag. Ze waren dan los verkrijgbaar bij boekhandels in diverse plaatsen; bijvoorbeeld in Amsterdam bij Kok en in Utrecht bij Van Paddenburg.

Kennis van uitheemsche spraeken, vordert niet weinigh, en het overzetten uit vermaerde Poëten helpt den aenkomende Poëet, gelyk het kopiëren van kunstige meesterstukken den Schilders leerling. Dees begint eerst van eenige leden en deelen, eer hy een geheel lichaem tekent; en eerst van een geheel lichaem, eer hy een historie van verscheide beelden ordeneert, en gantsche vertooningen op het panneel, als op een tooneel, stelt. Wanneer de deelen, elk in 't byzonder wel waargenomen zyn, dan zal het geheele werk wel volgen. Virgilius, de prins der Poëeten, heeft veel van Homeer en andren ontleent, en met zulk een oordeel aangevoert, dat hy 'er onsterfelyken lof uithaalde.

VONDEL.²⁴

Dewyl 'er heden zulk eene groote verächtning heerscht voor de kunst van vertalen, heb ik voorgenomen om in dit verhoog de ware oorzaak dier verächtning na te spooren, en vervolgens aan te toonen wat 'er verëischt word om gòed te vertalen; men zal daarna uit het aangetoonde verëischte licht kunnen opmaken of 'er geene eer met overzetten te behalen is; en het zal metëen myn oogmerk zyn /((50) myne lezeren, en voornamentlyk jonge Autheuren, in staat te stellen om over de waarde van goede geschriften te kunnen oordeelen: [...].

Ik zal hier niet alleen van de dichters spreken, maar van de schryvers in 't algemeen; want het zyn de rymelaars niet alleen die oorzaken zyn dat men heden voor de beste en moeilykste overzettingen zo weinig achting heeft, naardien veele kreupele onrym schryvers de zwaarste autheuren, (somyds onvertaalbare), op eene vermetele wyze aanvallen. En dus word de waereld met zo veele papieren overladen waar voor men leest *gevolgd naar het Fransch, naar 't Latyn, of Engelsch*, dat 'er een minächtning voortkomt voor alles wat maar den naam van vertaling draagt. In 't kort, heden vertaalt byna ieder, en, rechtuit gezegd, 't is de minste menschen eigen.

De kleinächtning voor overgezette papieren moest natuurlyker wyze volgen zodra 'er menschen gevonden wierden die eene der moeilykste kunsten enkel als een liefhebbery behandelden; zodra menschen door een verkeerde roemzucht

gedreven, of menschen niet wetende wat met hunnen tyd aan te vangen, ook wel eens menschen niet wetende hoe aan 't brood te komen, zich onderwonden om de rol van /(51) schryver te speelen. Zelf te denken ondervind men is moeilyk, en zyne eigene gedachten tot nut zyner medemenschen uit te geven gaat zo gemakkelyk niet voor menschen die slechts een wèinig oordeel bezitten en uit liefhebbery schryven, en 't gaat te langzaam voor iemand die minder uit liefde tot zyn' naasten dan uit honger schryft. Evenwel wil de eerste schryven om zyn schryfzucht te voldoen, en de laatste moet het doen om de jeuking der maag te doen ophouden; daarom werken de broodzoekende Autheuren ongelukkig mede ten bederve van den goeden smaak, en daarom zal ik 'er 't minst van spreken. 't Is de eerste soort van menschen vry wat kwaliker te neemen: zy brengen, buiten noodzakelykheid, zonder iets 't gene 'er hen toe dryft dan een blinde verwaandheid, verächting voor de fraaije kunsten te weeg.

De zucht om Autheur te zyn hen onbegrypelyk dryvende en niet bekwaam zynde om zelf te denken, zoeken zy een' weg waar langs zy hun oogmerk meenen te zullen bereiken: men heeft wel eens gehoord van een fraai werk in 't Fransch of Engelsch, of in eenige andre taal; men leest het; straks aan 't vertalen; men valt 'er op aan, zonder alvorens te beproeven of men vatbaar voor de schoonheid der gedachten en de fraaiheid des styls is, en zonder na te gaan of men vermogen genoeg heeft om zich met dezelfde kracht in zyn moedertaal te uiten als het oorsprongkelyke geschreven is; om zich bevallig, vloeiend en sterk uit te drukken word somtyds niet eens gedacht. In 't kort, het werk word dezen of genen boek- /(52) wurm in de handen gestopt, en dan krygt het zyn beslag. [...] Daar nu de wae- /(53) reld krielt van Autheuren, en voornamentlyk van Vertalers, en de minste menschen bekwaamheid genoeg bezitten om wèl te vertalen, wat is natuurlyker dan dat men voor iets dat zo algemeen is een koelzinnigheid opvat, die eindlyk tot verächting overslaat? Ik heb een vrind die zedert één Jaar bezig is geweest met het verzamelen van papieren die uit andre talen zyn overgezet, (ik spreek van slecht behandelde overzettingen,) en 't is byna niet te gelooven welk eene verbazende menigte papieren zyne verzameling uitmaakt, en men kan niet mistasten als men in den hoop grypt of men zal geschriften vinden waar door onze leeslust met één enkel bladzydje verzadigd is. 't Was noch om te lachen als die kreupele overzetters ook alle kreupele onderwerpen, of werken van prullekramers hun gelyk, voor de oogen van Nederland hadden misvormd; maar 't geen myn' vrind en my met gemelykheid vervult, is, dat de armste halsen, schepsels die noch niet eens een volkomen denkbeeld van de spelkunst hebben de schoonste oorsprongkelyke geschriften, de allerverrukkelykste Engelsche en Fransche Autheuren op de jammerlykste wyze in 't Nederduitsch hebben overgebracht. De godgeleerde werken zyn wel de droevigste behandeld. Wie word niet met kribbigheid vervuld als hy eenige stukken door den onnavolgbren *Young* in 't Engelsch geschreven door een' Amsteldamschen prullekramer op de erbarmlykste wyze in Nederduitsch ziet overgezet?²⁵ Wie leeft 'er, die eenig begrip heeft van het verhevene der schryfkunst, en *Voltaires* werk over de verdraagsaamheid /(54) door een armhartige krakebeen zo deerlyk misvormd ziet,²⁶ en gevoelt niet tevens misnoegen?

Menschen die noch styl noch regel weten om te schryven, veel min zich duidelyk geestig, ongemeen, liefvallig en verheven uit te drukken, slaan de handen aan schryvers wier roem en schoonheid bestaan in schier onnavolgbaar te zyn. Ikzelf wil wel bekennen voor de vertalingen in 't algemeen een weinig minächting te hebben opgevat, sints ik de verzameling van myn' gemelden vrind wèl heb ingezien; maar wanneer ik bedacht dat 'er zo veele gekke boeken, malle vaerzen en domme geschriften buiten de vertalingen in 't licht komen, en dat wel by geheele kruiwagens vol, straks bedacht ik dat ik goede vertalers even zo veel te kort deed als ik hen om eenige prullelappers verächtte, dan wanneer ik naliet kundige schryvers die hunne eigene gedachten uitgeven te lezen omdat 'er zo veele zotten en knoeijers schryven. Het misbruik door de zonen der domheid in een goede zaak ingevoerd moet geene verächting te weeg brengen voor de zaak zelve; en dus moet de gekke schryf- en vertaalzucht geen oorzaak zyn dat men een minächting voor een goede overzetting opvat, en men moet zo verre niet gaan om te ontkennen dat 'er met goede stukken op eene bevallige wyze en met oordeel te vertolken geene eer te behalen is. Hoe nut is het niet de fraaije gedachten van *Voltaire, Racine, Corneille, Crebellon, de Ceaux, Addison*, en meer andre kunstlichten onze landgenooten mede te deelen? De groote *Vondel* heeft geen zwaarigheid gemaakt om *Virgilius I*(55) en meer andre schryvers op eene bevallige wyze, (zo bevallig als men in zyne eeuw zyn kon,) zyne vaderlanders mede te deelen. Men zal uit alles wat hier is gezegd genoegzaam kunnen opmaken dat de tegenwoordige algemeene verächting voor het overzetten uit het Fransch, Engelsch of eenige andre taal, haren grooten oorsprong neemt uit de *domme* vertaalzucht die nu zo algemeen onder alle soorten van menschen heerscht. Ik hoop ook dat myne lezers genoegzaam zullen begrypen dat die opgevatte verächting onbillyk en dwaas is. Zy zullen 'er te beter van overtuigd worden zodra wy hen onder de oogen brengen wat 'er verëischt word om gòed over te zetten: mogelyk zal de kleinächting die zy voor goede vertalingen onrechtmatig voeden in eene groote en wezentlyke achting verkeeren, zodra wy hen zullen aantoonen dat 'er veël toe verëischt word om de gedachten van andren op eene kunstige en bevallige wyze te uiten.

Een mensch die zich iets uitkiest om te vertalen, (by voorbeeld een geschiedenis,) dient, voor eerst, een reden te hebben waarom hy die geschiedenis en geene andre onderneemt zyne landgenooten mede te deelen; ten andren dient hy zichzelve wel te beproeven, en met andre menschen, die in de geleerde waereld met reden een' grooten opgang hebben gemaakt, raad te plegen over zichzelve. Hy dient by zichzelve volkomen overtuigd te zyn of hy vermogen genoeg bezit om zo de oorsprongkelyke styl beknopt is, ook beknopt te zyn; zo dezelve verheven is, moet hy weten of hy bekwaam is om ook zo verheven te zyn als het *I*(56) oorsprongkelyke; is de styl zwierig of ingewikkeld, hy dient te weeten of hy zulks ook in zyn moedertaal zyn kan; hy moet van de zeden der volkeren veël weten; hy moet kennis hebben van 't menschelyk hart, om te kunnen zien of de schryver wiens werk hy overzet daaröver krachtig genoeg en naar waarheid heeft geoordeelt, (want zelden vind men geschiedenissen zonder natuur- of

zedekundige aanmerkingen doorweven); hy moet in zyn moedertaal duidelyk en zuiver zyn, en zo hy uit het Fransch overzet moet 'er geen *Franschduitsch* onderloopen; 't moet hem niet genoeg zyn als hy slechts gezegt heeft juist wat de Franschman zegt, en het niet voor genoeg houden als hy zo heeft vertaalt dat ieder hem verstaat; want de overzetter kan verstaanbaar en getrouw zyn, en evenwel een prullekramer wezen. Het vuur van den schryver van het oorsprongkelyke moet in de vertaling doorstralen, van wat aart de onderwerpen zyn. Dus dient iemant die *Young* vertaalt diepzinnig, zinnespelend en afgetrokken te zyn; iemant die *Voltaire* overzet, dient een' levendigen geest, sterke verbeeldingskracht en eene alles te bovengaande wyze van zich uit te drukken te bezitten, en iemant die *Haller* vertaalt moet sterk en welig zyn in zyne uitdrukkingen. Hoe meer vuur of eêlheid men in het oorsprongkelyke vind, hoe moeiljeker de overbrenging is; de gloed der zonne en de zagtheid van fluweel zyn moeilyk met verwen na te bootsen. Ook moet de vertaler bekwaam zyn om te kunnen zien waarin en waar in het oorsprongkelyke dwalingen gevonden worden; (want uitheemsche / (57) schryvers zyn menschen zo wel als de overzetteren,) hy moet kundig zyn om de gebreken te verbeteren, en eene bevallige, zuivre vertaling te leveren. Men lette eens op de meeste geschriften die men vertaald vind, en men zal ras zien of de vertalers derzelven alle deze verëischtens bezitten.

Alle vertalingen staan één ongeluk ten doel; zy loopen, namentlyk, alle gevaar van gehekeld te worden. Zie 'er hier de reden van.

Naauwelyks komt 'er een vertaald werk in de waereld, of straks valt deze of gene 'er op aan om het zelve tegen 't oorsprongkelyke na te lezen; heeft de vertaler het ongeluk van niet juist genoegzaam woordelyk te zeggen wat het oorsprongkelyke zegt, straks word de vertaling afgekeurd, al heeft de vertaler wezentlyk door uitbreiding of inlassing een redeneering de uiterste bevalligheid en kracht bygezet.

Men beoordeelt nu de vertalingen niet meer naar de waarde van den hollandschen schryftrant; men ziet niet of de gezonde reden, de fraaije samenhang en duidelykheid van uitdrukking in 't stuk zyn in acht genomen; neen, het moet woordelyk overgezet zyn; wat heeft men toch met zuiver hollandsch te doen? wat behoeft men zich te bekommeren om zich naar den aart van onze moedertaal zo bevallig uit te drukken als een Franschman zich naar den aart der zyne uitdrukt? Ik heb somtyds vertalingen van de grootste meesters hooren veröordeelen omdat zy veel te *verre* waren nagevolgd, (want zo noemt men veeläl de vertaalde werken van menschen die 't vertalen zo begrypen als wy meenen dat het zyn moet,) en / (58) somtyds heb ik de elendigste beulingen hemel hoog hooren verheffen om een vertaling waarin op ieder bladzyde blyken gevonden wierden dat de vertaler noch denkbeeld noch vermogen bezat om zyn moedertaal zuiver te kunnen schryven, en waardoor men duidelyk overtuigd wierd dat hy naauwlyks in staat was om kreupel *Franschduitsch* te schryven. Evenwel moest ik hem voor een' groot' meester hooren uitkryten. Zo sterk werkt een regel die, hoe kreupel uitgedrukt, zeer naby 't oorsprongkelyke komt. 't Zyn doorgaans jongelingen die verwaand genoeg zyn om de rol van schryver te speelen, die zodanig een oordeel greetigst vellen. Zie

daar een ongeluk 't welk de vertalingen onderhevig zyn. [...] Daar 'er dan zo veel verëischt word om slechts in onrym goed over te zetten, gelyk wy hier boven hebben aangemerkt, en daar 'er in onze dagen zo weinig menschen gevonden worden die 't verëischte bezitten, ja daar boven dien de waereld van verwaande jongelingen en domme bedilällen krielt; waar zal men iemant vinden die vermogen genoeg heeft om vaerzen /(59) van groote meesters zo over te zetten dat hy, met recht, by kundige lieden mede den naam van een' groot' meester in zyne taal verdient? en hoe vind men noch menschen die moeds of lust genoeg hebben om, als zy de dwalende oordeelen van 't algemeen bedenken, evenwel te vertalen?

't Zelfde ongeluk dat vertalingen in onrym onderhevig zyn, ondergaan de berymde vertalingen eindeloos meer. In onrym gaat men slechts uitdrukkingen tegen uitdrukkingen nazien, maar poëtische overzettingen moeten woord voor woord worden nagekeeken; en wee den vertaler! zo hier iets aan ontbreekt. Als de berymde vertaling niet volstrekt *Franschduitsch* is, straks is de vertaler by onze verlichte jongelingen of by onze middelmatige beoordeeläars een beuling. Al is de vertaling naar den aart onzer Tale zo fraai, zo sterk en verheven als in 't oorsprongkelyk, het is alles om niet als ze niet woordelyk gevolgd is: *de man heeft te vry vertaalt*, en daarom is hy zo na aan 't oorsprongkelyke niet als iemant die *Franschduitsch* schryft. Zelfs eischen eenige berispers, menschen die hun werk maken van ieder overäl in alle byënkomen te hekelen, (niet uit verwaandheid, maar uit enkle liefde tot de kunst en den goeden smaak, gelyk zy voorgeven,) dat 'er in eene berymde overzetting niet meer regels moeten gevonden worden dan in 't oorsprongkelyke, ten minste hoe minder regels men meer berymt als 't oorsprongkelyke hoe beter zy de overzetting houden. De groove dwaling dezer menschen en de zotheid dezer stelling hier te bewyzen is my /(60) der moeite niet waardig. Het zal genoeg zyn voor menschen die goede overzettingen met een ander oog aanzien, en de waarde daarvan geheel anders begrypen, wanneer wy herhalen 't geen wy hier boven reeds van onberymde overzettingen hebben gezegd, namentlyk, dat vertalingen getrouw en verstaanbaar kunnen zyn en dat echter hunne voortbrengers inderdaad onkundige schepsels kunnen zyn.

Ik zal hier de redeneering van myn' vriend VERZAMELAAR, van wien ik reeds gesproken heb, aanvoeren; en ik meen dat dezelve voor jonge Autheuren, en in 't algemeen voor alle liefhebbers der schryfkunde, zeer dienstig zal zyn. Ik had dien geëerden Heer, wiens lange ondervinding, goeden smaak en bezadigd oordeel ik veel verschuldigd ben, twee treurspelen uit het Fransch vertaald overhandigd, om 'er zyn oordeel over te hooren. Na verloop van omtrent veertien dagen begaf ik my tot zynent; ik vroeg hem of de stukken hem wat voldaan hadden in het lezen. Zie hier zyn antwoord.

'Ik ben geen dichter, maar meen niet te dwalen wanneer ik vast stel dat men een rede op maat gesteld poëzy noemt. [...]/(61)...] [W]anneer ik nu een berymd geschrift leze en bemerk dat de berymer alleen gewerkt heeft om te rymen, en niet dan harde, stootende, onbevallige en duistre uitdrukkingen heeft voortgebragt, kan ik niet verzinnen waaröm hy zich niet liever bevytigt heeft om zich op eene vloeibare, bevallige wyze in onmaat, in zyne moedertaal uit te drukken; [...]. De dichters der treurspelen die gy my te lezen hebt gegeven, hebben het oorsprongkelyke zeer wel verstaan, en nochtans zyn zy arme halsen die beter gedaan zouden hebben als zy niet ondernomen hadden om te

vertalen. Zy waren onvatbaar voor de schoone kunsttrekken des Franschen dichters, en tot hun ongeluk hebben zy juist zyn mening begrepen; onvermogen om over hunne krachten te oordeelen, vertrouwden zy dat ze in hun moedertaal het zelfde zouden zeggen dat de Franschman zei; maar de betooverende bevalligheid niet kunnende byzetten daar 't verëischt wierd, is de vertaling styf, droog en *Franschduitsch* ge- / (62) worden. 't Is hen gegaan als liefhebbers der teekenkunst die een schoon schildery zien, en verrukt zyn over deszelfs schoonheid, maar met èen onvermogen zyn om het ware fyne te zien, terwyl zy echter verwaand genoeg zyn om het te *copieeren*. Wat brengen zy voort! immers wel de afgeschetste gedachten van den maker van het *origineel*, maar het ware verhevene, waardoor den opsteller van 't stuk eigentlyk een' meester toonde te zyn, niet hebbende kunnen zien, is 'er de ziel van het oorsprongkelyke niet in te ontdekken. Een kundig oog behoeft het *origineel* niet by de *copy* te zien om ras te oordeelen dat de *copy* een prul is [.] Om te vertalen dient men veël te weten, veël te lezen, een' goeden smaak te hebben, en veël oordeel te bezitten, en vooräl meester van zyn moedertaal te zyn. Ik lees nooit stukken, voornamentlyk toneelwerken, tegen 't oorsprongkelyke, dan wanneer 'er in de vertalingen gapingen of donkre en verdraaide uitdrukkingen gevonden worden; dit bevindende zie ik het oorsprongkelyke wel eens na; maar indien de aanëenschakeling natuurlyk is, de redeneringen fraai, en de uitdrukkingen naar den aart onzer tale ingericht zyn, en de gezonde reden by den fraaijen schryftrant overäl doorstraalt meet ik nooit na of de vertaling wel woord voor woord aan het oorsprongkelyke gelyk is; want indien de vertaling geene andre verdiensten heeft valt 'er waarlyk niet op te roemen. Eer ik de vertaling van *Homeer* las zo als dezelve door *Pope* in 't Engelsch is vervaardigd,²⁷ had ik *Homeer* in 't Grieks gelezen, en ik meen dat de beroemde Engelsche dichter, het Grieksche werk dienst heeft gedaan door het zelve vry te vertalen; men waant *Homeer* zelf in 't Engelsch te hooren, als men *Pope* hoort. Zo veel is 'er aan vast om goede overzettingen voort te brengen. *Vondel* heeft *Virgilius* / (63) vertalende ook geen *Latynschduitsch*, maar zuiver hollandsch gesproken, en zich meer moeite gegeven om behaaglyk te zyn, den schryftrant te volgen, en in kracht van natuurlyke hollandsche uitdrukkingen uit te munten, dan om woordelyk te blyven hangen aan 't Latyn.²⁸ *Feitama* heeft zich in het berymen van den fraaijen Telemachus ook vry gedragen, en zich niet toegelegd om woord voor woord juist dat geen te zeggen dat de Franschman zegt; en niemand zal, hoop ik, ontkennen dat *Feitama* eene der beste vertalers en Telemachus zyn beste pronkstuk is.²⁹ De vertaler doet dikwils door eene oordeelkundige uitbreiding, verkorting of verändering eener kleine uitdrukking groot voordeel aan zyn werk: 't komt 'er op aan wat hy uitbreid, verkort of verändert; voor 't een en 't ander dient een genoegsame reden te zyn. In 't kort, tot een' goed' vertaler behoort een' man met geen' minder' geest beziel'd dan een eigenvinder. Heeft de vertaler de schikking der voorname deelen voor zich, 'er blyft onëindig veel voor hem ovrig. Den geest van den schryver van 't oorsprongkelyke te evenaaren, vatbaar te zyn voor de geestigste uitdrukkingen, de schikking der voorname deelen in het oorsprongkelyke wël na te gaan, en vergoedende uitdrukkingen naar den aart onzer taal

uit te kiezen voor fyne en verhevene uitdrukkingen in het oorsprongklyke voorkomende; in zo veèle dingen uit te munten, op zo veèle zaken met oordeel het oog te vestigen, dit alles samen genomen weegt de uitdenking der hoofdschikking wel eenigzins op. Ziedaar wat 'er aan vertalen, ('t welk nu door oud en jong zo onbedacht word ondernomen,) vast is. In 't kort, is het wel te verwonderen; als men alles gade slaat, waaröm 'er zulk eene kleinächting voor vertaalde papieren heerscht? Is 't wel wonder dat 'er zo veele gekke geschriften in / (64) de waereld komen? En kan men wel ontkennen dat eene goede vertaling een' wezentlyken lof verdient?'

L..., den 7 Juny 1765.

Eindnoten:

- 24 J. van den Vondel, *Aenleidinge ter Nederduitsche dichtkunste*, gevoegd bij de *Poezy of Verscheide Gedichten* (Amsterdam, 1650). Opnieuw uitgegeven te Utrecht, Instituut de Vooyt, 1977. Het aangehaalde citaat staat op rr. 120-39, met weglating van rr. 130-36.
- 25 De verwijzing is vermoedelijk naar de vertaling van een Franse bloemlezing uit de *Night-Thoughts* die in 1761 te Amsterdam verscheen onder de titel *Britsche gedagten over verscheide godsdienstige, en zedekundige stoffen*. Deze vertaling wordt ook fors bekritiseerd in *Vaderlandsche letteroefeningen 1761/i*: 612-14.
- 26 In 1764 verscheen er te Leeuwarden een Nederlandse vertaling van Voltaires *Traité de la Tolérance* onder de titel *Verhandeling over de verdraagzaamheit in het stuk der religie*. Is de anonieme vertaler van dit werk de 'armhartige krakebeen'?
- 27 A. Popes *Ilias*-vertaling verscheen van 1715-20; zijn *Odyssee*-overzetting van 1715-16.
- 28 Vondels Virgilius-vertalingen dateren uit 1646 (proza-vertaling) en 1660 (vertaling in verzen).
- 29 S. Feitama publiceerde zijn vertaling en berijming van Fénelons *Télémaque* in 1733. In 1763 verscheen een tweede, verbeterde versie. Zie ook het vorige deel van deze reeks, Schoneveld (1992), tekst no. 32.

3

Ontwerp van een nieuw op te rechten kunstgenootschap van toneel-spel-vertaling-makers. Onder de zinspreuk 'Chrusea chalkeioon, hekatomboi enneaboioon'. Utrecht, Spruyt en Schoonhoven; etc., [1766]. 28 pp.

Dit 'Ontwerp' is volgens de tekst zelf van de hand van een in Utrecht woonachtig auteur.³⁰ Het hekelt de vertaalopvattingen en praktijk van het genootschap *Nil Volentibus Arduum*³¹ en dan met name van toneelvertaler N.W. opden Hooff, die op 8 oktober 1765, net voor de publikatie van dit hekelschrift, overleed. Opden Hooff vertaalde vooral Frans toneel, waaronder veel stukken van Voltaire. Zijn vertaling van Voltaires *Orphelin de la Chine* uit 1765 moet het in deze tekst - in het weggelaten gedeelte - in het bijzonder ontgelden. Aan het eind van het 'Ontwerp' wordt vermeld dat men zich voor het op te richten genootschap op kan geven bij boekverkoper Broedelet te Utrecht - en Justiniani te Napels! - en dat na 1 februari 1766 bekend zal worden gemaakt of de oprichting al dan niet doorgaat. Het motto van het genootschap, ontleend aan de *Ilias*, verheft het verminderen van de waarde van een tekst door de vertaling tot lijfspreuk.³²

[.../(2)...]

Het is alleen aan deezen gelukkiger en verlichter Eeuw [...] gegeven, zich te kunnen beroemen, dat zy Vertalers voortgebracht hebbe, wier arbeidzaamheid en yver alleen niet vergenoegd was, de zin en kracht van de uitdrukkingen der Fransche Dichters, welke zy de Eer aandeeden ter Vertaling onder handen te neemen, aan den Nederlandschen Leezer te doen bevatten, maar wier gesleepe vernuft niet zelden den Franschen Dichter in zyne misslagen en struikelingen geneegen de hand bied, en de fouten van een VOLTAIRE of DESTOUCHES gunstiglyk zich verwaardigd te verbeteren. Van deezes Aristarchen, mag men recht denken, dat dezelve meer uit nederigheid, dan by gebrek van kunde, vinding en oordeel, de /(3) verkiezing maken, om, in plaats van zelfs een Toneelstuk zamen te stellen, liever het zelve uit een Taal, waarvan zy al dikwyls zeer weinig of immers geene genoegzame kunde hebben, overtebrengen.

Zommige van hun zyn daaromtrent zodanig te werk gegaan, dat zy, door zich toeteleggen op een volkomene zuiverheid en naauwkeurigheid van Taal, en het zacht rollen der Vaerzen en Rymen, gepaard met de juiste en oordeelkundige veranderingen van de loop en ontknoping van een Toneel-Stuk, den Dichter zelve, aan wien men het oorsprongelyke verschuldigd is (indien hy die berymde vertaling leezen konde) in de vloeyende Vaerzen van die *nyv're Zangberg-Stichters*, en derzelve nieuw uitgedachte cierlyke ontknopingen, vruchteloos zyn werk zoude doen zoeken. Andere in tegendeel hebben goedgevonden de Fransche Toneel-Stukken, die in hun handen raakten, op zodanige eene aangenaame trant (met voorbygang van regels van taal, oordeel en gezond verstand) getrouwelyk over te zetten, dat die Werken in hunne vertaling byna niets anders, dan hunne verstaanbaarheid, fraaiheid van Vaerzen, sterkte van zeggen en denken, grootsheid

van uitdrukkingen, en belang in de uitvoering verliezen. Beiden echter bereiken zy, schoon langs verschillende wegen, het groote oogmerk, de roem, namelyk, hunner Tydgenooten, en den vryen ingang in het Schouwburg: Om nu niet te zeggen, dat de beleezen Aanschouwer geen klein vermaak gevoeld, wanneer hy ziet, met welk eene oordeelkundige juistheid een Nederduitsch Vertaler de fouten des Franschen Dichters weet te verbeteren, en een ongeoeffend Leezer, zich vleien kan, dat wanneer hy een Toneelstuk van VOLTAIRE of DESTOUCHES in de beryming van O.....³³ of een ander Vertaler van dat soort gelezen heeft, hy daar door een soort van kennis met den Franschen Dichter gemaakt heeft, welke even zeer gegrond is, als of iemand zich beroemde een byzondere vriend van den grooten VOLTAIRE te zyn, om dat hy de eer gehad hadde eenige uren lang, met een van zyn Stalknechts, die by geval een omgekeerde rok van zyn Meester aanhad, te praten.

Gelyk dan niets wenschelyker is, dan dat deeze manieren van overzetten meer en meer worden aangekweekt, ben ik zedert lang reets voorneemens geweest in de Stad van Utrecht, alwaar ik woonachtig ben, een Kunstgenoodschap op te rechten, het welk ik vertrouwe wel haast het zoogenaamde Likkers-Veem te zullen na de kroon steeken,³⁴ immers den grooten O.....³⁵ in trotsche vindingen van nieuwe *Composita* en gladheid van Vaerzen zeer naby te zullen komen: [...].

[...(4-25)...]

En zal 'er derhalven nu niets meerder overige zyn, dan kortelyk de Wetten en Voorwaarden van dit kunstgenoodschap op te geeven, ten einde een denkbeeld te kunnen vormen van den aart deezer onderneeming, welke regels en wetten echter, by vervolg van tyd, zullen kunnen worden vermeerderd en uitgebreid.

- I. Dit Kunstgenoodschap zal alleen zich toeleggen, en zyn werk maken, om Fransche Treur- en Bly-Speelen in de Nederduitsche Taal over te zetten, en tot een Zinspreuk voeren de Grieksche Spreuk aan het hoofd van dit Ontwerp gesteld, en I(26) slaande op de bekende Wapenruil tusschen *Diomedes* en *Glaucias*,³⁶ welke op de hedendaagsche smaak van Vertalen zeer toepasselyk schynt.
- II. Dit Kunstgenoodschap zal ten minsten moeten bestaan uit vyf Leeden, ten einde ieder van dezelve één Bedryf, van zodanig Toneelstuk, als ter Vertaling zal uitgekozen worden, onder handen neemen, en overzeten kan, en ingevallen het zelve, naar verwachting, talryker mogte komen te worden, zullen aan ieder Lid, zoo veel Toneelen, als de Voorzitter goed vinden zal, ter overzetting worden aangewezen, gemerkt geene geringe aangenaamheid aan het Stuk word bygezet, door de daar uit zekerlyk voortkomen moetende verschillenheid van Styl en Spelling.
- III. In dit Genoodschap zullen toegelaten worden persoonen van allerlei staat, en uit allerlei provincien, ook van de Vrouwelyke Sexe, ingevallen dezelve anderzins de vereischte bekwaamheden hebben.
- IV. Niemand zal als Lid in dit Kunstgenoodschap worden toegelaten, ten zy hy alvorens ten genoegen der Voorzitter en overige Leeden zal hebben doen zien, dat hy bekwaam is, om met behulp van een goed Woordenboek, eenige

- Toneelen uit een Fransch Treurspel te vertalen; en drie Regels te berymen, welke alle uit woorden van een lettergreep bestaan.
- V. Aangezien niets onverdragelyker is, dan dat soort van Lieden, welken zich verbeelden eenige geleerdheid te bezitten, en daar door het recht meenen verkreegen te hebben, om de werken van andere te bedoelen, zal niemand in dit Genoodschap als Lid worden aangenomen, ten zy hy geheel onkundig zy van de geleerde Taalen, immers ten genoegen der Leden doe blyken, dat hy van dezelve niet meer, als eenige gemeene Spreuken, onthouden heeft.
 - VI. Tot Voorzitter van dit Genoodschap zal verkoren worden, die geene der zich eerst opdoende Leeden, welke het best van alle een douzyn nieuw zamengestelde koppel-woorden zal uitvinden, en (is 't mogelyk) reets een of meerder Toneelstukken vertaald hebbe, welke werkelyk aan het Amsteldamsche Schouwburg opgedragen, en aldaar aangenomen zyn.
 - VII. Niemand zal als Lid van dit Genoodschap worden toegelaten, ten zy hy alvorens onder Eede verklare, dat hy overtuigd is, dat zyne bekwaamheid en kunde die der Fransche zoo Oude, als Hedendaagsche Dichters verre overtreft.
 - VIII. Geschiedenis- en Oudheidkennis zullen in de Leden van dit Genoodschap niet worden vereischt.
 - IX. De Voorzitter zal het recht hebben aan de overige Leeden de Toneelstukken, die hy goed vind, ter Vertaling op te geeven, en voor zich zelve daaruit zodanige Bedryven of Toneelen ter Overzetting mogen verkiezen, als hem 't meest behagen zullen.
 - X. Alle Treurspeelen zullen als gepaste onderwerpen ter Vertaling worden aangemerkt, doch de Nieuwste boven de Oude gekeurd worden, ook zal men in tyd van nood daar toe wel eenige Operaas mogen verkiezen, mits men zorg drage, dat ieder Bedryf als dan een Treurspel op zich zelve uitmake.
 - XI. Met opzichten tot de Blyspeelen zal de Voorzitter zorg dragen die geene uit te kiezen, welke het minste overeenkomst, met de Zeeden van ons Vaderland hebben, en Characters invoeren, welke by Ons ten eenemaal onbekend zyn, op dat dus meer en meer de Fransche smaak in ons Land worde aangekweekt, als, by voorbeeld, zyn *De getrouwde Filosoof, het verwonnen Voor-oordeel, Cenie, Melanide, De Moeder vertroude van haar Dochter*, enz.³⁷ en zullen dezelve eigenlyk en woordelyk worden overgebracht, zonder dat men zich verstouten zal, om die door eenige verande- / (27) ringen op onze Zeeden meerder toepasselyk en dus voor den Nederlandsche Leezer verstaanbaar te maken, gelyk men zulks in *den Hagenaar te Enkhuizen* en andere stukken,³⁸ met een zeer kwaad voorbeeld heeft ondernomen, op poene van uit dit Genoodschap, als een *novateur*, voor altoos te worden uitgebannen.
 - XII. Men zal trachten zorg te draagen, dat de Leeden welke de smaak mogten hebben, om de vaerzen *te likken* en te beschaven, en die geene, welke in de trant van de Vertaling van de *Melanide*,³⁹ *de Vorstelyke Wees*,⁴⁰ enz. overzetten, altoos te zamen bedryf om bedryf werken, ten einde eene aangenaame verscheidentheid van styl beter in acht te kunnen neemen.

- XIII. Men zal in alle de Fransche Toneelstukken, en vooral in de ontknooping van dezelve, zoo veel veranderingen, als doenlyk is, trachten te maken.
- XIV. Dewyl het Huwelyk is eene voor de Maatschappy ten uitersten nuttige instelling, en het ook een zekere regel is, wat *du Bois* en *l'Aubignac*⁴¹ ons ook mogen vertellen, dat altoos de deugd in een Toneelstuk zegenpralen moet, zal men zoo veel doenlyk is, zorg dragen, dat alle de Vertaalde Toneelstukken met een goed huwelyk voor de Prins of Princes eindigen, als was het dat zulks ook tegens de waarheid van eene bekende Historie, gezonde reden, of het oogmerk van den Dichter aanliep, zoo als zulks gelukkig is gedaan geworden in de Vertalingen, onder anderen, van *Eduard de derde* en *Olympia*.⁴²
- XV. Voor zoo verre men in het Stuk zelve geen verandering kan brengen, zal men echter gehouden zyn ten minsten tien of twintig regels, eigen maaksel, in het zelve te mengen.
- XVI. Men zal voor een vaste regel houden alle de Personagien op het einde van het spel ten Toneele te doen verschynen, is 't mogelyk, met een geschal van Trommels en Trompetten, om dat z[u]lks een groote luister aan het stuk geeft.
- XVII. Men zal in het gemeen zoo veel Trompetten gebruiken, als eenigzins mogelyk is.
- XVIII. Men zal om de Poëzy te grootscher te maken, alle korte zeggings en sterke gedachten, zoo veel als zulks geschieden kan, uitbreiden en het Fransch altoos naar de woorden vertaalen, zonder op de zin of verstaanbaarheid eenige acht te geeven, gemerkt de Nederlandsche Leezer, altoos ingevallen van eenige voorkomende duisterheid, den Franschen Dichter raadpleegen kan.
- XIX. Men zal geen Aardbeevingen of Tempel schuddingen ten Toneele mogen voeren, maar in plaats van die, daar zy voorkomen mogten, eene stevige donderbui gebruiken.
- XX. Hoe zeer zulks ook in de mond van deezen of geenen Heiden moge passen, zal men alle onchristelyke en onstichtelyke zeggings uit de Treurspeelen verbannen.
- XXI. De Leden van dit Genoodschap zullen nimmer eenige eigene vindingen mogen maken, of ingevallen zulks al eens mogte geschieden, dezelve zoodanig inrichten, dat men met den eersten opslag ontdekken kan, dat dezelve waarlyk eigene vindingen zyn, en ten dien einde een *Arts*, of diergelyke *Burlesque* Personagie, daar in zien te brengen.
- XXII. Ingevallen iemand buiten dit Genoodschap tot bekoming der vryen Ingang, of om andere reden een Toneelstuk op zyn naam geliefde vertaald te hebben, zal zulks door de Leden van dit Genoodschap voor eenige Ducaten mogen worden gedaan.
- XXIII. De tyd en plaats der byeenkomsten zal nader bepaald, en bekend gemaakt worden. /(28)
Het zal onnodig zyn na de opgave deezer Regels, iets meerder tot aanpryzyng van een Ontwerp te zeggen, dat ter bevordering der goede smaak, in

dichtkunde strekkende, zyne eigene aanbeveeling met zich draagd, en wy verwachten dan ook, dat het deeze onderneeming geenzins aan begunstigers ontbreken zal.

[...]

Eindnoten:

- 30 De toeschrijving aan K. Vermeyne en A. Soek in Kloek e.a. (1983) 40 berust op een misverstand; zie Singeling (1986) 70.
- 31 Zie het vorige deel van deze reeks voor vertaalopvattingen van dit genootschap (Schoneveld (1992)).
- 32 Het citaat komt uit de *Ilias*, Boek VI, vs. 236. Nederlandse vertaling: 'Goud tegen brons - een waarde van honderd runderen voor negen'. (De Roy van Zuydewijn (1980) 95).
- 33 Bedoeld wordt N.W. opden Hooff.
- 34 Hiermee wordt waarschijnlijk bedoeld op het genootschap *Nil Volentibus Arduum*.
- 35 Zie noot 33.
- 36 De wapenuitruil tussen Diomedes en Glaucus staat beschreven in de *Ilias*, Boek VI, vs. 230-36. Zie ook noot 32.
- 37 N. Destouches, *De getrouwde filosoof of de beschaamde echtgenoot*. Blijspel gev.n.h. Frans door N.W. opden Hooff (Amsterdam, 1747); Voltaire, *Nanine, of het verwonne vooroordeel*. Blijspel gev.n.h. Frans door N.W. opden Hooff (Amsterdam, 1760); F. de Grafigny, *Cenie*. Blijspel (Amsterdam, 1760); P.C. Nivelles de la Chaussée, *Melanide*. Blijspel gev.n.h. Frans door N.W. opden Hooff (Amsterdam, 1759); P.C. de Ch. de Marivaux, *De moeder, vertrouwd van haare dochter*. Blijspel gev.n.h. Frans [door A. Hartsen] (Amsterdam, 1762).
- 38 [L.] de Boissy, *De Hagenaar te Enkhuizen, Blyspel. Gev. na de François à Londres, onder de zinspreuk 'O laborem dulce lenimen' [= J.J. Hartsinck]* (Amsterdam, 1758).
- 39 Zie noot 37.
- 40 Voltaire, *De vorstelyke wees of het veroverd China. Treurspel. Gev. naar l'Orphelin de la Chine. 'Par goût et par zèle' [=N.W. opden Hooff]* (Amsterdam, 1765).
- 41 Met Du Bois wordt vermoedelijk bedoeld op J.B. DuBos. Vergelijk de *Réflexions critiques sur la poésie et la peinture. Par M. l'abbé Du Bos [...]* 7e ed. (Paris 1770 [1719]) première partie, section XLIV (pp. 457-66). De tweede verwijzing is hoogstwaarschijnlijk naar F.H. Abbé d'Aubignac, *La pratique du théâtre* (Amsterdam, 1715). Vergelijk met name chapitre premier, pp. 3-6. Overigens is het opmerkelijk dat zowel DuBos als D'Aubignac het standpunt verdedigen dat de ondeugd gestraft en de deugd beloond moet worden.
- 42 [J-B.] Gresset, *Eduard de Derde. Treurspel. Getr. uit het Fr. Ger. Muiser [verkort door Phil. Zweerts]* (Amsterdam, 1761); Voltaire, *Olimpia. Treurspel. Gev. naar het Fr. [uitgeg. door het genootschap Oefening beschaaft de kunsten]* (Amsterdam, 1764).

4

J. Lublink d.j. (vert.): *Nachtgedachten over het leven, den dood en de onsterfelykheid der ziele, uit het Engelsch van den eerwaarden Heere Eduard Young vertaald, en met ophelderende aanmerkingen, enz. voorzien*. 2 dln. Amsterdam, P. Meyer, 1766. 'Voorrede des vertaalers' (pp. iii-xlviij).

Joannes Lublink d.j. (1736-1816), enig kind van een welgesteld Amsterdams koopman, was in zijn tijd een belangrijk vertaler, recensent, literatuurbeschouwer, literair agent en auteur, die zeker op het terrein van het vertalen veel autoriteit bezat. Hij beschikte over voldoende financiële middelen om veel tijd aan de letteren te besteden en hoefde ook niet van zijn pen te leven. Hij behoorde tot de kring van boekhandelaar en uitgever Pieter Meyer en was bevriend met de Van Winters (zie tekst no. 18 voor P. van Winters voorrede bij zijn Horatius-vertaling). Net als H.J. Roullaud (zie tekst no. 5) was hij lid van *Diligentiae omnia* en van *Concordia & Libertate*. Beiden werkten ze mee aan de vertaling van C.F. Gellerts *Fabelen en vertelsels* (Amsterdam, 1772-74). Lublink vertaalde veel, vooral uit het Engels en het Duits, maar hij manifesteerde zich in het bijzonder als pleitbezorger van het literaire werk van Edward Young.⁴³ Lublinks voorrede bij zijn proza-vertaling van de *Night-Thoughts* uit 1766 bevat dan ook een uitgebreide beschrijving van het leven en werk van Young, alsmede een bespreking van de *Nachtgedachten* en de ertegenin gebrachte bezwaren. Lublink vermeldt in zijn voorrede dat hij voor aantekeningen en informatie over Young gebruik heeft gemaakt van de Duitse vertaling van de *Night-Thoughts* door J.A. Ebert (pp. v, xxxvi-vii, xlii). De *Nachtgedachten* verschenen in 1785 in een tweede, herziene versie.⁴⁴ Andere vertalingen van Youngs *Night-Thoughts* in de periode zijn: door J. van Iperen (in verzen; Middelburg, 1767), door een onbekende (bloemlezing, getiteld 'Britse gedagten'; Amsterdam, 1769) en door A.C. Schenk (in verzen, met medewerking van Lublink; 's-Gravenhage, 1805-23). Lublink is ook de auteur van de belangrijke *Verhandeling over het vertalen* (zie tekst no. 12).⁴⁵

[.../(iv-xxxiii)...]

Dit oordeelden wy, waarde Leezer! ter verdediging van onzen Dichter te moeten aanmerken, en dit rechtvaardigt tevens te meerder onze onderneeming om dit werk ook in onze taal over te brengen. Gelukkig was het, indien de uitvoering maar op even goede gronden kon verdedigd worden. Een' arbeid echter als deeze van merkelyke gebreken te willen vrypleiten, ware zekerlyk de belagchelykste verwaandheid, zo geen vol-/(xxxiv) strekte dwaasheid. Gaarne had ik de vertaaling van dit gedicht (en men achte dit niet voor de pligtpleging van eene valsche nedrigheid, maar voor de betuiging van een oprecht hart,) in beter en bekwaamer handen dan de myne gewenscht. Op veele plaatsen kon ik my-zelfen in geenen deele voldoen. Dikwerf stond ik verlegen voor de stoutheid van eenige uitdrukkingen in het oorsprongkelyke; een stoutheid, die, gelyk men aanmerkt, de taal der Britten zeer geschikt maakt voor Dichters en alle verhevene denkers; een stoutheid, eindelyk, die onze taal mogelyk wel kan, doch die men in dezelve niet wil dulden: behalven dat 'er tot het vertaalen der *Nachtgedachten* waarlyk meer dan een bloote kennis der beide talen word vereischt, en 'er in dit werk zaaken

voorkomen, zo geheel van tyd, taal, land en andere omstandigheden afhingende, dat geen konst van een' Vertaaler alle die zwaarigheden kan te boven komen. Voeg hier nog by het verbaazend onderscheid om een en de zelfde gedachte in rym of in prose voor te stellen, en dat, hoe bekwaam de Vertaaler in prose ook zyn mooge, echter in de oorsprongkelyke vaerzen bevalligheden gevonden worden, die voor hem, hoe poëtisch zyn styl ook wezen mooge, volstrekt onnavolgelyk zyn. En wat betreft om dit Werk in vaerzen te vertaalen, dit schynt ons genoegzaam onmogelyk, en wy twyfelen niet of de /(*xxxv*) meesten, die het van naby leeren kennen, zullen 'er op de zelfde wyze over oordeelen.

Volgens het gevoelen van den vernuftigen Spanjaard MICHIEL DE CERVANTES worden de Dichters in een prose vertaaling, gelyk de figuren in een geweeven tapyt, aan de verkeerde zyde gezien. VOLTAIRE zegt dat de Dichters door vertaalingen te willen kennen, het zelfde zou zyn als of men het koloriet van een schilderstuk in een prent wilde gewaar worden. Deeze gelykenis is niet juist. Men kan zekerlyk uit een prent, ten minsten over het licht en bruin, de hoofdzaak van het koloriet, hoewel niet zo zeker over de verscheide tinten der verwen, oordeelen. DACIER vergeleek derhalven, onzes oordeels, de welvertaalde Dichtstukken het beste by schilderyen welke zuiver zyn van omtrek en wel overéénstemmende in de partyen, doch waarvan de kleuren niet in volle kracht en den sterksten gloed voorkomen; het geen ook de reden is dat stukken van dien aart meerder aan kenners dan het algemeen behaagen. Ik voor my, die in myn vertaaling voornaamelyk getracht heb den byzonderen styl van mynen Schryver te bewaaren, en, zo veel mogelyk, door welluidendheid het gemis van afgemeeten vaerzen te vergoeden, ik durf ook, in vergelding voor deeze pooging, verwachten dat men de stoutheid van eenige uitdrukkingen in zulk een poëtisch prose te eerder zal dulden. En, /(*xxxvi*) om hier geen uitvoeriger vergelyking tusschen een vertaaling in vaerzen en in prose te maaken, zal ik alleenlyk aanmerken, hoe het dikwerf onmogelyk is, wegens de tyranny van het rym, den juisten zin van het oorsprongkelyke wel uit te drukken, en dat, uit dien hoofde, in een goede prose vertaaling het verlies voor de ooren door de winst voor het verstand rykelyk word opgewogen.

Wy vleijen ons dat men, na diergelyke overweegingen en een genoegzaame bevattig van de onöverkomelyke zwaarigheden in werken van zulk een byzondere natuur, ook onze begaane misslagen met eenige toegeevendheid zal beschouwen. En waarom zouden wy ons hiermede niet mogen vleijen, daar wy overtuigd zyn van onzen kant alles wat in ons vermogen was te hebben aangewend? Wy zouden ook onvergeefelyk gehandeld hebben, indien wy niet van alle hulpmiddelen, welke binnen ons bereik waren, gebruik hadden gemaakt. Het eerste dat hierömtrent in aanmerking kwam, was de verscheide Vertaalingen van dit Werk [...] te raadplegen. Zonder echter iets /(*xxxvii*) ten nadeele dier Vertaalingen in het byzonder aan te merken, kan ik my niet genoeg beklagen over /(*xxxviii*) het geringe voordeel, het geen ik hierüit heb konnen trekken; doch met zo veel te grooter genoegen en dankbaarheid herinner ik my de daadelyke hulp en ondersteuning van verscheide braave Voorstanders van deugd en weetenschap,

Vrienden, wier naamen ik verzwijgen moet, om my-zelven aan geene laakbaare hovaardy schuldig te maaken, en wier karakter en verkiezing door zulk eene verzwijging het krachtigste geprezen word. En dewyl /(xxxix) ik, door ondervinding, overtuigd ben hoe veel de verscheide bevattingen van schrandere vernuften ter opheldering van diergelyke zaaken kunnen bybrengen, verzoek ik ieder oplettenden Leezer, op het allervriendelykste, my met zyne aanmerkingen en verbeteringen te willen verëeren; hem verzekerende dat ik daarvan voor my-zelven, en, indien dit Werk verdienen mogt in het vervolg herdrukt te worden, ook voor het algemeen, onpartydig en met dankbaarheid gebruik zal maaken.

[... /(xl-xlii) ...]

In alle taalen ontmoet men zodanige woorden en uitdrukkingen, welken onmogelyk in eenige andere taal letterlyk kunnen worden overgebracht. Het behoort echter tot de pligt van een' getrouw' Vertaaler, zynen Leezer de eigenlyke en juiste denkbeelden van zynen Schryver over te leveren, en dit noodzaakt hem dikwerf geheel anders als zyn Schryver te spreken, om den Leezer juist als hem te doen denken; doch het is niet minder zyn pligt van zyn gebruikte vryheid ten deezen opzichte reden te geeven, immers dezelve aan te wyzen, en dit hebben wy mede in onze Aanmerkingen in acht genomen.

[...]

Eindnoten:

- 43 Young publiceerde zijn snel populaire *Night-Thoughts* in rijmloze verzen van 1742-45. Zijn *Conjectures on Original Composition* (1759) is opvallend afwezig onder Lublinks vertalingen van Young. Wel verscheen in *Vaderlandsche letteroefeningen* (1783/ii) 251-56 anoniem een soort uittreksel in vertaling, getiteld 'Gedagten over het oorspronglyk schryven. (Ontleend uit YOUNG'S *Conjectures on Original Composition*.)'
- 44 Ook van zijn vertaling van J. Thomsons *Seasons* maakte Lublink twee versies: één in 1769 en één in 1787.
- 45 Zie verder voor Lublink: Westerbaen (1817), De Vries (1985), Kloek (1987), Korpel (1992).

5

H.J. Roullaud, 'De eer der Nederlandsche geleerden verdedigt. Tegen den Filosooph N^o: 93. Dienende tot voorafspraak van eene vertaling van 't eerste boek van L'art poëtique van Boileaú. Den 12.^{den} November 1767 in 't kunstgenootschap Diligentiae Omnia voorgelezen'.

Gepubliceerd in *De Filosooph* No. 102. Den 14^{den} December 1767. Amsterdam, P. Meyer en Wed. K. van Tongerlo & zn. pp. 393-400.

Henri Jean Roullaud (1729-1790), zoon van een Hugenoot en een Zeeuwse moeder, was een - naar men zegt - niet erg succesvol koopman te Amsterdam. Hij was actief in veel genootschappen, waaronder een aantal waarvan ook J. Lublink d.j. lid was (zie tekst no. 4). Hij was tevens regent van de Amsterdamse schouwburg. Hij vertaalde toneel, o.a. in het genootschap *Oefening beschaaft de kunsten*. 'De eer der Nederlandsche geleerden verdedigt' is een reactie op *De Filosooph* 93 van 12 oktober 1767, waarin de Nederlandse geleerden (in de 18e-eeuwse betekenis van het woord, dat wil zeggen, de klassiek geschoolden) worden bekritiseerd. In het bijzonder worden de poëzie, de schilderen beeldhouwkunst, de muziek en de architectuur beschuldigd van grote 'volgzugt'. Roullauds reactie hierop werd eerst voorgelezen in het genootschap *Diligentiae omnia* en vervolgens op 14 december 1767 gepubliceerd in *De Filosooph* 102. Als voorlezing gaat de verhandeling over in een voorrede van een vertaling in verzen van het eerste boek van de nog steeds gezaghebbende classicistische *Art Poétique* van Nicolas Boileau uit 1674. In 1768 las Roullaud in *Diligentiae omnia* een vertaling van het tweede boek voor. In diezelfde tijd verschenen nog een drietal andere vertalingen van Boileaus poëtica: door J.F. Cammaert (Brussel, 1754), door A. Gobels (Amsterdam, 1768) en door J. van Zyp (Leiden, 1768).

[.../(394)...]

Het overbrengen van Boeken van de eene taal in de andere is ten allen tyde gebruikelyk geweest, en altoos aangemerkt als een dienstig middel ter bevordering van Kunsten en Weetenschappen. Hierdoor hebben Kennis, Geleerdheid, heilzaame Ontdekkingen, en nutte Uitvindingen, in plaats van in 't oord hunner geboorte opgesloten te blyven, zich over 't geheele Waereldrond verspreid, tot welzyn van 't Menschdom. [.../(395)...] Heeft ieder Natie zich niet de voortbrengselen van 't vernuft der andere Natiën door getrouwe overneemingen als een eigendom aangematigd, zonder dat zy geschroomd hebben het bezit van *goeden smaak* door die vertaalingen te verliezen? *Cicero* zelf, wien niemand den naam van een Man van goeden smaak kan betwisten, heeft het zich geene onëer gerekend verscheidene gedeeltens uit de Werken van den grooten *Homeer* in Latynsche Vaerzen over te brengen. *Pope*, die by de gantsche Waereld voor een uitsteekend Vernuft te boek staat, heeft dien zelfden *Homerus* en een groot gedeelte van *Statius* vertaald;⁴⁶ en, welke antagonist de Franschen en Engelschen ook mogen weezen, zyn de beste Treurspellen van *Racine*, de geestige Blyspellen van *Moliere*, en onëindig veel andere Werken, door de eerste Vernuf-

ten van Frankryk voortgebracht, niet in 't Engelsch vertaald en door de Natie gunstig aangenomen? Op de zelfde wyze hebben de Franschen met de Engelsche en Italiaansche Werken gehandeld: *Pope, Thomson, Milton, Fielding, Shakespear*, en veele anderen zuilen der Britsche Geleerdheid, Dichtkunde en Beschaafde Letteren worden, met een Fransch kleed omgord, in Vrankryk zo wel als in hun Vaderland geliefkoosd. En de Engelschen hebben de eer dat zy in 't schryven van Romans een' nieuwen weg gebaad hebben, uitmuntende in waarschyndykheid en echte characters, waarin de Franschen, door derzelve Vertaalingen onderwezen, zich een' roem maaken hen na te volgen. Op de zelfde wyze hebben alle Natiën gehandeld: de *Don Quichot* is byna in alle hedendaagsche taalen te vinden. -

Is het dan niet onbillyk de Hollanders - alléén aan gebrek van *Smaak* te beschuldigen om eene rede, die zo wel op alle andere Natiën als op hen toegepast kan worden? Eene reden, die, al ware zy op hen-alléén toepasselyk, nog niets van het gestelde bewyst. Vertaalingen bederven noch verdooven geenszins den *Smaak*: zy breiden dien uit; zy zuiveren dien van aangeborene vooroordeelen; zy strekken aan verheven Geesten tot een spiegel, om, van alle waanwysheid ontslagen, zichzelf te leeren kennen, en van die kennis een nuttig / (396) gebruik te maaken. Dit blykt inzonderheid aan die Duitschers [...]. Sedert eenige jaaren hebben dezelve ongelooflyke vorderingen in de fraaije Letteren gemaakt: en het tydstip hunner vorderingen is juist het zelfde, waarin zy de beste Werken der Engelschen en Franschen in hunne taal hebben overgebracht. Die vertaalingen hebben by hen den goeden *Smaak* ontbolsterd, hen de onbevalligheid van hunnen langwyligen en ingewikkelden schryftrant ontdekt; hen met *Smaak* leeren denken en schryven. En het ware te wenschen dat wy de Duitschers in dit stuk evenaarden. Duitschland is thans de zetel der Geleerdheid, de voedster der Kunsten en Weetenschappen [...], en, daar Engeland en Frankryk thans byna niet dan beuzelingen uitleveren, verrykt Duitschland de Geleerde Waereld met vernuftige Werken, die door de andere Natiën vertaald worden, en wier overzetting in de Nederduitsche taal niet dan het grootste nut kan te weeg brengen.

De Fransche Tooneeldichters, inzonderheid *Corneille, Racine* en *Moliere*, worden met recht als de herstellers en beschaavers der Tooneelpoëzy aangemerkt. *Crebillon, Voltaire, Destouches, Marmontel* en andere groote Vernuftten zyn die meesters op 't spoor gevolgd, en door hunnen yver is 't Fransche Tooneel alöm beroemd geworden. Braave Dichters van alle beschaafde Natiën hebben 't zich geenszins tot schande gerekend hunne Landgenooten die schoonheden te leeren kennen, en hen die door goede vertaalingen mede te deelen: en zouden wy, Hollanders, wier kenmerk altoos de nyverheid is geweest, dien buit aan anderen overlaaten, zonder ook onzen Landaart daarin te doen deelen? Zouden wy die vruchten versmaaden uit een dwaas vooroordeel, omdat ze niet op eigen grond zyn gegroeid? Neen, geeft men ons na dat wy dwaasheden der andere Natiën, en in 't byzonder der Franschen, gretig over- / (397) nemen, ten minsten verdienen wy geen berisping, wanneer wy ook de goede en geestige voortbrengselen van 't vernuft der Vreemden ons eigen maaken, en door welbehandelde Vertaalingen het groot aantal onzer braave Landgenooten, die niet in andere taalen ervaren zyn, zo

wel op ons Tooneel als in hunne leesvertrekken trachten te stichten, tot nut te strekken en te vermaaken. [...](398-99)]

Ik beken echter dat ons Land tegenwoordig zo veele eigen ontworpen Werken van geleerdheid of vernuft niet voortbrengt als andere Landen: en het ware te wenschen dat het tegendeel mogt blyken. Zekerlyk is zulks eenigzins *aan de Constitutie van onze Regeering* en grootelyks *aan gebrek van aanmoediging te wyten*; doch dat de *naauwe bepalingen van onzen dominanten Godsdienst* de grootste oorzaaken zouden weezen *dat veele bekwaame Schryvers achterwege blyven*, kan ik niet even goed toestemmen.⁴⁷ Dat Godgeleerde Schryvers van de heerschende Kerk zich naar haare Wetten schikken is billyk; en zulks heeft dit Land met de meeste Landen gemeen: maar wat gemeenschap hebben alle andere soorten van Werken van Geleerdheid en Vernuft met de gevoelens der heerschende Kerk?

Doch in andere Landen word de Geleerdheid niet alleen met lof en eerbewyzing, maar ook met geld beloond; en schoon de spreuk *Honos alit Artes, Eer voed de Kunsten*, gegrond is, is het niet minder zeker dat *Eer de menschen niet voed*. Een bekwaam Schryver zal derhalven, indien hy zyn bestaan of verbetering van zyn bestaan niet uit de voortbrengselen zyner pen kan vinden, eerst zorgen voor het noodige, en zyne uitgekochte uren slechts aan zyne zucht tot letteroefeningen opöfferen. Dus is het hier inzonderheid met de Dichtkunst gelegen: de meesten die dezelve oefenen slyten den gantschen dag aan andere noodzaakelyke bezigheden, en de overgehouden tyd, telkens afgebroken zynde, is voor hen niet wel geschikt tot eigenvindingen van eenig belang, in welker bearbeiding een Autheur altoos den saamenhang van 't geen hy reeds heeft opgesteld dient in hoofd te hebben: dit ongemak hebben de Vertaalingen niet, en dit doet hen dikwils daartoe overgaan, om evenwel op de eene of andere wyze hunne Dichtlust te voldoen. Eene goede Vertaaling te vervaardigen is echter moeilijker dan men in 't algemeen wil gelooven. Men moet dikwils sterker denken, om te denken als een ander gedacht heeft, dan als men zyn eigen verbeeldingkracht den teugel mag vieren. Men moet eene grondige kennis hebben van de taal, waarin het Werk geschreven is, en van die in welke men het overbrengt: de byzondere eigenschappen en eigenaartige spreekwyzen der origineele taal moet men weeten te onderscheiden, en daar zy niet in gelyke uitdrukkingen te vertaalen zyn, 't geen dikwils gebeurt, moet een gezond oordeel de gelykbeteekenende spreekwyzen onzer taal opspooren en het onnavolglyke daarmede vergoeden. Men moet den zin meer in 't oog houden dan de woorden of uitdrukkingen van 't oorsprongklyke: Wie al te slaafsch vertaalt word duister: doch wie hierin te veel vryheid gebruikt, doet zyn' Autheur te kort. Het kenmerk des Autheurs in styl en schikking moet men zodanig volgen, dat een ervaren kenner den Autheur in de vertaaling-zelve duidelyk kan gewaar worden. Men moet de invulselen, die alle Dichters, in wat taal zy ook mogen schryven, somtyds gebruiken om het vaers vol te maaken of het rym of de maat te vinden, kunnen ontdekken, en zo men die niet noodig heeft dezelve achterwege laten. Alle uitweidingen moet men zorgvuldig

vermyden, anders is men genoodzaakt geduurig aanvulselen te zoeken, en de styl des Auteurs raakt met de kracht der vaerzen weg.

[...]

Eindnoten:

- 46 Zie noot 27 voor Popes Homerus-vertalingen; Pope vertaalde het eerste boek van Statius' *Thebais* in 1703. Deze vertaling werd in 1712 gepubliceerd in *Lintot's Miscellany*.
- 47 Roullaud citeert hier uit *De Philosoph* 93, waarop hij reageert.

6

S.L., 'Algemeene aanmerkingen wegens de vertaalingen'. In: *Vaderlandsche Letteroefeningen*. 1768/II. pp. 33-40.

Deze 'Algemeene aanmerkingen' over het vertalen verschenen in het zg. 'Mengelwerk' van de *Vaderlandse letteroefeningen*. Voor een deel is deze verhandeling gebaseerd op de 62e redevoering van de Nederlandse vertaling van de Engelse *The Guardian* door P. le Clercq (Rotterdam, 1730) 468-80.⁴⁸ Hierdoor krijgt de verhandeling een hybride karakter: terwijl deze tekst in beginsel over het vertalen van niet-fictioneel proza handelt, komt het ingelaste gedeelte uit een opstel over het overzetten van drama en poëzie. Ook O.C.F. Hoffham verwijst in zijn parodistische *Proeve eener theorie der Nederduitsche poëzy* (1788; ed. 1809, p. 99) naar deze *Guardian*-vertaling. S.L. gebruikt de vier regels uit de *Algemeene oeffenschool* die als motto voor tekst no. 1 dienden.

Aan de Heeren Schryvers en Uitgeevers der (Nieuwe) Vaderlandsche Letteroefeningen.

Myne Heeren!

Iemand moet geheel en al een vreemdeling wezen in de Boeken en Schriften, die dagelyks in ons Vaderland worden uitgegeeven, zo hy niet weet, dat daar onder een groot aantal van Overzettingen gevonden wordt; men zie de naamlysten der Schryveren, van welker Letter-arbeid gy den Nederlanderen een berigt mededeelt, slegts naa, hoe veele maalen ontmoet men *uit het Engelsch, uit het Fransch, uit het Hoogduitsch* vertaald? Men zou bykans in verzoeking komen om de regels in 't *Algemeene Oefenschool*, op de Nederlandsche Dichters gemaakt, met weinig verandering op de Schryvers toe te passen, en uit te boezemen:

't Batavisch Schryverdom is volziek, min oorspronglyk,
Hun kunst gelykt hun dragt, door 't uitheemsch nieuw ontvonklyk;
Een denkbeeld van de Teems of Seine, ryk van spraak,
Wordt hier met roem herplood, naar onze zeên en smaak.^a

Gy denkt mogelyk, dit begin myns Briefs geleezen hebbende, dat myn oogmerk is deezen handel te wraaken, en hun aan te spooren tot den roemryker arbeid van eigen vinding aan 't licht te brengen: doch dit is tans myn doelwit niet. Ik wil egter niet ontkennen, dat zulks my, en elk die / (34) de eer van 't Vaderland, zo verre die gedeeltlyk ook voortspruit uit de werken van vernuft, oordeel en geleerdheid, lief heeft, ten hoogsten welgevallig zou wezen. Ik wil gaarne toestemmen dat een oorspronglyk Schryver (dan hoe weinigen worden 'er

a *Algem. Oefenschool*. VI Afd. 1ste Deel. bl. 202.

gevonden?) veel meer lofs verdient, en onze agting waardiger is, dan een Vertolker van 't geen een ander gedagt en geschreeven heeft. Ik betuig, een dubbel genoegen uit een werk te raapen, wanneer het goed, en uit eene Vaderlandsche penne gevloeid is, het mag een zwakheid in my weezen zo zeer met het Vaderland ingenomen te zyn; en een geleerde noeme vry de *geheele wereld* zyn *Vaderland*; ik weet 'er zyn veelen nevens my met dit zwak bezet, en niemand zal 't zelve met rede kwaad keuren, indien het geen gelegenheid geeve tot eene dwaaze veragting van al wat uit een ander land in 't onze wordt overgebracht; dat deeze my in geen deele bekroopen heeft noch beheerscht, zullen de volgende *Aanmerkingen over de Vertaalingen* duidelyk toonen; aanmerkingen voor welken ik, keurt gy ze des waardig, een plaats in uw *Mengelwerk* verzoek.

Eene Vertaaling is, gelyk ieder weet, niets anders, dan de overbrenging van een werk uit de eene taal in de andere, en wy verstaan 'er in deezen bepaaldlyk door de overzetting in onze moedertaale. Wie nu, die geleerdheid en fraaije letteren mint, zal deezen arbeid wraaken? Wie denzelven als onedel, als laag en veragtelyk aanzien? Leezen wy, de leevensgevallen der Oude Wysgeeren doorbladerende, niet zonder hoogagting voor hunne zugt tot de weetenschappen, hoe zy na vreemde landen reisden, om kundigheden te verzamelen, en na Griekenland als de markt der geleerdheid heenen trokken, om by hunne t'huiskomst de vergaderde schatten in den schoot hunner medeburgen uit te storten. In de daad, braave Vertaalders mogen eenigszins met hun vergeleeken worden; de noit genoeg volpreezene vinding der Drukkunste bevrydt hen van het moeilyk en gevaarlyk reizen, en levert de Werken der uitmuntendste verstanden van alle tyden en plaatsen, in het stille Boekvertrek: doch zyn deeze voor onze medeburgers, die geen tyd of lust hebben om de talen, waar in zy beschreeven zyn, te beoefenen niet even zeer verborgen als voortyds de weetenschappen, om welker kennis de Wysgeeren zich op reis begaaven: en voert dus een Vertaaler niet eenigermaate het zelfde uit, als die mannen voor welken wy niet kunnen nalaaten groote agting te hebben? doet hy zynen landsgenooten niet denzelfden dienst? maakt hy ons geen tydge-/(35) noot van vroegere eeuwen, geen inboorling van alle plaatsen, waar men kunsten kweekt en weetenschappen voedt?

Hoe heerlyke stukken in alle takken van geleerdheid waren voor altoos den Nederlanderen onbekend gebleeven, hadt niemand den last van vertaalen op zyne schouderen willen neemen? Ook zyn deeze Tolken van een zonderling nut, nu ieder Volk, daar men voortyds gewoon was in de taal der Geleerden, in 't Latyn, alles wat de geleerdheid betref op te stellen, in zyne eigene taale dezelve begint te verhandelen; zy neemen eenigermaate den grond weg van de klagten der Geleerden, dat zy door deeze nieuw opgekome ne handelwyze, met grooten arbeid en verlies van den kostlyken tyd, zo veele talen leeren moeten. Dat in Nederland een man van letteren zich niet schaame zyne moederspraake te leezen, hy zal, is het niet alle, ten minsten veele der beste Werken, in de nu leevende talen opgesteld, zich ten nutte kunnen maaken, en door den arbeid die de Vertaalders verrigten, de moeite en tyd, tot het leeren derzelven noodig, kunnen uitwinnen.

Ongeleerden en Geleerden beide zyn deswegen den Vertaalder veel verplicht en dank verschuldigd.

Een voortreffelyk Kerkvoogd in *Engeland* heeft aangemerkt, en zyne aanmerking gaat ten opzichte van onze zo wel als de Engelsche taale door, dat 'er geene wyze van schryven is zo bekwaam om eene taal te verfraaijen en te beschaaven als de overzettingen, indien de Overzetter eene genoegzaame kennis der beide taalen heeft; en hy grondt deeze bedenking hier op, dat een man, die in zyne eigene taal schryft, dikmaal door de hette zyner verbeelding, en de vaardigheid zyner gedagten te zeer vervoerd wordt, om behoorlyk agt te geven op de gevoeglykheid der figuren, en op de netheid der uitdrukkingen, zo dat hy of deeze verwaarloost of de andere te veel pynigt: doch hy die iets uit de eene in de andere taal overzet is vry van deeze vervoering van geest, en kan met bedaarde zinnen op de woordgestalten en spreekwyzen letten. De Franschen sloegen daarom zyns agtens den rechten weg in, toen zy, om hunne taal te beschaaven, hunne beste Schryvers te werk stelden aan het vertaalen der uitmuntendste Latynsche en Grieksche Autheuren. Wy voegen by deeze aanmerking de zinryke regels van des Kerkvoogds Landsgenoot Mylord *Roscommon*,⁴⁹ waar in hy den arbeid der Vertaalderen dus afmaalt. /(36)

Het eigen opstel eischt, 't is waar, de meeste kunst,
 Maar de overzetting is ook waardig onzer gunst:
 Want schoon haar stoffen lang voor deezen zyn gevonden,
 Zyn beide haaren geest en handen vast gebonden,
 En wel vertaaland' 't geen een ander heeft gedagt,
 Arbeidt de vinding min, maar 't oordeel met meer kragt.^b

De Vertaaling van uitheemsche werken, den Schryver ter ooren komende, kan niet wel nalaaten in hem eene aangenaame streeling te veröorzaaken; hy ziet met vreugde, dat zyne harssenkinders, in andere landen, zo wel ontvangen, en als met het regt van inboorlingen begiftigd worden: eene weldaad die hy zomtyds dankbaar erkent, door den Vertaalder stukken tot het werk behoorende toe te zenden, 't welk te wege brengt dat de Vertaaling zomtyds het Oorspronglyke overtreft. En het beschouwen van deeze uitgestrekte nutheid zyns werks spoort hem natuurlyk aan, om met noesten yver voort te vaaren, en zyne agting by in, en buitenlanders nog hooger te doen ryzen.

Daar benevens moet de lof, den Vreemdelingen wegens hun werk toegemeeten, natuurlyk eene volgzugt in edelaartige gemoederen verwekken, om mede hunne poogingen in te spannen, en hunne Landsgenooten te onthaalen op vrugten in eigen grond geteeld. En hier in zullen de zodanigen, die eerst hunne kragten beproefd hebben in het vertaalen, geenszins het slegtste slaagen: *het overzetten uit vermaarde Poëten*, zegt *Vondel* in zyn overheerlyk werkje, genaamd *Aanleiding tot de Nederduitsche Dichtkunste, het overzetten uit vermaerde Poëten*

b Zie den *Guardian* II.Deel, 62 Redenvoering.

helpt den aenkomenden Poët, gelyk het kopieeren van gunstige meesterstukken den Schilders leerlingh. - Zo ziet men den besten meesteren de kunst af; en leert, behendig steelende, een andere het zyne te laeten,⁵⁰ en men mag, onzes inziens, veilig deezen regel tot ander Schryvers uitstrekken. Wilt gy dit door een voorbeeld bevestigd zien, slaa dan eerbiedig 't oog op een der grootste Vertaalderen en der beste Schryveren, immer in ons Vaderland te voorschyn gekomen, den onsterflyken *Hoofd*. Deeze hadt *Tacitus*, den roem der Romeinsche Historieschryveren, Neerduitsch doen spreken,⁵¹ en verwierf, door vervolgens de *Nederlandsche Historie*, een werk van eigen opstel, zynen Landsgenooten mede te deelen, met regt den tytel van *den Nederlandschen Tacitus*: met regt, zeg ik, dewyl de geest van *I(37) Tacitus*, door 't vertaalen ingezogen, 'er allerwegen in te bespeuren is.

Myne aanmerkingen zullen tot hier toe den Vertaalderen buiten twyfel smaaken; doch laat een groot getal dier Arbeideren niet voort leezen, zo zy alleen, wat zy denken tot hunnen lof te kunnen duiden, willen ontvangen, en den geessel der berisping vreezen; niet dat myn oogmerk is mislagen in Vertaalingen met den vinger aan te wyzen, 't lust ons thans niet een schuldboek van fouten te maaken, en de bende der zodanigen, *die hun ziel te huur laten gaan*, gelyk iemand de Vertaalders schertsende noemt, tegen ons aan te hitzen; schoon zy weinig te vreezen zyn, als veel al buiten staat om op eigen beenen te staan: alleen zullen wy eene en andere bedenking hier nevens voegen over de vereischens in eenen Vertaalder, zal hy waarlyk door dat werk lof behaalen, zynen Landsgenooten en de Weetenschappen, of het Vernuft dienst doen.

Een allereerst en volstrekt noodzaaklyk vereischte is de kennis der taale uit, en der taale in welke hy overzet; gebrek hier aan doet hem alle oogenblikken struikelen en mislag op mislag begaan. Eene oppervlakkige kennis en bedreevenheid in deezen is niet genoeg. Hy begaat een vermetel stuk, en zal zich zyner dwaasheid eerlang beklagen, die, zo veel van eene vreemde taal wetende, dat hy, door 't behulp van een goed Woordenboek, te regt kan raaken om de mening des Schryvers te ontdekken, en van zyne eigene zo veel, dat hy in dezelve maatig de pen kan voeren, het onderneemen durft als Vertaalder onder 't oog van de wereld te verschynen. Iemand die zulks bestaat moet de taaleigenschappen van elke taal, en de kragt der spreekwyzen kennen. Welk elendig Duitsch is eene woordlyke overzetting uit het Latyn, Fransch of Engelsch enz. en welke hebbe men anders te wagten van de Martelaars, die woord voor woord bykans moeten opzoeken, en van de verschillende betekenissen niet dan by geluk, de regte, die daar te passe komt, kiezen. De zodanigen vinden zich ook in de noodzaaklykheid om, eene zwaare plaats ontmoetende, dezelve over te slaan, of met een lap aan te vullen, waar van honderden voorbeelden zyn in de Overzettingen der Grieksche en Latynsche Schryveren.

Van de woordlyke Vertaalingen spreekende, kunnen wy niet voorby aan te merken, hoe een Vertaalder, den zaaklyken zin des Schryvers in klare en duidelyke bewoordingen uitdrukkende, geagt mag worden zyn post wel te hebben *I(38)* waargenomen, schoon hy zynen Schryver niet stipt van woord tot woord

volge, 't welk in veele gevallen onmogelyk en in de meeste bespottelyk is: men mag het opregtheid noemen, maar ze komt waarlyk den Opsteller, wiens werk, in 't overzetten dus misvormd, onverstaanbaar gemaakt wordt, duur te staan, en van die vieze nauwkeurigheid steekt veelen Leezers de walg. - Niemand denke dat wy, dit laakende, voor eene zo ruimschootsche Vertaaling pleiten, die eerder den naam mag draagen van eene losse omschryving of uitbreiding van iemands gedagten; neen, wy willen alleen, dat een Vertaalder zich genoegzaam van dezelfde of dergelyke uitdrukkingen bediene in zyne taale gebruiklyk, als de Schryver van 't oorspronglyke in 't zyne bezigde. Dan eerst wordt een werk in een ander taalgewaad gestooken, dan eerst mag het verduitscht heeten, dan staat men niet schuldig aan den misslag, welken *Dryden*, die groote Engelsche Dichter, niet onaartig genoemd heeft, *de kunst van op de hielen eens Schryvers te treden*, om daar mede, de te verregaande beschroomdheid in 't overzetten, aan te duiden.⁵² Doch zal een Vertaalder dit doen, dan wordt 'er eene tweede hoofdhoedanigheid in hem vereischt.

Deeze naamlyk dat hy het Stuk zelve verstaat, en ervaaren is omtrent het onderwerp daar in vervat; dit is een struikelblok waar over veelen vallen, en, in stede van als kundige Vertaalders, naar verdiensten, gepreezen te worden, hunne onkunde met het uitgeeven des Werks aan den dag brengen. Dat in gevolge hier van de Godgeleerde, de Regtsgeleerde, de Genees- de Heel- en Natuurkundige elk in zynen kring blyve, buiten welken hy niet zonder gevaar kan treden. Komt in een Werk van gemengden aart den Vertaalder iets te vooren dat tot de zaak, waar in hy bedreeven is, niet behoort, dat hy zich niet schaame met deskundigen raad te pleegen, en zich dien ten nutte te maaken, door dit middel zal 't geheele Werk op voeten staan en nergens bezwyken, en den oorspronglyken Schryver regt wedervaaren, 't geen anderszins schendig verkort wordt; dewyl men de misslagen des onkundigen Vertaalders zomtyds den onschuldigen Schryver ten laste legt.

Dit brengt ons natuurlyk tot eene derde hoofdeigenschap, welke men in eenen Vertaalder, met goeden grond van reden, vordert, te weeten de Getrouwheid, waar door hy alles naar waarheid overzet, volgens 't begrip des Schryvers, die hy in eene andere taal dezelfde zaaken moet doen spreken, zonder 'er iets van 't zyne onder te mengen of ((39) uitdrukkingen, die eenigszins dubbelzinnig zyn, naar zyne eigene bevattig veel eer, dan naar den algemeenen loop der denkbeelden van zynen Schryver, te draaijen. Hy moet zich altoos op het oorspronglyke durven en kunnen beroepen. - Vindt hy iets van aanbelang b.v. wat de Geschiedkunde betreft, waar in de buitenlandsche Schryver mis heeft, en omtrent welk stuk duidelyk spreekende bewyzen voor de hand zyn om het tegendeel te toonen, hy laate het Werk het Werk blyven, en waarschuwe zynen Leezer, in eene aantekening, van den begaanen misslag, 't welk doet blyken dat hy, om zo te spreken, niet blindelings vertaalt, maar weet wat hy op 't papier brengt. 't Zelfde hebbe ook plaats wanneer een Schryver, voor 't overige der Vertaalinge dubbelwaardig, hier of daar eenig denkbeeld voorstelt en inboezemt, 't geen de Vertaalder denkt niet met de waarheid overeenkomstig, en van nadeelige gevolgen te kunnen weezen. Dus handelende, handelt hy getrouw omtrent

zynen Schryver, als mede omtrent de belangen der Waarheid en Deugd, die hem behooren ter harte te gaan, en zyne veder voornaamlyk te bestuuren. Aan deeze Getrouwheid zyn allen, die zich voor Vertaalders uitgeeven, verbonden: bezwaarlykst valt het aan dit vereischte te voldoen in Dichtkundige stukken; men noeme die dan liever *Navolgingen*.

By deeze Taalkennis, by deeze ervaarenheid in weetenschappen, by deeze getrouwheid, moet een Vertaalder zich den noodigen tyd vergunnen om die hoedanigheden aan te wenden; den noodigen tyd; een eisch zeer bezwaarende voor die, om brood of uit winzugt arbeidende, door dien prikkel onophoudelyk worden voortgedreeven, om het werk aan een eind te doen komen, en de verdiende penningen magtig te worden. 't Zy my vergund hier tusschen beide aan te merken, dat het geringe en armhartige loon, 't welk knevelende Boekhandelaars hun toestaan, geene geringe aanleiding geeft tot deeze verhaasting, die alles kan verbrodden en 't heerlykst werk ontluisteren. Door behoorlyken tyd by de gemelde bekwaamheden te voegen, kan een Vertaalder eerst indringen tot den weezenlyken zin des Schryvers, en de herhaalde leezing hem dat werk zo eigen maaken, dat hy vertaalende als uit zyn eigen kooker schryve. Van *Hoofft*, wien wy reeds met lof gemeld hebben, wordt getuigd, *dat hy de Boeken van Tacitus, twee en vyftigmaalen, hadt uitgelezen: dat die groote Schryver met zynen aart wonderlyk overeenkwam, dat hem dat ernstig, dat kort, dat ingebonden denken, dat nauw opmerken, diep denken en doorgronden, dat kragtig /(40) uitdrukken, en inboezemen van zaaken, daar Tacitus in uitmunt, t'eenemaal eigen was.* - Alle Werken, wy staan het gereedlyk toe, zyn niet van dien aart, dat zy eene zo veelvuldigmaalen herhaalde leezing vorderen: maar 't is geheel wat anders, zo maar de pen ter vertaalinge op 't papier te zetten, naa in 't ruwe het beloop van 't werk te weeten, of, naa een bedaarde leezing en herleezing, 't zelve ter hand te neemen. Het kan niet missen of hy, die op de eerstgemelde wyze te werk gaat, moet in het overgieten veel plengen, en schoon anderszins ter Vertaaling even bekwaam, in verscheide opzigten verre agter aan komen by hem, die alles met bedaarde bezaaidigheid uitvoert.

Maaken de Vertaalders zich deeze hoedanigheden meer en meer eigen, zy zullen, in 't Nederduitsch, die ryke en bekwaame taal, overzettende, in hunne Voorberigten de gewoone verschooning, van de onnavolglykheid des oorspronglyken Werks en dergelyke, niet behoeven te plaatsen, en daarentegen hunnen Land en Taalgenooten verpligten met Vertaalingen, die niet, of nauwlyks voor 't oorspronglyke behoeven te wyken.

Mogen 'er, Myne Heeren, veele van dien stempel, in het Berigtende Deel uws Werks, aangekondigd, of geheel in uw Mengelwerk beschouwd worden, het zal ten hoogsten aangenaam weezen aan alle Letterlievenden, en dus ook aan

U Lieder welwenschenden Dienaar.

S.L.

Eindnoten:

48 Zie het vorige deel van deze reeks: Schoneveld (1992) tekst no. 28.

49 Earl of Roscommon, *An Essay on Translated Verse* (21685): "Tis true, *Composing* is the *Nobler Part*,/ But good *Translation* is no *easie Art*,/ For tho *Materials* have long since been found,/ Yet both your *fancy* and your *Hands* are *bound*,/ And by *Improving* what was writ *Before*,/ *Invention* Labours *Less*, but *Judgment* more' (Steiner (1975) 76-77).

- 50 Zie noot 24. In dit citaat zijn rr. 130-36 wel gedeeltelijk opgenomen.
- 51 P.C. Hooft voltooide zijn Tacitus-vertaling in 1636.
- 52 J. Dryden, *Discourse Concerning Satire* (1692). G. Watson, ed. *Of Dramatic Poesy and other critical essays* (London/New York, 1962) II,153.

7

‘Oversetten’. In: *Algemeen huishoudelijk-, natuur-, zedekundig- en kunst-woordenboek [...] door M. Noel Chomel. Tweede druk geheel verbeterd, en meer als de helfte vermeerderd door J.A. de Chalmot.* Leiden, Joh. le Mair; Leeuwarden, J.A. de Chalmot, 1778. p. 2501.

Deze tekst is een lemma in een encyclopedisch woordenboek. Aanvankelijk verscheen Chomels *Algemeen Huishoudelijk [etc.] woordenboek* in het Frans (1709). In 1743 werd het vertaald en aangevuld door J.L. Schuer e.a. In deze vertaling ontbreekt het lemma over vertalen. Dat is pas te vinden in de vermeerderde versie van de als schrijver en boekhandelaar werkzame Jacques Alexandre de Chalmot (overl. 1801).

OVERSETTEN; *Vertaalen; Translateeren*, beteekent eene taal in een ander te brengen. Om dit wel te doen, moet de Overzetter ter degen kundig en geoeffent zijn, in beide de talen en ieders bijzondere stijl; want het is bekend, dat ieder taal, haare bijzondere woorden, schikking en trant van spreekmanieren heeft: Als men derhalven de eene taal in de andere slegts letterlijk wilde overzetten, zoude er een zeer slegte onaangename stijl in de *oversetting* ontstaan; gelijk men dit gebrek egter in zommige werken ziet.

De *oversetting* van allerlei goede Boeken, is een zeer nuttige zaak, dewijl het geene waar van de Schrijver handelt, daar door algemeener gemaakt word; aangezien het gros der Menschen geen ander dan haare Moedertaal verstaan. De Konsten en Weetenschappen worden daar door zeer bevordert en verbeert; vermits de ontdekkingen en uitvindingen door andere Natien gedaan, die een vreemde taal hebben, daar door bekender worden, om daar van gebruik te maaken, tot groot nut en voordeel in de Menschelijke zaamenleving.

8

Anonymus (vert.): *Vergelyking tusschen de muzyk, de schilderkunst en de poëzy. Naar het Fransch. [van J. Harris]. 's-Gravenhage, J.A. Bouvink, 1778. Voorrede (pp. iii-viii).*

Deze voorrede, waarin de conventies en clichés van de 18e-eeuwse vertaalvoorrede gethematiseerd worden, gaat vooraf aan een vertaling van een opstel van de Engelsman J. Harris, dat in het Frans is toegevoegd aan Charles Batteux's *Principes de la littérature*.⁵³ De vertaler zegt over deze tekst in een noot op de eerste bladzijde: 'De Fransche tytel is: *Discours sur la Musique, la Peinture & la Poësie*. z. BATTEUX Principes de Litterature, tom. I. pag 235 266 Ed. 1755. Ik heb denzelven wat veranderd, om dat ik meende, dat hy dus naauwkeuriger met den inhoud van dit werkje zoude overéén koomen.'

Aan my zelven.

WAT zal ik tot de zulken zeggen, die zich genegen toonen om dit werkje te leezen? En evenwel een boek dient zoo wel zyn voorbericht te hebben, als een krygsman zyn' degen! Koom: ik zal zeggen, dat myne vrienden, dat kunstkenner my aangeraaden hebben om dit werkje te vertaalen en in het licht te geeven. Dan, als ik 't wel bedenk, wat belang heeft het algemeen daarby? Dat dit werkje vertaald is, en by den Boekverkooper van ieder bekoomen kan worden, zullen de Nieuwspapieren wel openbaar maaken. Of nu myne vrienden of myne vyanden, of kundige of onkundige menschen my /!(iv) hier toe aangespoord hebben, doet dit wel veel ter zaake? Was het werkje waardig om vertaald te worden? Deeze vraag is van meer gewigt. Doch schoon ik ja denk, wat invloed maakt myn gevoelen op de gedachten van anderen? Ik heb zoo veel gezags in de geleerde weereld niet, dat een ander deezen arbeid om myn oordeel zou behoeven te pryzen. De schryver van dit stukje zou 'er ook weinig eer van hebben, dat ik hem een hoogdraavende lofspraak gaf. Maakt het VONDEL wel roemwaardiger, dat hy door een' schamelen Bruiloftrymer by HOMERUS vergeleeken wordt? Neen. Zal het pryzen wat beteekenen, het moet door groote mannen geschieden. Ik zal dan liever zeggen, dat ik het uit enkele zucht tot de bevordering der fraaje kunsten gedaan heb, en dat geen eigenbaat my bezielde heeft. Doch, /!(v) wat raakt het den Leezer, en wat doet het tot de waarde van een werk, of de schryver, vertaaler, of uitgeever geld voor zyne moeite genooten hebbe ja, dan neen? Zyn dan alleen die boeken goed, waar van de schryvers of vertaalers zelven de onkosten van hun papier, pennen, inkt enz. betaald hebben? Schynt het ook niet wat verwaand te zyn, zelf in 't openbaar en ongevergd te zeggen, dat men iets uit enkele zucht tot de fraaje kunsten gedaan hebbe? Denkt de mensch altyd wel zoo zuiver, zoo edelmoedig? Is niet veelyds de hoop op eer vry sterk in onze bedoelingen gemengd? Wat anders dan. Ik had lust om my in den Nederduitschen schryfstyl te

oeffenen, en teffens myne kundigheden in de Fransche taal te onderhouden. Zal hier wel iemand aan twyf- / (vi) felen, die een oog op dit werkje slaat? Wat belang heeft een leezer daarin? Neen, deeze rede is mede niet gewichtig genoeg om 'er de plaats van een voorbericht meê te vullen. Eindelyk. Ik zal zeggen, dat ik versooning verzoek voor al de gebreken deezer vertaaling en voor de drukfouten. Zal een leezer dan gelooven, dat ik deeze vertaaling zoo gebrekkig reken, en evenwel dwaas genoeg zou zyn om ze in het licht te geeven? Zal hy niet met rede kunnen zeggen, wat behoef ik den vertaaler, (of moet ik zeggen, *Navolger*? Want de vertaaling is zoo letterlyk niet uitgevoerd, of ik heb hier en daar tot meerdere duidelykheid een verschillende spreekwys gebruikt) te versoonen? Hy had eene vertaaling, die hy zelf als zeer onvolmaakt erkent, niet behooren uit- / (vii) te geeven. Waarom zyne misslagen met behulp van verstandiger lieden niet eerst verbeterd? En oordeelt hy, dat zyne vertaaling goed is, dan is het een hoogmoedige needrigheid en een bespottelyke gemaaktheid, ons om versooning te verzoeken. Wat de drukfouten belangt, kan ik daar ook wel veel van zeggen? Men moet immers in een zaak, die zoo algemeen is, (wie heeft toch ooit een boek zonder drukfouten gezien?) aan de heusheid van hem, wien men zelf met den eernaam van BESCHEIDEN LEEZER begunstigt, zoo. sterk niet wantrouwen. 't Is zoo, En dewyl dus al deeze ontwerpen vervallen, weet ik geen andere stof tot myn voorbericht te vinden, dan alléén, dat ik zeggen zal den leezer niets te melden te hebben, of ik moest hem 'er ook nog by toewen- / (viii) schen, (en hier in zie ik zoo min als een ander gewichtige zwaarigheden) dat hy dat vermaak onder en na het leezen mogt genieten, 't welk ik in de vertaaling van dit stukje genooten heb.

Eindnoten:

53 Zie De Man e.a. (1993).

9

J. de Bosch, 'Antwoord op den vraag: welken zyn de beste en duidelykste kenmerken van zoodanige regelen, die, om dat zy in den aard van 't ontwerp te vinden, of met de form van 't gekoozen dicht-stuk verknocht zyn, niet mogen noch kunnen veronachtzaamd of te buiten gegaan worden?' In: *Verhandelingen, uitgegeeven door Teyler's Tweede Genootschap. Tweede stuk, bevattende eene dichtkundige verhandeling over de regelen der dichtkunde, ter beantwoording van eene vraag over de dichtkunde, uitgeschreeven voor den jaare 1780, en aan welke de gouden eer-prys is toegewezen in den jaare 1781.* Haarlem, J. Enschedé & zn. en J. van Walré, 1783. 262 pp.

Jeronimo de Bosch (1740-1811) was een belangrijke stem in het koor ter aanbeveling van de klassieken als modellen ter navolging. Hij werd in zijn tijd gezien als de pionier in het verspreiden van kennis van de klassieken bij de 'ongeleerden', dat wil zeggen bij degenen die het Grieks en Latijn niet beheersen. G. Dorn Seiffen en M. Siegenbeek dragen bijvoorbeeld hun vertalingen aan De Bosch op (zie teksten nos. 21 en 24) en ook veel andere vertalingen van de klassieken verwijzen expliciet naar het baanbrekende werk van De Bosch. Met name zijn geannoteerde Homerus-vertaling in proza (Haarlem, 1788), die De Bosch maakte als antwoord op een prijsvraag van *Teylers tweede genootschap* uit 1785, wordt in dit verband herhaaldelijk genoemd. De 'verhandeling over de regelen der dichtkunst' is, net als die Homerus-vertaling, een antwoord op een prijsvraag van *Teylers tweede genootschap*. De Bosch' antwoord werd in 1781 met goud bekroond. In 1780 en 1781 had De Bosch overigens in *Concordia & Libertate* lezingen gehouden over het onderwerp van de prijsvraag (Van Hattum (1983)). Voor de vertaalreflectie is vooral het deel 'Over de aart en invloed der waare Navolging' van belang.

[.../(1-164)...]

Over den aart en invloed der waare Navolging.

Is dan de beoefening van fraaije modellen de zekere en noodzaakelyke regel in de dichtkunst; moeten wy geduurig uitmuntende voorbeelden ons voor oogen houden, en al het waare schoon, het welk de zelve opleveren, aandachtig beschouwen, grondig leeren kennen, en een behoorlyk gebruik daar van weeten te maaken. Moet de waare navolging dus geboren worden; zo hebben wy tot voorkoming van alle misbegrip en ter meerdere bevestiging van ons aangenomen gevoelens niet ondienstig geoordeeld, in dit laatste hoofdstuk eensdeels te verklaaren de wyze, op welke deeze navolging moet worden ingericht, en ten anderen aan te toonen, welk eenen invloed de zelve op de beste Nederlandsche Dichters gehad heeft. Menigmaal heb ik hooren zeggen, dat het navolgen van anderen niet weinig de verdiensten van groote Dichters deed verminderen; maar zy, die dus oordee-

len, toonen dat zy in 't geheel geen denkbeeld hebben van de waare navolging in de dichtkunde. De waare navolging verschilt zeer veel van het copieeren en uitschryven; het laatste is een teeken van eenen laagen en armoedigen, het eerste van eenen verhevenen en ryken /(165) geest; de waare navolging weet altyd haar onderwerp zodaanig op te sieren en te verfraaijen met dat schoon, 't welk men by anderen gevonden heeft, dat wanneer men het oorsprongkelyke met het nagevolgde vergelykt, men in twyfel staat, waar aan men den voorrang geeven zal; 't zyn schoone zusters, welke begaafdheden, hoewel onderscheiden, zo voortreffelyk zyn, dat men niet weet wie men van die schoone zusters de schoonste noemen zal. Het zeggen van QUINCTILIANUS^a is allerzekerst. 'Een eenvoudige navolging voldoet geenszins, om dat het een bewys is van een traag vernuft, zich te vreden te houden met die dingen, welke van anderen uitgevonden zyn',⁵⁴ maar wanneer die uitvindingen van anderen in een andere taal overgebracht, op andere zeden toepasselyk gemaakt, eene gantsch verschillende en na de omstandigheden volmaakt geschikte gedaante ontvangen, dan moet die navolging voldoen. Wy worden door zulk navolgen allengskens opgeleid tot grootere volmaaktheden. De fraaije gedachten en uitneemende schilderyen der Ouden, veelal uit de ee[n]voudige natuur ontleend, treffen onze verbeelding; wy maaken daar een nuttig en wys gebruik van, en worden dus allengskens bekwaam gemaakt, om uit die zelve natuur nieuwe schoonheden te trekken, aan welke wy zonder die eerste navolging nimmer zouden gedacht hebben. Wy worden inderdaad oorsprongkelyke Dichters, geheel onderscheiden van die, welke HORATIUS *servum pecus* noemt;⁵⁵ die woord voor woord overzetten en /(166) de denkbeelden van anderen, zo als die zyn, uitschryven en vertaalen, op welken past het zeggen van een groot Engelsch Dichter, *to creep servilely after the sense of some other*. als een slaaf kruipen volgens de gedachten van sommige anderen.⁵⁶ De waare navolging, waar van uitmuntende Dichters zich altoos bediend hebben, is verheven en geheel en al vreemd van al wat laag of slaafachtig is; zy is het, die ons tot de uitvinding als van zelve brengt. Men zie slechts hoe VIRGILIUS menigmaal in het vertaalen en navolgen van zynen meester HOMERUS hem de loef heeft afgestoken, of ten minsten wanneer hy de zelve zaaken verhandelt en zy dan met elkander vergeleken worden, de overwinning zeer twyfelachtig maakt. Veele geleerde mannen hebben zich bevytigd om zodaanig eene vergelyking ons mede te deelen, waar in men dan aan deeze dan aan gene de overwinning toekent; en dit is het waare navolgen, wanneer men door het wys gebruik, het welk men van eens anders uitvindingen weet te maaken, zelf in zyn eigene taal oorsprongkelyk blyft. [... /(167) ...] Het komt derhalven 'er maar op aan, of de navolging verstandig is ingericht, of men met het navolgen zelve blyken geeft, dat men de werken van groote Dichters met smaak en oordeel leest, of men onderscheiding weet te gebruiken dat men niet de zaaken met de uitdrukkingen, zo als die van anderen zyn voorgesteld, blootelyk overneeme, maar dat dan eens een enkel woord, dan

a Instit. Orat libr. 10. cap. 2. [...].

eens een enkele gedachte van een ander ons onder het werken diene, om die denkbeelden, waarmede wy zelf vervuld zyn, te ontwikkelen en luisterryk te doen voorkomen.

[.../(168-69)]

Het zou dus, welk een dichtvermogen men ook van natuure bezitten mag, een buitenspoorige en belagchelyke verwaandheid zyn, voor te geeven, op zyne eigene wieken te willen dryven, en de voordeelen niet te erkennen, welke men uit goede voorbeelden trekken kan. De beste Grieksche en Latynsche Dichters worden van ons als de fraaiste modellen ter navolging aangeprezen, om dat wy in hunne schriften de kunst tot de meeste volmaaktheid zien gebragt; zyn wy genegen om ons aan zulk eene oefening over te geeven, dan moet men wel in acht neemen, dat de navolging van die schryvers, gelyk wy reeds met een woord hebben aangemerkt, geenszins slaafachtig, maar vry moet zyn, Het is niet genoeg, dat ik hier en daar een uitmuntende brok uit de werken der Ouden weet in myn dichtstuk te voegen, want dan gebeurt hier het geen HORATIUS^b in een ander geval bybrengt:

*Purpureus, late qui splendeat, unus et alter
Adsuitur pannus.*⁵⁷

't welk HUYDECOPER navolgt:

Een kakelbonten lap, die vinnig af zal steeken.⁵⁸

Men moet, gelyk men van TASSO getuigt, zyn bloed en sappen, om zo te spreken, met de schoonheden der Ouden doordrongen hebben. Men moet door eene geduurige beoefening van hunne schriften reeds zo verre gevorderd /(170) zyn, dat men zyne eigene gedachten en vindingen by de hunne kan plaats en, en dat die beiden niet te onderscheiden zyn.

[.../(171-220)...]

Menigmaal heb ik my verwonderd, daar onze eeuw zo vruchtbaar is in vertaalingen, waarom men niet sommige stukken, vooral die der Grieken, in onze taale heeft overgebragt. Men leest de zelve genoegzaam in alle uitheemsche taalen; maar de Nederlanders zyn in dit stuk zeer ten achteren. De Oedipus van *Sophocles*, onlangs door den Heer BILDERDYK uitgegeeven,⁵⁹ heeft echter veel roem verworven. Waarom ook geen andere stukken van deeze soort door een bekwaame hand in 't Nederduitsch gebragt; geenszins, nochtans, om dat ik het oorsprongkelyke na diergelyke vertaalingen wil beoordeeld hebben, dit zy verre; maar om dat ik denk, dat Nederlandsche Dichters, welke de oorsprongkelyke schryvers niet leezen kunnen, en echter veel natuurlyk vernuft bezitten, uit zulke vertaalingen ongemeen veel nut en voordeel zouden kunnen trekken, gelyk

b De Arte Poëtica. vs. 15.

VONDEL met het vertaalen van VIRGILIUS, hoe gebreklyk ook, in de daad verworven heeft.

[...]

Eindnoten:

- 54 Het origineel bij Quintilianus luidt: 'Ante omnia igitur imitatio per se ipsa non sufficit, vel quia pigri est ingenii contentum esse iis, quae sint ab aliis inventa' (X,ii,4).
- 55 Horatius, Epist. I,19,19; 'servum pecus' = 'slaafs vee'.
- 56 Bedoeld wordt J. Dryden: zie noot 52.
- 57 De context van dit citaat is: 'inceptis gravibus plerumque et magna professis / purpureus, late qui splendeat, unus et alter / adsuitur pannus [...]' (rr. 14-16). Dit kan vertaald worden als: 'vaak gebeurt het dat iets wat indrukwekkend en met veel pretenties begint, een paar opvallend schitterende purperen lappen krijgt aangenaaid'. Vergelijk ook Schrijvers (1980): 'Wat indrukwekkend en subliem begint, krijgt vaak / een purperrode lap als glansstuk aangeflanst'.
- 58 'Dichtkunst van Q. Horatius Flaccus. Aan de Pizoos' in *Hekeldichten, brieven en dichtkunst van Q. Horatius Flaccus. In Nederduitsche vaarzen overgebracht door B. Huydecoper* (Amsterdam, 1737), p. 261, 2. 23.
- 59 *Edipus, koning van Thebe; treurspel: het oirspronglyk van Sofokles nagevolgd. Waar bij gevoegd is eene voorafpraak over het toneelspel der Ouden en Hedendaagschen, benevens aantekeningen dit treurspel betreffende. Door Willem Bilderdijk* (Amsterdam, 1779).

10

C. Groeneveld (vert.): *De Messias, in twintig zangen, van Fr. Gottl. Klopstock [...]. Uit het hoogduitsch vertaald*. Dl. I. Amsterdam, Wed. A.D. Sellschop en P. Huart, 1784. 'Voorrede' (pp. [v-xx]).

Cornelis Groeneveld (overl. 1785) leverde met deze overzetting van F.G. Klopstocks *Messias* een vroege substantiële vertaling waarin de originele onberijmde hexameter, gehandhaafd wordt. Na hem zou in 1793 P.L. van de Kastele handhaving van de originele versvorm verdedigen (zie tekst no. 14) en na 1800 volgden er velen. Groenevelds vertaling kreeg een slechte ontvangst. Bilderdijk laat zich bijvoorbeeld heel negatief uit over deze Klopstock-vertaling (zie tekst no. 15) en ook J. Meerman schrijft in de narede bij zijn eigen hexametrische *Messias*-overzetting in negatieve termen over Groenevelds werk.⁶⁰ Het lemma GROENEVELD in Witsen Geysbeek (1821-27) is vernietigend. R. Feith was Groeneveld en zijn *Messias*-vertaling gunstig gezind en schreef een aanbevelende voorrede bij de onvoltooide vertaling door Groeneveld van J.J. Dusch, *Orestes en Hermione* (Amsterdam, 1786). Uit deze voorrede blijkt overigens dat Groeneveld van zijn pen moest leven. Groeneveld vertaalde ook *De bevalligheden* van C.M. Wieland (Amsterdam, 1785). Verdere vertalingen van Klopstocks *Messias* in de periode zijn: door B. Nieuwenhuizen (Delft, 1798-99); door een anonymus (Amsterdam, 1797-1802) en door J. Meerman ('s-Gravenhage, 1803-15).⁶¹ Van het origineel publiceerde Klopstock de eerste drie zangen in 1749; hij voltooide de *Messias* in 1773.

[.../viii...]

Dit oordeel [over de *Messias*], welk voor veele anderen volstaan mag, hier bijgebracht hebbende, zal het noodig zijn, mijnen leezers verslag te doen van mijne behandeling omtrent de vertaling, die ik met alle mogelijke getrouwheid en nauwkeurigheid heb trachten uitvoeren, hiertoe meest in staat gesteld, doordien de Heer KLOPSTOCK, aan wien ik deswegen de uiterste verpligting heb, zelf de moeite heeft gelieven te neemen, om de vertaalde gezangen overtezien, en mij met zijne bondige en keurige aanmerkingen te verlichten; gelijk ook de Heer HIËRONYMUS VAN ALPHEN mij met zijne aanmerkingen heeft gelieven te vereeren. Aan welke beide Heeren ik hiermede in 't openbaar mijnen dank betuige.⁶²

Zommigen mijner vrienden, en onder deeze ook mannen van kunde en smaak, maar met den Duitschen hexameter niet zeer bekend, zouden liever gezien hebben, dat ik dit werk in proze hadde overgezet. /ix/ Dan deeze verzoek ik in aanmerking te willen neemen, en ernstig te overweegen 't geen de Heer S. FEITAMA, in de voorrede des eersten druks van zijnen sierlijk vertaalden Telemachus, die onder zijne handen eerst een heldendicht in den volsten zin geworden is;⁶³ en 't geen de Heer R. FEITH, in 't achtste hoofdstuk van zijn doorwrochte Verhandeling over het Heldendicht, van de medewezendlijkheid der verzen in 't heldendicht gezegd hebben;⁶⁴ en ik twijfel niet, of zij zullen mij recht doen, met te gelooven, dat ik dit heerlijk dichtwerk in eenen ongebonden stijl vertaalende, hetzelfde wezendlijk zoude verminkt hebben.

De zelfde redenen, die den Heer KLOPSTOCK bewoogen hebben, om dit werk in den hexameterschen of zesvoetigen verstrant te voltooien, hebben mij onder anderen mede bewoogen, om hem hierin te volgen. [.../x-xvii]...

Dat voorts geleerde en des kundige mannen onze taal niet onbekwaam tot den vers aard der ouden geoordeeld hebben, blijkt uit de voorbeelden, die, hoewel weinig in getale, daarvan voorhanden zijn. [.../xviii]...

Indien men, onder het doorleezen deezer vertaalinge, mogelijk hier of daar iets ontmoet, dat met onze gewoone manier van zeggen niet ten volle schijnt te strooken; zo schrijve men zulks niet toe aan mijn onachtzaamheid, of onkunde omtrent de natuur en eigenschap onzer taale, noch verwerpe het straks als eenen germanismus; hoewel ik niet ongeneigd ben om plaats te geeven aan het zeggen van den Heere A. PÉLS, in zijne toepassing van Horatius dichtkunst op onze tijden en zeden^a:

'In 't woordensmeeden wees omzigtig, én zeer schaars.
 't Geschied' met aartigheid, wanneer gij in een vaers
 Door fraaije schikking van uw' reede een woord doet kennen,
 Dat nieuw gemaakt is, én daar ge ons toe wilt gewinnen.
 Moet gij ook zaaken, die den Ouden lang voorheen
 Verborgten waaren, met een' nieuwen naam bekleên;
 U wordt de vrijigheid, in dat geval genomen,
 Ligt toegestaan, doet gij 't schaamachtig, én met schroomen.
 Ja 't nieuw gesmeede, komt het uit het Hoogduitsch voort,
 Wordt, wat geboogen zijnde, een goed gebruik'lijk woord./[xix]
 't Verlóf, dat *Korenhart* [= Coornhert] krijgt van den Néderlander,
 Zal dat aan *Vondel*, *Hoofd*, aan *Meijer*,⁶⁵ óf een ander
 Geweigerd zijn? waarom benijdt, én doemt men mij,
 Zét ik een woord, óf twé, mijn Moeders taale bij;
 Daar *Roemer Visschers*, én daar *Spiegels* pén, doen blijken,
 Dat zij, tót hunnen lóf, het Néderduitsch verrijken,
 En veele dingen met een woord, nieuw opgebracht,
 Uitdrukken. Want het is van alle tijd geächt,
 'k Laat staan geoorlófd, als men ongewoone zaaken
 Benoemen moet, daartoe een' nieuwen naam te maaken.⁶⁶

Maar men toetze het voorkomende aan de regelen, waaraan ik mij heb moeten onderwerpen, als: Alle prozaische woorden en uitdrukkingen te vermijden; geen onedel woord, of dat niet edel genoeg is, te bezigen; niet ligt eene spreekwijze te gebruiken, waar de Dichter de zaak door een woord uitgedrukt heeft; verzen, waarvan de derde voet een trochéus of spondéus is, zo zelden als mogelijk te

a Bladz. 4. van den lesten druk.

gebruiken, ingevalle de zin met de afsnede eindigt, en eindelijk den Dichter geene bijvoeglijke woorden te geeven, of te neemen. Daar bij zij men gedachtig, dat ik doorgaands getracht hebbe, het oirsprongkelijke van zo nabij te volgen, als de verschillende aard en eigenschappen der beide taalen scheenen toetelaaten, om niet ook op mij toepaslijk te maaken het zeggen van den Heere KLOPSTOCK: Dat het een treurige eere voor dichteren is overgezet te worden; dat ze daardoor niet slechts zo wat /[xx] versluïerd of in 't geheel vermomd; maar verhoeteld, en dan, tot vergoeding, verfraaid, en als men 't op 't slimste met hun maakt, en dat geschiedt gansch niet zelden, veranderd worden^b. Niet dat ik vertrouwe, dat mijn arbeid onberispelijk zal zijn; als te wel bewust, hoe verre de volmaaktheid van de menschelijkheid afgescheiden is; maar dit is ten minste zeker, dat ik geene moeite gespaard hebbe, om die zo weinig berispelijk te maaken, als mij mogelijk ware.
[...]

Eindnoten:

- 60 *Narede tot de Nederduitsche vertaling van Klopstock's Messias, door Mr. J. Meerman, heer van Dalem en Vuren* ('s Graavenhage/Amsterdam, 1815) 1. Zie ook tekst no. 28.
- 61 Zie Meerman, *op. cit.*, 1.
- 62 In de 'Narede' bij zijn *Messias*-vertaling zegt J. Meerman dat de goedkeuring door Klopstock van Groenevelds werk van weinig waarde is, omdat Klopstock het Nederlands niet goed genoeg zou beheersen (*op. cit.*, 52).
- 63 Zie Schoneveld (1992), tekst no. 32.
- 64 R. Feith, *Verhandeling over het heldendicht* [1781].
- 65 Pels doelt hier op Lodewijk Meijer, een van de oprichters van het genootschap *Nil Volentibus Arduum*. Zie Schoneveld (1992), teksten nos. 3 en 5.
- 66 A. Pels, *Q. Horatius Flaccus Dichtkunst op onze tyden én zéden gepast*. De eerste druk hiervan verscheen in 1677 te Amsterdam. Zie ook Schoneveld (1992), tekst no. 5.

b Ueber Sprache und Dichtkunst. Erste Fortsetzung, Zäntes Fragment.

11

‘Verhandeling tot aanprijzing van het vertaalen en naarvolgen, met opgave der daar toe vereischt wordende hoofdtrekken; voor aankomende dichters’. In: *Nederlandsche dicht- en tooneelkundige werken, van het genootschap, onder de spreuk: Door natuur en kunst*. Amsterdam, W. Holtrop, 1786-87. pp. 254-62.

Deze anoniem gepubliceerde verhandeling verscheen in het derde stuk van de werken van het Amsterdamse genootschap ‘Door natuur en kunst’ (1787), dat zich blijkens het programma in het eerste stuk ten doel stelde poëzie en toneel te bevorderen. In het derde stuk is ook een kritische bespreking van de vertaling van de eerste 156 verzen van de eerste zang van Klopstocks *Messias* door C. Groeneveld (Amsterdam, 1784) opgenomen (zie tekst no. 10), alsmede een proeve van vertaling van deze verzen door de criticus.

In onze dagen is het geduurig geroep dat alles wat 'er bijna uitkomt, niets is dan *Vertaalingen*, bijzonder uit het *Fransch* en *Hoogduitsch*. Wij erkennen met het algemeen dat wij het meeste 't welk wij op onzen Schouwburg zien vertoonen aan die natien schuldig zijn. Wij beklagen ons dikwerf daar over, als wij in onze gesprekken van het schoone en de waardij der kunst handelen. - Wij laten als dan niet na de enkele oorspronkelijke stukken daar tegens aan te voeren, en wij kunnen indedaad de verdiensten dier andere natien, (het *Drama* uitgezondert,) boven de onze niet zo zeer vinden. - Wij kunnen ook geenszins ons zegel daaraan hangen, dat gevestigde Dichters, ja / (255) Genootschappen zelfs, zich enkel bevljigten om *Fransche* of *Hoogduitsche* Treur- Blij- of Tooneelspelen, in gladde Hollandsche versen, of vloeiend proza over te gieten, en zich niet dan zeer zeldzaam verledigen, om uit eigen oogen te zien, en oorspronkelijke stukken voort te brengen.

Schoon wij zo denken met betrekking tot Dichters, die reeds een' naam verworven hebben, kunnen wij echter niet af om jonge Dichters het vertaalen ten uitersten aan te prijzen, en vervolgens hun te raaden tot naarvolgingen, zonder zich voorëerst, (met uitzondering van kleinigheden echter,) aan oorspronkelijke stukken van eenigen omslag te waagen.

Dat wij de eerste niet zijn, die zo denken, is elk eenen bekend, die ooit VONDEL'S *Aanleiding ter Nederduitsche Dichtkunde* gelezen heeft;⁶⁷ terwijl wij ons voorts beroepen op het geen de Heer DAVID VAN HOOGSTRAATEN, in 't begin deezer eeuw, schreef aan den Heer J. DE HAES, ter aansporing, om het werkje van SIDNEI uit te geeven.⁶⁸ In dien brief vindt men getuigenissen hoe de grootste mannen door alle de eeuwen heen, hun werk gemaakt hebben van vertaalen en naarvolgen. - Wij zullen hier eene plaats daar uit overnemen, welke hij bij- / (256) brengt uit de brieven van PLINIUS. - Dus luidt zij: *Door zulk een slag van oeffening maakt men zich meester van de eigenschap en glans*

der woorden, van overvloed van sieraden, die de Rederijkkunst behelst; van kracht om iets te ontvouwen, en gelegenheid van door het naarvolgen der besten dezelve de kunst aftezien. Waar bij komt dat het geen den leezenden voor bij de oogen geschooten was, den vertaalenden niet ontschieten kan; wordende hier door te gelijk begrip en oordeel verkreegen.⁶⁹ - Dit getuigenis voor onze stelling moogen wij voor volkoomen beweezen houden, daar wij de betrachtning dier lesse bij alle onze en ook bij de vreemde Dichters beweezen zien. De optelling van deeze zoude een zeer lastige en moeilijke taak zijn, en daarom willen wij liever ons werk maaken van aan te toonen wat een Jongeling, als hij *vertaalen* wil, in het oog moet houden; zullende wij vervolgens over de *Naarvolging* afzonderlijk spreken.

In de eerste plaats is het zeker dat hij eenige merklijke vorderingen zo in zijne Moedertaale als in die waar uit hij wil overzetten, moet gemaakt hebben. Hij dient zo wel de *phrasiologie*, als *etymologie* en *syntaxis* van beiden te verstaan, zal hij geen gevaar / (257) loopen zich zomtjids deerlijk te vergissen, of volstrekt de eene taal te spreken met de woorden van de andere, dat is bij voorbeeld zo als men zegt *Fransch-Neêrduitsch*.

Ten tweeden moet hij zeer omzichtig zijn, in de keuze van den Auteur uit wien hij wil vertaalen: want een' beroemd' man kiezende, zullen de denkbeelden, welke hij daar van overërft, ook altoos goed, en aan het onderwerp eigenaartig zijn; - daar hij in tegendeel een' gemeen' Schrijver neemende, ook niet dan gemeene denkbeelden zal aantreffen.

Nog is het hem noodig te letten, of het onderwerp dat hij verkiest, schoon van een' grooten Meester zijnde, wel naar de kunstregelen, die wij altoos willen dat met het gezond verstand gepaard gaan, is behandeld. Het gebeurt niet zelden, dat groote Meesters dit aanzien als de schorse, en zich maar toeleggen op het wel uitvoeren hunner beelden met betrekking tot het *Characteristicq.* - SHAKESPEARE, bij voorbeeld, kan hier voor allen getuigen. Wij kunnen dit in groote Meesters, als *origineel* zijnde, overzien. - Maar van den Aankomeling, die vertaalt, wil zich dit niet gunstig voordraagen. Ook zal hij voor zich zelf beter doen naar geregelde stukken te ver- / (258) taalen, om dat hij dan natuurlijk het regelmaatige meer inzuigt; en om het zelve overäl, bijzonder in stukken van eenigen omslag, te behouden, eischt geene geringe oplettendheid, en is een aanmerklijk deel der Kunste.

Als hij nu dus gewapend zich nederzet, zal hij, als *Vertaaler*, wel altoos best doen de strikte letter van zijnen voorganger te volgen; dewijl hij dan, der keuze uitgezondert, geheel onveräntwoordelijk is. - Maar daar wij hem aanmerken als vertaalende, zo niet eenig, althans meestendeel om zijne gedachten te verrijken en uit te breiden, de manier van schilderen af te zien, te leeren wat best op den voorgrond, wat in 't verschiet geplaatst dient; in één woord, meer om zich zelfs wille, dan om deezen of dien *Auteur* te verëeren, en deszelfs werk zijn Vaderland mede te deelen; zo dunkt ons heeft hij de vrijheid wel, om wat meer los, wat *ongegêneerder*, gelijk men het noemt, in zijne *vertaaling* te werk te gaan, en daartusschen iets van het zijne te brengen, 't geen hem welvoegelijk

dunkt; doch zo, dat zulks niet afsteeke als lappen van verschillende kleur op één kleed; neen, 't moet 'er ingeweeven worden, dat men als 't ware den naad niet vinden kan. /(259) Om verdienstelijk *vertaalen* te leeren, zal het hem van geen gering nut zijn, de werken van den beroemden FEITAMA, en anderen, tegens hunne *origineelen* te vergelijken; daar door zal hij leeren, waar hunne voorgangers sterker waren, ook zomtjids waar zij die in kragt van uitdrukking voorbij streefden.

Dus zich een tijd lang geoeffend hebbende, en voelende dat zijne kragten klimmen, mag hij zich ook wel der leiband ontrukken, en beproeven om met voorzichtigheid alleen te loopen; want nu aanstonds eene steilte te willen beklaauwteren, spreekt van zelve dat nog boven zijne kragten zoude zijn, en met dit voorzichtig alleen loopen, bedoelen wij de *Naarvolging*, tot welke te behandelen wij nu overgaan.

Niet zeldzaam vinden wij onder de stukken van onze Dichters geschreeven, *het Fransch enz. naargevolgd*, waar voor wij meest al liever zouden leezen, *vrije vertaaling*.

Naarvolgen is bij ons geheel iets anders. - Om door geene drooge *definitie* lastig te zijn, zullen wij door voorbeelden toonen wat wij voor *Naarvolging* achten. /(260)

Alle de keurige *Fabelen* van den grooten zoetvloeienden ROTGANS houden wij voor uitmuntende *Naarvolgingen* van de meesterstukken uit de *Herscheping van OVIDIUS*, [...] 't zijn alle de geschiedenissen van NASO, dezelfde beelden, maar van een ander *coloriet*, van een ander licht en bruin, en met dat alles niet minder fraai. - Dit noemen wij *Naarvolgen*. [...]/(261)...

Men begrijpt ligtelijk dat, zo wel als tot de *Vertaaling* de kennis der beide talen vereischt wordt, en het noodig is om een beroemd *origineel* te kiezen, zulks ook bij den *Naarvolger* noodzaaklijk is, als hij van een' vreemden Dichter gebruik wil maaken. - De *Vertaaler* moet van zijnen voorganger doordrongen zijn, maar de *Naarvolger* nog meer; om dat hij, schoon de stoffen bij zijnen *Auteur* wel vindende, echter daar uit zelf, met *genie*, een nieuw geheel moet scheppen. - Minder behoeft hij zich te bekreunen of het *origineel* regelmatig is, [...] dewijl het regelmatige in deezen alleen van zijn bestuur afhangt. Hier in moet zijne eigene voornaame kragt bestaan, en hij staat, dit wel wetende te bestuuren, op eene trede na op den trap der eigenvinding [...].

Zie daar de hoofdtrekken noodig tot *Vertaalen* en *Naarvolgen*, als de beste aanleidingen voor een' /(262) jong Dichter, om spoedig groote vorderingen te maaken; ja onëindig beter, dan, 't geen veele eerstelingen nog al doen, allerlei gelegenheds-versen, op Geboorten, Huwlijken en Sterfgevallen op te zaagen.

[...]

Eindnoten:

67 Zie noot 24.

68 Deze brief vormt het voorwerk van Joan de Haes (vert.), *Sidneis Verdediging der poëzy* (Rotterdam, 1712). Zie het vorige deel van deze reeks, Schoneveld (1992), tekst no. 15.

69 Het origineel bij Plinius luidt: '[...]; quo genere exercitationis proprietates splendorque verborum, copia figurarum, vis explicandi, praeterea imitatione optimorum similia inveniendi facultas paratur; simul, quae legentem fefellissent, transferentem fugere non possunt. Intelligentia ex hoc et iudicium adquiritur' ('Brief aan Fuscus Salinator' (Plin. Sec. Ep. VII,9)).

12

J. Lublink d.j., 'Verhandeling over het vertaalen'. In: *Tweede zevental verhandelingen, voorgelezen in het genootschap 'Concordia et Libertate'*. Amsterdam, 1788. [Zonder uitgever]. pp. 151-85.

Op 23 januari 1787 las Joannes Lublink d.j., inmiddels een ervaren vertaler (zie tekst no. 4), zijn gedegen *Verhandeling over het vertalen* voor in het genootschap *Concordia & Libertate*, waar ook H.J. Roullaud (zie tekst no. 5), J. de Bosch (zie tekst no. 9), P. van Winter Nsz. (zie tekst no. 18) en J. Kinker (zie tekst no. 28) regelmatig voorlezingen hielden (Van Hattum (1983)). Lublinks verhandeling, die in 1788 werd gepubliceerd, verraaft een internationale oriëntatie of - zo zou bij nader onderzoek kunnen blijken - misschien wel schatplichtigheid. Zie voor Lublink verder tekst no. 4.

Mynheeren!

Onbetwistbaar is het eene zeer nuttige inrichting van dit Genootschap, dat het deszelfs Leden vry staat, hier, behoudens eene behoorlyke bescheidenheid en voorzichtigheid, zodanige onderwerpen te behandelen, waartoe zy, uit hoofde hunner byzondere kundigheden en betrekkingen, best bevoegd meenen te weezen. Van wat aart die onderwerpen dan ook zyn mogen, zy behelzen altoos iets, het welk geschikt is om de aandacht dier vernuften bezig te houden, welke vermaak scheppen in het beschouwen en onderzoeken van zodanige kunstgewrochten en letteroefeningen, die anders niet tot hun byzonder gekozen vak behooren. Zy kunnen 'er altoos iets uit leeren, - en leeren is toch hun loflyk doelwit - indien de opsteller slechts der zaake, welke hy verhandelt, genoegzaam meester is. Ik moest deeze aanmerking laten vooraf gaan, eer ik u, Mynheeren! het onderwerp myner verhandeling durfde voorstellen; en is de aanmerking by u gegrond, dan zult gy u ook met de dorheid der stoffe kunnen verzoenen. Ik wenschte u, naamelyk, eenige bedenkingen mede te deelen over het / (154) Vertaalen. Veelen onder u is het niet onbekend, dat de oefening in dit vak my sedert een reeks van jaaren, by wyze van uitspanning, heeft onledig gehouden; en het is zeer natuurlyk, dat ik, onder mynen arbeid, nu en dan iets heb waargenomen, het welk óf waardig is door minnaaren der letterkunde opgemerkt te worden, óf ten minsten hen aanleiding kan geeven, zelf die waarneemingen in het vervolg te herhaalen, en ten nutte te gebruiken. Ik zal dan, in die voorönderstelling, en op uwe gewoone toegeevendheid steunende, ter zaake treden, en deeze orde volgen:

Ik zal eerst iets zeggen over de waarde, over de verdiensten van het vertaalen; - ten tweeden onderzoeken, wat men eigenlyk vertaalen moet; - ten derden, als de hoofdzaak, trachten aan te toonen, wat 'er tot eene goede

vertaling vereischt wordt; waaruit zich dan het nut en nadeel van het vertaalen ligtelyk zal laten afleiden.

Vooreerst. Wat is toch de reden dat veelen het vertaalen in zulk een ongunstig licht beschouwen, het als een' gemaklyken, laagen, slaafschen arbeid aanmerken? Zekerlyk om dat zy niet overweegen hoe veel 'er toe verëischt wordt; om dat zy niet door ondervinding weeten, met hoe veele zwaarigheden men moet worstelen, om aan de pligten van een' goed' Vertaaler te voldoen. Men bedenke toch eens hoe veel tyds, hoe veel moeite, hoe veel oefening het kost, eer wy onze eigen, onze moedertaal volkomen meester zyn; inzonderheid wat dáártoe behoort, om 'er het eigenaartige, om 'er alle de fynheden van te kennen. Men bedenke eens, zo dit plaats heeft om-/(155) trent onze moedertaal, die wy sedert het eerste ontluiken van ons verstand als het voornaamste werktuig leerden behandelen om alle onze behoeften te vervullen, om ons door het leven te helpen; men bedenke, zo dit omtrent deeze plaats heeft, wat 'er dan al toe verëischt wordt, om eene vreemde taal ook in dien graad te leeren verstaan, eene taal die wy door geheele andere en veel gebrekkiger middelen, langs een' veel moeilyker weg moeten magtig worden; en men bedenke hierby, dat, hoe zwaar ons het ontwikkelen van dit eigenaartige, van die fynheden in eene vreemde ook vallen moge, dit echter volstrekt onöntbeerlyk is; dat wy die taal in den zelfden trap van volmaaktheid moeten kennen en verstaan als onze eigene, willen wy anders aan onzen pligt als Vertaaler recht doen. Nog meer. Deeze beide verëischten moeten samen gepaard gaan; één van beiden missende, zyn wy tot dien post ongeschikt: want, laat ik het laatste, de kennis der vreemde taal, die ik behandel, nog zo verre gebragt hebben; indien ik die fynheid, dat eigenaartige in myne moedertaal (zo verre zy daarvoor vatbaar is) niet weet over te brengen, kan het my tot myn oogmerk niets baaten. En die geheele overbrenging op zichzelve, gaat van eene byzondere moeilykheid verzeld. Zal zy in den strengsten zin voldoen, dan moet ik juist dat zelfde beeld, het welk den Schryver in het oirsprongkelyke voor den geest zweefde, onder dat zelfde oogpunt, en in dezelfde gestalte aan mynen leezers vertoonen. Men zou byna kunnen beweerden dat dit onmogelyk is. Waaröm? Laat ons eens de voorwerpen in deeze twee klassen rangschikken, in natuurlyke en zedelyke. Wat de natuur-/(156) lyke betreft, daarömtrent is geen verschil. Wanneer myn Schryver van een' paard, van een' boom, van brood en wyn spreekt, kan ik, door het enkel te noemen, dat zelfde beeld by myn' leezers verwekken; hy verstaat 'er niets anders door. Maar is het ook zo met het zedelyke? ook zo met de woorden, welke afgetrokkene en algemeene begrippen moeten beteekenen? Wanneer myn Schryver van deugd of ondeugd in het algemeen, wanneer hy van zekere deugden of ondeugden in het byzonder spreekt, by voorbeeld, van vroomheid, billykheid, milddaadigheid, gierigheid, spaarzaamheid, verkwisting; zal myn leezers dan ook juist het zelfde als hy daardoor verstaan? Weeten wy niet door ondervinding, dat elk mensch de onstofflyke voorwerpen op zyne wyze, naar zyne byzondere geestneiging beschouwt; even gelyk wy in het natuurlyke, zo verre wy in ligchaamlyken stand verschillen, elk voorwerp uit een verschillend oogpunt zien? Op dien grond zou men, misschien kunnen zeggen, dat 'er voor de zedelyke, voor de

onstofflyke voorwerpen geen voldoende *Synonyma*, geen gelyk-beteekenende uitdrukkingen in de taal voorhanden zyn. Hier, ziet gy, komt het by den Vertaaler niet aan op het enkel overbrengen; hier komt vernuft en oordeel te pas. Het is met den Vertaaler niet gesteld als met den Schilder. Zy zyn, in het navolgen, beiden Copiïsten; doch zy bezitten daartoe niet de zelfde hulpmiddelen. De Schilder heeft de zelfde hoofdkleuren op zyn palet, als waarvan zich zyn voorganger bediende: weet hy die zo goed te mengen als zyn voorganger, heeft hy goede oogen en een geöefende hand, dan kan hy ons juist het zelfde vertoo-/(157)nen; maar by den Vertaaler is dit veel moeilyker: die woorden, welke in verschillende taalen de zelfde zaaken beteekenen, hebben op verre na niet de zelfde gelykheid; in den aart der kleuren is hier een merkelyk verschil. Inzonderheid komt dit in aanmerking, indien men den oirsprongkelyken Schryver in zyn eigen karakter als Schryver wil overbrengen; en dat dit de hoofdzaak is, dat het niet op het letterlyke aankomt, zullen wy in onze opgaave der verëischten toonen. Dit karakter van een' Schryver nu, ligt óf in zyn gedachten, óf in zyn' styl, óf in beiden tevens. Al weder onderscheidene graaden van moeilykheid! Ligt het voornaamelyk in de gedachten, in de denkbeelden, dit is zeker voor den Vertaaler het gemaklykst; hy heeft zich dan alleen maar om de zaaken te bekommeren. Ligt het in de gedachten en styl tevens, gelyk, onder anderen, by POPE, YOUNG, JERUSALEM, dan is het reeds zwaarer: doch het wel bevatten, het gelukkig overbrengen van de zaak, bedekt, verbergt, in dit geval, meer of min, het geen 'er aan den styl ontbreekt. Maar, daar het karakter voornaamelyk in den styl gelegen is, daar alles afhangt van de aardige manier van zeggen, van zekere onbeschryfbaare kleinigheden, daar is het werk voor den Vertaaler allermoeilykst. [...] [E]n de reden, gelyk zeker naamloos Schryver heeft aangemerkt, waaröm CATULLUS moeilyker te vertaalen is dan VIRGILIUS, WIELAND /(158) moeilyker dan KLEIST, is de zelfde, waaröm de sterke trekken van een mannelyke tronie zich ligter laten schilderen, dan de onmerkbaare samenvloeiingen van een zacht en teder vrouwengezicht; met andere woorden, dewyl een verheven gedachte, een sterk beeld, eenige verzwakking kan dulden en evenwel nog krachtig blyven; daar, integendeel, een eenvoudige, naïve, kunsteloze uitdrukking zo ligt in iets lomps, iets laags, iets plats kan overgaan. Men zal hierüit eenigzins kunnen afleiden, hoe veel doorzicht 'er by een goed Vertaaler noodig is, en dat men zich van een verkeerde balans bedient, wanneer men, de verdiensten van een' Schryver en Vertaaler tegen elkander weegende, zich verbeeldt dat de vinding in het oirsprongklyke, den arbeid des Vertaalers verre overhaalt. By den Vertaaler wordt zo wel een sterk en geöefend vermogen van geest verëischt, als by den opsteller; zelfs moeten zy beiden op de zelfde wyze kunnen denken, op de zelfde wyze zich kunnen uitdrukken, of de manier is niet de zelfde; het zal een teekening weezen daar wel de figuren, maar niet de trant en styl van het schildery in gevonden worden; het is een beeld voor een' spiegel, maar in de vertaaling zullen de beelden de kleur van den spiegel aanneemen. Wy willen hiermede de waarde der vinding in het oirsprongkelyke niet verminderen; maar wy vorderen, dat men in de tegenövergestelde schaal ook iets legge, het oordeel naamelyk van den Vertaaler. ROSCOMMON althans had zo

veel billykheid. Waar het op het verstandig overbrengen eens Schryvers aankomt, zegt hy: /(159)

Daar werkt de vinding min, maar 't oordeel zeker meer.
(*Invention labours less, but judgment more.*)⁷⁰

En laat het ons belyden, Mynheeren, zou men POPE wel ooit den naam van een uitmuntend vernuft, van een waarachtig Dichter hebben kunnen weigeren, al kende men geen ander van zyne werken, dan alleen den vertaalden HOMERUS? De geleerde FELTON heeft, in zyn werkje over het gebruik der oude klassikaale Schryvers, beweerd, niet alleen dat niemand een' Autheur vertaalen kan, of hy moet ten minsten even zo goed als die Autheur kunnen schryven; maar hy heeft zelfs aangetoond, dat het nog juist zo veel moeilyker is wel te vertaalen, dan wel te schryven, als het moeilyker is de genie van een' ander, dan zyn eigen genie meester te weezen, en die op eene verstandige wyze te kunnen bestieren.⁷¹ En geen wonder. By den man van waar vernuft, by een schrandere denkend weezen, ontstaan de denkbeelden gemaklyk, en als van zelve, en met de denkbeelden tevens de uitdrukkingen, even gelyk de schilder by zyn beelden tevens de kleuren denkt. Ziet dit aan zo menig geöefend spreekker, hoe hy zyn eerstöpkomende gedachten, op het oogenblik, in de allergeschikste woorden weet te kleeden! Maar hoe veel meerder moeite kost het niet om vreemde denkbeelden, denkbeelden die in de ziel van een' ander gebooren wierden, op onze eigene wyze uit te drukken, zonder dat ze daarby verliezen? Dit, ziet men, is eeniglyk het werk van kunst, en wel van kunst die zich niet mag laten zien, die wy met alle mogelyke vlyt moeten trachten te verbergen, zo wy anders naar /(160) den roem dingen van los, natuurlyk, en zodanig te schryven, dat 'er van getuigd wordt: men merkt niet dat het een vertaaling is. Doch ik vlei my genoeg gezegd te hebben, om het vooroordeel te keer te gaan, alsöf een goed Vertaaler het met weinige bekwaamheden zou kunnen redden, en dus op geene byzondere verdiensten aanspraak maaken.

Ik zou, ten tweeden, onderzoeken, wat men eigenlyk vertaalen moet. Dat dit voornaamelyk zodanige werken zyn moeten, die onze kundigheden vermeerderen, onzen smaak verbeteren, onze taal verryken, dit, denk ik, zal niemand tegenspreken. Dat wy, by gevolg, een menigte van kortbegrippen, van opgesmukte reisbeschryvingen, van wanstaltige tooneelspellen, van laffe en zedebedervende romannen, zeer wel zouden kunnen missen, zal men my ook gereedelyk toegeeven. Doch wat middel is 'er tegen de kunstgreepen der baatzucht, die allerlei gezach en kwakzalvery te baat neemt, om haare waaren aan den man te helpen? wat anders dan het vestigen van een' beter smaak by het gros der leezers, iets het welk wy niet blootelyk moeten wenschen, maar waartoe elk weldenkend menschenvriend in zynen kring verpligt is mede te werken. Wat ondertusschen de overzettingen uit die moderne taalen betreft, waarin sedert honderd, of honderd en vyftig jaaren, de voortreffelykste werken, zo van vernuft als geleerdheid zyn voortgebragt, en waartoe voornaamelyk het Engelsch, Fransch

en Hoogduitsch behooren, ben ik niet vreemd van de gedachten, dat dit, met betrekking tot de werken van smaak, van dicht- en letterkunde, thans minder noodzaaklyk wordt, om dat /(161) de voornaamste werken van dien aart, hoewel in onderscheidene graaden van volmaaktheid, onder ons reeds bekend zyn; om dat de tegenwoordige tyd, over het algemeen, weinig meesterstukken oplevert; en, vooräl, om dat die taalen onder liefhebbers van studie algemeener bekend worden. Ik wil hiermede niet zeggen, dat 'er niet nu en dan by onze nabuuren iets verschynt, dat overwaardig is ook onzen ongeleerden landgenooten medegedeeld te worden. Neen; [...] doch het schynt my toe, dat men, zo als het thans met den staat der geleerdheid en de meerdere moderne taalkennis gesteld is, dat men, zeg ik, zich nu voornaamelyk diende te bevytigen, om zodanige werken te vertaalen, die in verscheide vakken, inzonder- /(162) heid den ongeleerden van nut kunnen zyn, gelyk, by voorbeeld, alles wat behoort tot nieuwe ontdekkingen, nadere aanwyzingen en ophelderingen, met betrekking tot allerlei kunsten, handwerken, fabrieken, manufaktuuren, den koophandel, den landbouw, de huishouding, en wat dies meer is.

Maar hier verbeeld ik my, Mynheeren! dat het eenigen van u in de gedachten zal komen, indien men, onder eenige bepalingen, dit al mogt toegeeven, ten opzichte van de moderne taalen en de voortbrengselen in dezelve, wat moet men denken van het vertaalen der Ouden? in hoe verre is dit voor den blooten Nederduitschen leezer nuttig en oirbaar? en ik kan niet ontveinzen, dat deeze vraag zo zeer tot myn onderwerp behoort, dat ik het antwoord op dezelve niet ontduiken kan, van hoe veele zwaarigheden het ook verzeld gaa. Noodig is, misschien, vóóraf deeze aanmerking. Alle moderne taalen zyn niet even geschikt tot het overbrengen der Ouden: in hoe verre is het de onze? - Als wy onze oogen vestigen op het geen andere landen in dit vak geleverd hebben, zullen wy een merkelyk verschil bespeuren. De Franschen hebben byna alle de Ouden van eenig belang, zo Dichters als Proseschryvers, vertaald, maar met welk een' uitslag? over het algemeen zeker slecht: echter zyn ze onëindig beter geslaagd omtrent de Proseschryvers, dan de Dichters. [.../(163)...] Maar wat is toch de reden dat de Franschen, anders zulke meesters in het schryven, in hunne vertaalingen by andere natiën zo verbaazend ten achteren zyn? Het is om dat het hen altoos te doen is om bevallig te weezen, om te behaagen. Waar dit alleen de zaak is, waar het alleen op het gladde, op het aangenaame aankomt, hebben zy veel voorüit. Als de Heer LE TOURNEUR de *Clarissa* overzet, waar de vloeiende styl der beschaafde verkeering verëischt wordt, daar vloeit het by hem ook als een' stroom; maar als hy de *Nachtgedachten* van YOUNG vertaalt, dan is het somtyds koddig, somtyds ergerlyk te zien, hoe hy het oirsprongkelyke verminkt, het moeilyke overstapt, en met den samenhang willekeurig omspringt.⁷² En deeze manier van behandeling heeft te recht menig Fransche vertaaling betyteld met den naam van *belle infidèle*. Ook is de taal zelve, dit belyden haar beste Schryvers, wel glad en vloeiende, maar niet sterk, niet deftig genoeg, /(164) om de Ouden te beärbeiden: de Engelsche, die uit zo veele anderen heeft geschept, en zich veel van hunne verschillende karakters eigen gemaakt; de Italiaansche, die afstamme-

ling van de taal der Romeinen, die nog zo zeer naar den ouden vaderlandschen grond riekt, heeft hierin aanmerkelyke voorrechten; en ook onze taal, Mynheeren! is daartoe zeer geschikt. LAMBERT TEN KATE, in dit geval een zeer bevoegd Rechter, geeft hieromtrent het sterkste getuigenis. 'Ik heb ondervonden (zegt hy) dat onze taal ongelyk meer vermag in het stuk van overzetten, dan zelfs de Latynsche; vermits, behalven onze uitmuntende rykheid van woorden, de schilderächtige en zinspeelende samenkoppeling, daar het Latyn onbekwaam toe is, by onze taal zeer gemaklyk en eigen is.'⁷³ En vergelyken wy onze moedertaal met die der Franschen, dan zal de oppervlakkigste naspooring ons leeren, dat hoe los en luchtig ook de gang der Fransche taal moge weezen, de onze echter, ongelyk deftiger van tred, veel beter geschikt is om te gelyk met de Grieken en Romeinen aan te stappen. - Wat dan de taal betreft, hieromtrent zyn by ons geen hinderpaalen, althans niet meer dan by andere natiën. Maar; is het noodig, is het nuttig, is het raadzaam, dat wy de Ouden vertaalen? Onzes oordeels kan men hierop met onderscheiding antwoorden. In zo verre de Ouden de groote modéllen zyn, waarnaar alles, wat de pen met roem wil voeren, zich moet vormen, is het zeker, dat men den zodanigen, die den toegang tot dit heiligdom gesloten is, geen geringen dienst doet, indien men hen het gezicht der rykdommen opent, al is het ook beneveld en op eenigen afstand. //(165) Dewyl dit echter nooit dan meer of min gebrekkig kan geschieden, kunnen wy het niet op ons verkrygen, daarin zo veel waarde te stellen, als men 'er gemeenlyk aan toeschryft. Wy zeggen niet zonder reden, het geschiedt altoos gebrekkig. Het is hier met vertaalen alleen niet te redden: Vertaaler en Leezer beiden, moeten nog zekere byzondere soort van kundigheden bezitten, moeten beiden de hebbelykheid verkregen hebben, van zich in de geschiedenis, de gevoelens, de zeden, de denkwyze van den ouden tyd te verplaatsen, of zy kunnen 'er volstrekt het bedoelde nut niet van genieten, het fraai niet van gevoelen. En hoe bezorgt een Vertaaler dan nog die noodzaaklyke kundigheden aan zyn' Leezer? Zal hy dit doen door nooten, door ophelderende aanmerkingen? hoe omslagtig is dit! En dan dient men nog in het oog te houden, dat dit alleen zou geschieden voor louter ongeleerden, voor menschen die alleen uit vermaak leezen: voor geleerden, die het oirsprongkelyke verstaan, is het noodeloos; en zodanige nooten of aanmerkingen, als waarvan wy hier spreken, kunnen jongelingen, die zich op de schoolen ter geleerdheid voorbereiden, niet dan zeer gemeen en overtollig voorkomen. En al ware het ook mogelyk, om vertaaling en nooten zodanig in te richten, dat de leerende jeugd daarvan meerder nut kon hebben, dan geloof ik nog, dat men haar, langs dien weg, de studie der Ouden niet te gemaklyk moet maaken; dat men haar althans geen aanleiding moet geeven, om hen van het eigen leezen der klassikaale Schryvers af te trekken, een arbeid die toch voor hen, in allen opzichte, onöntbeerlyk is en blyft. Maar, //(166) moet men dan in het geheel de Ouden niet vertaalen? moet men onze denkbeelden, onze taal niet met hunne schoonheden trachten te verryken? Ja zekerlyk, Mynheeren! doch hiertoe zou ik my verbeelden, dat het niet noodig is de Ouden geheel te vertaalen; dat dit vooräl maar van eenigen der Ouden moet geschieden. Ik zeg: niet geheel. Dit toch zullen hunnen yverigste voorstanders niet beweeran,

dat by hen alles even goed, alles goud zonder schuim is. Wel nu! Indien wy dan het fraaije, het beste, indien wy zodanige brokken, die op zichzelf zeker geheel uitmaaken, overneemen, by voorbeeld, het een of ander pleitdooi van CICERO, doen wy daarmede dan onze natie geen' wezenlyken dienst? strekt dit niet om ons met hunne denkwyze, met hun manier van uitdrukking bekend te maaken? om onze denkbeelden, onze moedertaal te verryken?^a Men /(167) zegge niet, door zulk een manier van behandeling doet men hen onrecht, worden zy verminkt; integendeel, dit zouden wy noemen een tronie van zyn fraaiste zyde te schilderen, gelyk men zegt dat het profiel wierd uitgevonden, om een' Vorst af te beelden, die slechts één oog had. Wy willen ondertusschen wel toegeeven, dat eenigen der oude Schryvers daartoe beter geschikt zyn dan anderen; dat een geheele THEUCYDIDES, eenig geheel werk van CICERO, met meerder nut vertaald zou worden dan een LUCANUS of SENECA, die zo zeer geschikt zyn voor fraaije aanhaalingen, maar zich zo moeilyk achter elkandren laten uitleezen: wie 'er belang by heeft, om zulke Schryvers in hun geheel, in alle hunne werken te kennen, moge 'er zich ook wel op toeleggen, om hen in het oirsprongkelyke, in hun eigen taal te leeren verstaan.

Wy gaan over tot het opgeeven der verëischten eener goede vertaaling. Dat hiertoe vooräl noodzaaklyk is eene gegronde kennis der beide taalen, zo wel van het oirsprongkelyke als van die, waarin men het overbrengt; en dat 'er inzonderheid veel oordeel in den Vertaaler verëischt wordt, is uit onze voorgaande aanmerkingen reeds gebleken. Behalven deeze begaafdheid zyn 'er andere, die voor hem wel niet even onöntbeerlyk, doch echter zeer gewigtig moeten geacht worden. Vernuft, levendigheid van geest, kan by een' Vertaaler, die smaak en gevoel in gelyken graad bezit, /(168) niet zelden zyn mindere taalkennis merkelyk te gemoet komen, mits hy zich hierdoor niet laat verleiden, om 'er de verëischte

- a Dit is ten minsten het gevoelen van den Heere D'ALEMBERT, in zyn *Observations sur l'art de traduire* [In *Mélanges de littérature, d'histoire et de philosophie* (Amsterdam, 1759)]. Wy zouden 'er nog kunnen byvoegen, dat men door het geeven van de beste stukken, en het achterhouden van de mindere, ook nog vóórkomt het misbruik van onbedreven navolgers, dien het aan oordeel mangelt, om de gebreken in het oirsprongkelyke, ontstaande uit de byzondere omstandigheden van den Schryver of den tyd waarin hy leefde, behoorlyk te onderscheiden, en die dus, op het gezach van hunne voorgangers steunende, voornaamelyk hun gebreken volgen, waardoor deezen een' schadelyker invloed hebben, dan de schoonheden op zichzelf tot verbetering van den smaak mede werken, en het gewenschte nut voortbrengen. De opsteller van zeker Hoogduitsch traktaatje, betyteld: *Etwas über die neusten Uebersetzerfabriken der Griechen und Römer in Deutschland*, /(167) (het welk men den Heere HOTTINGER, te Zurich, toeschryft [verschenen in 1782; zie ook Korpel (1992) p. 159]) heeft hierömtrent (bladz. 137.) eenige tegenbedenkingen, die wy, schoon ze ons niet beslissende voorkomen, ter bevordering van onpartydig onderzoek, aanwyzen.

trouw en naauwkeurigheid aan op te offeren. ESSCHENBERG en WIELAND gaven onlangs in het Hoogduitsch een vertaaling van den Britschen Tooneeldichter SHAKESPEAR.⁷⁴ Onbetwistbaar verstaat ESSCHENBERG veel beter het Engelsch, en ondertusschen is de geest, het eigenaartige van SHAKESPEAR, veel kennelyker in de vertaaling van den geestigen WIELAND [...]. - Maar, behalven deeze taalkennis en dit oordeelkundige vernuft, behooren 'er ook een onvertraagde yver en onvermoeid geduld toe, om in deezen arbeid gelukkig te slaagen. Een goed Vertaaler moet zich door geen moeilykheden laten afschrikken, zo lang hy gevoelt dat 'er iets hapert aan de volmaakte duidelykheid en overbrenging der denkbeelden; hy moet zo lang met de zwaarigheden die hy in zyn' Autheur ontmoet, kampen en worstelen, tot hy in een' klaaren, ronden, gevulden volzin, volkomen over dezelve zegepraalt. Een geduurige beschaaving, een aanhoudend overzien en vergelyken, is hier alleen in staat, om een werk van eenigen omslag geheel meester te worden. [...]/(169)...] Zo veel geduld en vlyt mogen wy dan van een' Vertaaler vorderen; maar nog daarenboven, dat hy zyn krachten beproeve, of hy wel voor den Schryver, dien hy wil overbrengen, is opgewassen. Dit steunt op onze reeds gemaakte aanmerking, dat Schryver en Vertaaler ten naasten by op de zelfde wyze moeten kunnen denken, zich op de zelfde wyze moeten kunnen uitdrukken. De Heer CREECH gaf, in het Engelsch, een vertaaling /(170) van LUCRETIUS, en wierd door zyn geheele natie toegejuichd. Hy beproefde naderhand zyn krachten aan HORATIUS, en die arbeid behaagde zyn Landgenooten zo weinig, wierd met zo veel versmaading beoordeeld, dat ze den armen CREECH het leven kostte, die, zo men het algemeen gerucht gelooven mag, uit verdriet, tot den strop zyn toevlucht nam.⁷⁵ Het spreekt voorts van zelve, dat stipte, juiste, getrouwe overbrenging van alles, de hoofdzaak is; echter onder deeze bepaaling, dat men zich van die getrouwheid geen verkeerde denkbeelden vormt; dat men 'er vooräl geen eigenlyk letterlyk vertaalen door verstaat. Daar is zulk een merkelyk onderscheid tusschen een getrouwe en letterlyke overzetting, dat men by de laatste zeer ongetrouw, en zonder dezelve integendeel zeer getrouw kan handelen. MICHAELIS heeft dit, in zyn voorrede voor de vertaaling van het boek van *Job*, door de letterlyke overbrenging eener bekende plaats van HORATIUS, voldoende opgehelder.⁷⁶ De beste regel zal altoos weezen, men moet wel woord voor woord, maar niet woordelyk, dat is: zeer naauwkeurig, zeer getrouw, niet styf, niet mechaniek vertaalen. Ik mag hieröver niet breeder uitweiden. Het zou een Verhandeling op zichzelve verëischen, aan dit onderwerp, door redeneering en ophelderende voorbeelden, behoorlyk recht te doen, gelyk uwe aandagt ook reeds zal hebben opgemerkt, dat ik my daaröm niet byzonderlyk inlaat over het vertaalen van Poëzy, vooral in vaerzen; welk veld voor onze tegenwoordige beschouwing veel te ruim zou weezen.

Wy gaan over tot eene andere aanmerking: dat, zo onvoldoende het is, een letterlyke of worde- /(171) lyke overbrenging van het oirsprongkelyke te leveren, het even zo min voldoet, ons alleen de gedachten, de gevoelens over te brengen; maar dat het vooräl te doen is om de manier van uitdrukking, om de

verscheidene schakeering derzelve, om dat eigenaartige en byzondere, 't welk elk Schryver onderscheidt, zo kennelyk onderscheidt, als de wezenstrekken by millioenen van menschen onderscheiden zyn, schoon zy allen een menschelyke tronie hebben; van dát geen, 't welk wy den trant, den styl noemen. Het is niet alleen, Mynheeren! de grammatikaale juistheid, het is de oratorische, de poëtische juistheid, die de verdienste van den meesterlyken Vertaaler uitmaakt; waardoor hy ons niet alleen met nieuwe denkbeelden verrykt, maar waardoor hy ons ook beter leert denken, beter leert schryven. Hier, weet ik wel, doet zich eene zwaarigheid op. Ieder taal heeft iets, dat haar byzonder eigen is, of ook wel iets dat afwykt van de gewoone taalregelen, en alleen door het gebruik in die taal verdraaglyk is geworden, het welk bekend is onder den naam van *Idiotismus*, of *Taalönregelmaatigheid*, gelyk het sommigen overbrengen. [...](172)...] Nu; wanneer ik iets diergelyks in het oirsprongkelyke aantref; wanneer daarvan somtyds het fraaije, de geheele houding en wending eener uitdrukking afhangt; hoe moet ik daarmee handelen? Ligtelyk is hieröp te antwoorden: dan moet men daarvoor iets in de plaats zoeken, het geen daarvoor even zeer voldoet: doch dit laat zich gemaklyker onderstellen, dan uitvoeren, en steunt alleen op het gevoelen, dat het nooit geoorloofd is diergelyke *Idiotismi* over te brengen, dat die altoos volstrektelyk moeten gemyd worden. Maar dit is, misschien, het geval niet. Zyn ze mededeelbaar, dan moeten wy 'er ook gebruik van maaken. Aan iets, dat ons in den beginne hard voorkomt, gewennen wy door herhaaling. Het is hiermede gelegen, als met de verplaatsing der woorden in onze volzinnen. Onze taal heeft haar eigen vorm en constructie. Geweldige verdraaijingen blyven altoos aanstootelyk. Maar wanneer wy ook alte schroomachtig zyn, blyven wy ons eeuwig in den ouden cirkel omdraaijen, daar wy, nu en dan, door een geoorlofde stouthed, onze schryfwyze indedaad verryken, en onzen styl iets mannelyks byzetten, dat hem waarlyk wel kleedt. Het is toch zeker dat de Ouden, over het algemeen, groote meesters waren in het schikken hunner woorden, zodanig, dat zy de hoofdfiguuren, daar het meest op aan kwam, op den rechten grond, naar die juiste orde der gedachten, wisten te plaatsen, welke dezelve in het helderste licht deden voorkomen. Die kunst moeten wy hen trachten af te zien; die woordenschikkingen in onze vertaalingen en schriften trachten na te bootsen: dit is het rechte en onfeilbaare middel, om ons duidelyker en aangenaamer uit te drukken; /(173) en, indedaad, wy zullen by de bewerking verbaasd staan, hoe veel wy, ook in dit geval met onze buigzaame taal kunnen verrichten. Doch om tot de *Idiotismi* weder te keeren. Het is een aanmerking van KLOPSTOCK, dat CICERO ontelbaare woorden van de Grieken heeft ontleend, en dat HORATIUS een menigte *Idiotismi* van hen heeft overgenomen. Wanneer een klassikaal Schryver, in het oirsprongkelyke, moeds genoeg bezit, om zyn beeld op eenige wyze, hoe vreemd ook, uit te drukken, dan moet het de Vertaaler ook durven waagen, om het op de zelfde wyze, hoe min ze ook met den gewoonen smaak zyner natie strooken moge, uit te drukken. Ik zou dit met spreekende voorbeelden kunnen ophelderen, indien het de tyd vergunde, en ik dit vertoog nog dorder wilde maaken.- Met de voorgaande aanmerking is nog eene andere vermaagschapt, die ik niet mag

overstappen. Zy betreft het laage in de denkbeelden of uitdrukkingen, 't welk wy in het oirsprongkelyke ontmoeten. Dat het de pligt des Vertaalers is, hierömtrent zyn' leezer te gemoet te komen, en dit laage, voor zo verre het zyn ooren mogt beledigen, te verbeteren, te verëdelen, zal niemand in twyfel trekken. Doch dat men ook hier de teêrgevoelige viesheid niet te veel toegeeve; dat men de zeden en denkwyze der oirsprongkelyke Schryvers niet uit het oog verlieze, vooräl wanneer het de Ouden betreft. Het is toch onbetwistbaar, dat schoon wy HOMERUS in het Fransch of Nederduitsch leezen, wy ons altoos HOMERUS in het Grieksch moeten voor den geest brengen. Men vormt zich ook dikwyls verkeerde denkbeelden van dit zogenoemde laage. Het schuilt óf in /(174) de beelden, of in de uitdrukkingen. In het eerste geval ontmoeten wy by de Ouden schilderingen en gelykenissen, die ons zekerlyk te laag voorkomen, doch die wy, ondanks alle onze beschaafdheid, niet kunnen nog mogen veranderen, zo lang naamelyk, als het de post van een' Vertaaler blyft, niet te schryven wat het oirsprongkelyke, naar onze manier van denken, had moeten zeggen, maar wat het indedaad zegt. [.../(175)...] Andere beelden, die wy laag noemen, zyn het niet op zich zelve, maar worden het door onze bykomende denkbeelden. [...] Gy ziet, ondertusschen, Mynheeren! dat alles wat de Vertaaler hier doen kan, is dat hy door een geschikte keuze der woorden, het aanstootelyke dier beelden en beschryvingen voor onze ooren, zo veel mogelyk, moet trachten te verzachten; en hierömtrent heeft hy te meerder vryheid, wanneer het laage niet zo zeer in de beelden, als in de uitdrukkingen schuilt: evenwel, ook in deeze uitdrukkingen, mag hy 'er niet naar zyn welgevallen mede omspringen, Men vindt in DEMOSTHENES, in den beschaafden CICERO, en wel als Redenaar, uitdrukkingen, die wy zo niet zouden durven schryven; maar zouden wy ze daaröm niet durven vertaalen? Zy waren toch ook fatsoenelyke lieden, die immers wel wisten hoe ze moesten spreken. Iets anders is het, wanneer men een uitdrukking metaforisch gebruikt. Laat 'er dan een andere /(176) leenspreuk voor in de plaats gesteld worden, die slechts de zelfde zaak uitdrukt, en dit is dan voldoende; maar wanneer de uitdrukking op zichzelf waarlyk schildert, dan mogen wy ze niet veranderen. [...] Wy hebben ons by deeze aanmerking te langer opgehouden, om aan te toonen, hoe afkeerig wy zyn van het zogenaamde verfraaijen, wanneer het niet tevens een wezenlyke verbetering insluit. Ik noem verbeteren, wanneer, by voorbeeld, het oirsprongkelyke in den styl gebreken heeft, die zich laten verhelpen, zonder den zin te benadeelen. Wanneer dus de volzinnen te lang zyn, en ik die kan doorsnyden, in kleiner volzinnen brengen, zonder daardoor den samenhang en het verband der gedachten te verbreeken, dan bevordert dit de klaarheid, en werkt mede tot het gemak van den leezer. Maar ik spreek hier van zulk verfraaijen, waarby men het karakter in den styl van een' Schryver aan zekeren smaak voor het zwierige, voor het opgeschikte, ten eenemaal opöffert. [.../(177)...] Ik zal hier niets by voegen wegens de overige verëischten eener goede vertaling, en welke vryheden dezelve veröorloven, die toch in alle byzondere gevallen aan het oordeel des Vertaalers blyven toevertrouwd; om nog, in de laatste plaats, kortelyks iets te zeggen:

Van het nadeel, door slechte en gebreklyke vertaalingen veroorzaakt, van het nut en voordeel door goede daarentegen voortgebragt. Wat toch zyn de hoofdbedoelingen van het vertaalen? wat anders, dan de voortbrengselen van het vernuft en de geleerdheid by andere natiën tot ons over te brengen, ons in de kunst van wel denken en fraai schryven bevorderlyk te zyn? Maar wanneer de Vertaaler zyn werk niet door en door verstaat, kan zyn arbeid tot het een noch ander van eenig nut zyn. Door zyn onkunde en gebrek van oordeel, begaat hy dwaalingen, die hem in den hoogsten graad belachlyk maaken. [.../(178)...] Doch dit, Mynheeren! zyn domheden, waarvan wy allen, helaas! te veel voorbeelden weeten. Andere Vertaalers zondigen niet zo zeer door onkunde, als door gemaaktheid, en worden daardoor niet zelden onverstaanbaar; en zyn ze onverstaanbaar, dan zyn ze immers voor ons niets anders dan spreêkers in een vreemde taal. [.../(179)...] Doch behalven dit belaglyke en onverstaanbaare, veroorzaaken slechte Vertaalers nog meer nadeel. Zy verbasteren den smaak; zy verspreiden verkeerde denkbeelden; het zyn valsche munters, die hun deerlyk allooi, onder den een' of anderen erkenden stempel, aan den man brengen. Hoe veele vertaalingen kennen wy niet van POPE'S *Proeve van den Mensch*?⁷⁷ en in welke, onder die reeds het licht zien, is aan POPE recht gedaan? Zou een Nederlander, die over de *Henriade* van VOLTAIRE moest oordeelen, uit de vertaalingen van KLINKHAMER en FEITAMA,⁷⁸ wel kunnen gelooven, dat beiden een zelfde oirsprongkelyke voor zich hadden? Gelukkig nog, indien menig fraai werk, door zulk eene eerste mishandeling, niet voor de geheele natie in haare taal ten eenemaal te onbruik wordt. Maar alte dikwerf is dit het geval. [.../(180)...] Ik behoef geen andere nadeelen van het slecht vertaalen op te tellen; het onrecht dat men 'er den oirsprongkelyken Schryver mede aandoet, valt elk in het oog; maar geldt dit, ongelukkig, eenig meesterstuk der oudheid, onvergeeflyk is dan de belediging, dewyl zy de hoogächting voor dezelve, die waarlyk by onze gemaklyke Letteroefenaars niet meer behoeft gekrenkt te worden, by de meesten hunner leezers op eene geweldige wyze verzwakken. Hoe groot, daarentegen, is het voordeel van goede vertaalingen, aan de rechte werken te koste gelegd! Uitbreiding en vermeerdering van onze kundigheden, beschaaving en verryking onzer moedertaal, dit, zagen wy, zyn daarvan de uitmuntende vruchten. Het goede vertaalen van goede boeken, kan den geheelen smaak eener natie verbeteren. De overzetting der beste Fransche, en vooräl der beste Engelsche werken in Duitschland, is het voornaamelyk, waaraan men met reden mag toeschryven, dat Duitschland, hierdoor gevormd en aangemoedigd, in eigen voortbrengsels voor geen natie behoeft te wyken, ja, men durft zeggen aan den hemel der geleerdheid de luisterrykste vertooning maakt. Groote mannen van alle eeuwen hebben de nuttigheid van zulk vertaalen gezien en erkend. [.../(181)...] Onze VONDEL heeft nog in zyn laater dagen getoond, welk een waarde hy hierin stelde, en oordeelde het voor alle dichters van een onöntbeerlyke nuttigheid. Dat de arbeid zelve niet verachtelyk is, hebben wy, meen ik, in ons eerste deel bewezen. Dat hy door den lezer, die het oirsprongkelyke niet verstaat, dikwyls even zeer voldoet als het oirsprongkelyke, zal men, althans van eenige werken, niet kunnen ontkennen. Men verzekert dat

het boek van LOCKE over het menschelyke verstand, in de Fransche vertaaling duidelyker,⁷⁹ dat de *Telemachus* van FENELON in het Italiaansch,⁸⁰ en het Italiaansche *Newtonianismus voor de Vrouwen* van ALGAROTTI, in het Fransch ruim zo fraai is.⁸¹ En is het een werk dat zekere weetenschap betreft, waaraan de Vertaaler door zyn ophelderingen meerder licht weet by te zetten, gelyk een GARVE, met zyn werk van FERGUSON, of het boek van CICERO over de Pligten,⁸² dan behoeft men zich waarlyk deswegen niet te verwonderen. Eindelyk, Mynheeren! bedenkt nog, welk een wezenlyke dienst door goede overzettingen aan onze moedertaal bewezen wordt. Het spreekt van zelve, dat wy door deeze kunstbewerking, als ik ze eens zo noemen mag, haar op veelerlei wyzen kunnen en moeten verryken. Wanneer wy haar geduurig tegen andere reeds beschaafde taalen wikken en weegen, kunnen haare wezenlyke hoedanigheden, haar kracht, bevalligheid, rykdom, ons niet onbekend blyven. Door haar /(182) in duizend vormen te gieten, maaken wy haar handelbaar, buigzaam, en kunnen 'er wonderen mede verrichten. By de weetenschappen dwingt ons de nood, by de fraaije letteren lokt ons het vernuft, om haar, behoudens de regelen eener gezonde *Analogie*, nieuwe woorden, nieuwe spreekwyzen by te zetten. [...] Doch om een taal te verryken, moet inzonderheid de vlyt ook van zekere mannelyke stoutheid verzeld gaan. Men vergelyke eens wat onze Nederduitsche taal hierdoor boven de Fransche heeft aangewonnen, en men zal zich over de uitkomst moeten verwonderen. De reden ondertusschen is klaar. Daar men hardnekkig met het oirsprongkelyke worstelt, zal men het eindelyk, door de eene of andere greep, onder de knie krygen; doch wanneer men het uit beleefdheid laat slippen, kan men nooit het eigen karakter daarvan meester worden. Wat doet het grootste gedeelte der Fransche vertaalingen, voornaamelyk van de Ouden, zo zeer naar elkanderen gelyken? Het is een en dezelfde smaak, een en dezelfde geest, die, gelyk wy boven aanmerkten, alle hunne Vertaalers bezielt om bevallig te weezen, om met /(183) aangenaamheid geleezen te worden. Hieröm is 'er zo weinig onderscheid tusschen hun vertaalde Schryvers. CESAR en TACITUS, LIVIUS en CURTIUS, hebben allen byna de zelfde Physiognomie, verschynen by hen allen, als of het inboorlingen van hun land zyn; daar het, integendeel, zo anders onze gemaakte aanmerkingen niet van allen grond ontbloot zyn, het hen niet kwalyk zou staan, al kon men het hen aanzien dat het slechts genaturaliseerde burgers waren. [...] Nog eens: dat zorgvuldig bearbeiten van eene taal, doet ons op duizend fynheden letten, en dezelve met oordeel gebruiken. [.../(184-185)...] Het blyft ondertusschen zeker, dat het vertaalen van werken van smaak, wanneer het met oordeel geschiedt, inzonderheid geschikt is om ook deezen rykdom op te delven; en men zal, alles samentrekkende, hoop ik, met my wel willen erkennen, dat, over het algemeen, de arbeid eens bekwaamen Vertaalers op zichzelve moeilyk, maar ook tevens van eene uitsteekende nuttigheid is.

1787.

Eindnoten:

70 Zie noot 50.

- 71 Henry Felton D.D. (1679-1740), *Dissertation in reading the Classics and forming a just Style* (1711). Van deze dissertatie verschenen meerdere edities. In 1708 verbleef Felton voor een jaar in Amsterdam en bestierde hij de Engelse kerk aldaar.
- 72 *Clarisse Harlowe. Traduction nouvelle et seule complète; Par M. le Tourneur. faite sur l'édition revue par Richardson* (Genève/Paris, 1785). *Les Nuits d'Young, traduites de l'anglais. Par M. le Tourneur* (Rouen/Paris, 1769).
- 73 L. ten Kate Hsz., *Aenleiding tot de kennisse van het verhevene deel der Nederduitsche sprake* (Amsterdam, 1723). VI. Redewisseling, p. 51.
- 74 *Shakespear: Theatralische Werke. Aus dem Englischen übersezt von Herrn Wieland* (Zürich, 1762-66). *William Shakespears Schauspiele. Neue Ausgabe. Von Joh. Joach. Eschenburg* (Zürich, 1775-1782).
- 75 Thomas Creech (1659-1700) vertaalde Lucretius' *De rerum natura* in 1682. In 1684 publiceerde hij *The Odes, Satyrs and Epistles of Horace. Done into English*.
- 76 Zie *Johann David Michaëlis deutsche Uebersetzung des alten Testaments, mit Anmerkungen für Ungelehrte. Der erste Theil welcher das Buch Hiobs enthält. Zweite verbesserte und vermehrte Ausgabe* (Göttingen/Gotha, 1773) xix-xx. Van Michaëlis' vertaling van het oude testament verscheen te Utrecht tussen 1776 en 1798 een Nederlandse overzetting in 26 delen van de hand van W.E. de Perponcher en Y. van Hamelsveld. Ook in deze vertaling behelst het eerste deel het boek Job. In de voorrede wordt een vertaling van Michaëlis' voorrede opgenomen. De betreffende passage is te vinden in *J.D. Michaelis Nieuwe overzetting des ouden testaments [...]* I (Utrecht, 1776) xii-xiii.
- 77 Zie tekst no. 19.
- 78 G. Klinkhamer (vert.) *Henrik de Vierde, Koning van Vrankryk en Navarre. Gevolgt naar het Fransche van den heere de Voltaire. In tien boeken [...]* (Amsterdam, 1744). S. Feitama (vert.) *Henrik de Grote, uit de Fransche heldenvaerzen van den heere de Voltaire in Nederduitsche dichtmaat overgebracht, onder de zinspreuk Studio Fovetur Ingenium* (Amsterdam, 1753).
- 79 *Essai philosophique concernant l'entendement humain [...]* par M. Locke. *Traduit de l'Anglais par M. Coste* (Amsterdam, 1700). Herdrukken, vaak vermeerderd en verbeterd, verschenen in 1729, 1735, 1742, 1755 en 1774.
- 80 Aangezien er vóór 1787 reeds meerdere (anonieme) Italiaanse vertalingen van Fénelons *Télémaque* verschenen zijn (bijv. Vitemberg, 1735; Parigi, 1767; Napoli 1768; Venezia, 1777), is het niet zonder meer te zeggen op welke overzetting Lublink hier doelt. Deze vertalingen hebben meestal als titel 'Le avventure di Telemaco figliuolo d'Ulisse'.
- 81 *Le Newtonianisme pour les dames, ou entretiens sur la lumière, sur les couleurs, et sur l'attraction. Traduits de l'Italien de Mr. [F.] Algarotti. Par Mr. du Perron de Castera* (Amsterdam, 1741).
- 82 Ch. Garve, *Philosophische Anmerkungen und Abhandlungen zu Cicero's Büchern von den Pflichten* (Breslau, 1783). Met het 'werk van Ferguson' doelt Lublink vermoedelijk op een bewerking door Garve van A. Fergusons *An essay on the history of civil society*, waarvan de eerste editie in 1767 en een tweede, verbeterde editie in 1768 verscheen.

13

Anonymus (vert.): *Nagelaten werken van Frederik den II, Koning van Pruissen. Uit het Fransch*. Eerste deel. Amsterdam, J. Yntema en d'erven P. Meyer en G. Warnars; Dordrecht, P. Blussé; Leiden, L. Herdingh, 1790. 'Voorreden van den vertaaler' (pp. v-xxxii).

De voorrede van deze anonieme tekst leidt een zesdelig werk in. Een gedeelte van de vertalersvoorrede is een compacte verhandeling over het vertalen geworden.

[.../(vi-xx)...]

De Vertaaling, van dit belangryk Werk, hebbe ik getracht met alle getrouwheid en naauw-/(xxi) keurigheid te volvoeren. Ik bedoelde daarin niet alleen den zaakelyken inhoud uit het Fransch in het Nederduitsch over te brengen, maar ook des Vorsten styl te bewaaren, en het oorspronglyke woordelyk te volgen, voor zo verre de verschillende aart der beide Taalen toeliet, en het behouden van een vloeienden schryftrant het niet verbood. Altoos ben ik van gedachten geweest, dat een Vertaaler, in verscheidene opzichten, eveneens als een portraitschilder moet beschouwd worden. De laatste zoude gewisselyk niet voldoen, indien hy, eenigen byzonderen persoon zullende afbeelden, alleenlyk een fraai aangezicht tekende, zonder zich te bekommeren, of hy de onderscheidende trekken, welke der oorspronglyke tronie eigen waren, en haar van alle andere deden onderkennen, op zyn paneel of doek overbragt. Hoe net ook zyne tekening, hoe leevendig zyne kleuren, hoe fiks zyne behandeling van het penseel mogt weezen. men zoude met reden hem zeggen; *het is een schoon stuk, maar niet het afbeeldsel, waarvoor het te scheep komt*. Zo ook behoort, myns bedunkens, in eene Vertaalinge, niet alleen des Schryvers redeneering en denkwyze gevolgd te worden, maar ook die byzonderheden van styl en uitdrukkingen, wel-/(xxii) ke hem van anderen onderscheiden en kenbaar maaken. Het is waar, deeze wyze van vertaalen is niet de gemaklykste. Men moet daartoe het Werk van eenen Schryver, wel meer dan eens, met ernstige opmerkinge leezen, altoorens men zelve de pen opvatte; men moet naauwkeuriglyk bedacht zyn, zo op de letterlyke, als op de figuurlyke betekenis der woorden, op den draai der spreekwyzen; men moet trachten ieder woord in het oorspronglyke uit te drukken, met een ander enkel woord in de Vertaalinge, het geen denzelfden zin levere, en zyne toevlucht niet tot omschryvingen neemen, dan wanneer men, zonder dezelve, des Schryvers meening niet kan overbrengen. Zekerlyk is het minder moeielyk zich slechts in het algemeen tot het zaakelyke en het beloop der redeneeringe te bepaalen, zonder zo heel zorgvuldig te letten, of men juist overal het rechte woord gebruike, het geen de Schryver zoude verkozen hebben, indien hy in onze taale zyn werk had

opgesteld. Maar, behalven de reeds gemelde aanmerking, hangt, dikwyls, niet juist de bondigheid der redeneeringe, maar wel de nadruk en kracht eener zinsnede, af van een byzonder woord. De woorden toch zyn de tekens onzer denkbeelden, wel in zich zelve / (xxiii) willekeurig, maar over welker beduidenis men met elkander is overeengekomen. Zelden, misschien nooit, vindt men in eenige taale twee woorden van volkomen dezelfde betekenis. Dit is meermaalen aangetoond, in Verhandelingen over de *synonyma*, door verscheidene Geleerden. Wanneer, derhalven, een Schryver, die eenigzins helder is in zyne gedachten, en naauwkeurig in dezelve met woorden te bekleeden, zich in zyne Werken bedient van eenige uitdrukkinge, zal men zekerlyk in eene andere taale ten hoogsten één woord vinden, dat juist het zelfde denkbeeld behelze, welk de Schryver bedoelde uit te drukken. Alle andere woorden, welke men mogt willen gebruiken, zullen zyne meening verzwakken of veranderen. - Hierby komt nog, dat wy dikwyls niet verzekerd zyn den zin van eenen Schryver volkomen te vatten. Al wie eenig werk maakt van oplettend leezen weet, dat hiertoe veel meer vereischt wordt, dan een oppervlakkig Leezer zich in den eersten opslag wel zoude verbeelden. Immers daartoe behoort, dat wy, onder het leezen of nadenken, aan zyne woorden dezelfde denkbeelden hechten, welke de Schryver onder het opstellen voor den geest had. Dit kan gewisselyk niet dan door eene herhaalde en naauw- / (xxiv) keurige leezing verkregen worden, en dan zelfs zal de gelykheid nog nooit volkomen zyn. Het noodzaaklyke gevolg hiervan is, dat alle Vertaalingen, met hoe groote zorg en oplettendheid bearbeid, altoos meer of min gebrekkyk zullen weezen. Maar, hoe veel grooter moet die gebrekkygheid worden, wanneer men zich vergenoegt met slechts de gedachten van den oorspronglyken Schryver te volgen, zonder zich te binden aan de uitdrukkingen, met welke hy ze voordraagt? Wanneer men zyn eigenen gewoonen styl levert, in plaatze van den styl des Werks, dat men vertaalt? Is 'er dan niet het grootste gevaar, dat men, ook in het zaakelyke, wel eens zyne eigene gedachten de plaatze van die des Schryvers zal doen inneemen? Zal niet de vryheid, welke men zich omtrent de woorden aanmaatigt, zich nu en dan uitstrekken tot de denkbeelden? - By dit alles voege men, dat nimmer twee verschillende Taalen zo naauwkeuriglyk aan elkander beantwoordden, dat men voor ieder woord of spreekwyze der ééne, ook in de andere een woord of eene spreekwys had, welke volkomen hetzelfde denkbeeld uitdrukte. Ieder Volk heeft zyne byzondere gewoonten en gebruiken, welke somtyds noodzaaklyke gevolgen zyn der Luchtstreeke, / (xxv) welke het bewoont, somtyds afhangen van zynen uitwendigen toestand van rykdom of armoede, van zynen staat van vryheid of van slaavernye, van de natuure zyns staatsbestuurs, van zyne meerdere of mindere beschaafdheid, somtyds ook uit overoude en tegenwoordig onbekende oorzaken, voortspruiten. Maar die gewoonten, zeden en gebruiken hebben altoos aanmerkelyken invloed op de wyze van zich uit te drukken, op de gemeene Spreekwoorden, en op den styl der Schryveren. De vrye inwooner van het onafhangelijke Noord-America zal op een geheel anderen trant spreken en schryven, dan de voor de willekeurige bevelen des Turkschen Sultans beevende Griek: de spreekwyzen van den arbeidzaamen en krygshaftigen Romein

waren ongetwyffeld geheel andere, dan die van den verwyfden en vadsigen Sybariet. De zogenaamde Wilden hebben, in hunnen ruwen toestand, meest altoos eene wyze van spreken, by welker kracht en nadruk de vergezochte welspreekendheid van door weelde bedorven Volken verre te kort schiet. En deeze is eene andere reden van de moeilykheid, of liever onmogelykheid, van eenig Werk uit de eene taale in de andere zo volmaaktelyk over te gieten, dat 'er niets verloren ga, dat het volkomen zyn eer- / (xxvi) sten geur en smaak behoude. Maar, hoe veel grooter zal de verspilling of verandering zyn, wanneer men de moeite schuwte van den byzonderen schryftrant in acht te neemen, en zyn best te doen om de denkbeelden des Schryvers uit te drukken met woorden, welke, zo veel mogelyk is, en de verschillende aart der Taalen gehengt, met de zyne overeenkomen.

Men zal hier, misschien, tegen inbrengen, dat dit alles van gewicht is, wanneer men Werken van Smaak of Vernuft wil vertaalen, wier schoonheid in eene groote maate afhangt van de woorden, welke de Schryvers gebruiken, en van de orde, in welke die woorden geschikt worden; maar dat eene diergelyke reden niet gelde omtrent Stukken, in welke het meer om de vervatte zaaken, dan om de wyze van voordragt, te doen is; omtrent Geschiedenissen, by voorbeeld, of wysgeerige bespiegelingen. - Zeer zeker is het, dat, in de eerstgemelde soort van Schriften, het in acht neemen van den styl des Schryvers, een volstrekt onontbeerlyk vereischte is in den Vertaaler, indien hy slechts eenig denkbeeld wil geeven van het oorspronglyke. Welk eene Overzetting zoude het weezen van de Redenvoeringen van Cicero of Demosthenes, in welke men hierop / (xxvii) niet gelet had? Maar, schoon zulk eene oplettendheid hier allernoodzaaklykst zy, volgt daaruit, dat zy in Geschiedkundige of Wysgeerige Werken mag verwaarloosd worden? Hoe zouden Sallustius, Caesar, Livius en Tacitus 'er uitzien, indien zy allen in eenerlei kleeding gesteken, ik wil zeggen, indien hunne Werken in denzelfden styl vertaald wierden? Wat zoude op die manier worden van de vloeiende en verrukkende welspreekendheid van Plato, en van de Stoische beknoptheid en ruwheid van Marcus Aurelius?

Doch het is tyd, dat ik hier afstappe. Ik zoude anders wel eene Verhandeling over de beste wyze van vertaalen schryven, daar myn oogmerk alleenlyk was, kortelyk reden te geeven van myne eigene verrichtinge. Ik hebbe my benaastigd om het oorspronglyke van zo naby te volgen, als het onderscheid der Fransche en Nederduitsche Taalen gedoogde. Daarin te slaagen is, myns oordeels, al de roem, naar welchen een Vertaaler behoort te dingen. Of en in hoe verre ik myn oogmerk bereikt hebbe, staat den kundigen Leezer te beoordeelen.

Niet zonder reden eischt men, dat een Vertaaler eenigzins bedreven zy in het onderwerp, waarover zyn Schryver handelt, en eenige kennis hebbe van de kunsttermen en byzondere benaamingen, welke in beide Taalen daarby in gebruik zyn. Het ontbeeren van deeze kundigheid geeft wel eens aanleiding tot zonderlinge misslagen, zelfs tot zo verre, dat somtyds zaaken, welke in het oorspronglyke klaar en duidelyk waren, in de Vertaalinge onverstaanbaar worden, of dat men den Schryver geheel iets anders doe zeggen, dan hy bedoelde. Voorbeelden daarvan, welke ik meermaalen in de vertaalingen van geachte Werken

hebbe opgemerkt, behoeve ik hier niet aan te haalen. Maar hieruit ontstaat, ten opzichte van deeze myne Overzettinge, eene zwaarigheid, welke ik voor den Leezer niet wil ontveinzen. De Werken van zyne Pruissische Majesteit bevatten het verhaal der Gebeurtenissen van een der gewichtigste Tydperken deezer Eeuwe, en daaronder zeer veele Krygsverrichtingen. In de Geschiedenissen van ons Waerelddeel geloove ik juist niet geheel een vreemdeling te weezen. Maar de Krygskunde is myn beroep niet, en het beoefenen der edele Kunst, van op eene regelmaatige wyze Menschen om te brengen en Steden te vernielen, geheel niet van myne verkiezinge. [.../(xxix-xxx)...] Dat gebrek hebbe ik door het nazoeken van andere Schryvers getracht te vervullen, die my somtyds van dienst geweest zyn. Over sommige plaatzen hebbe ik luiden van meerdere kundigheid, en tot welker beroep deeze zaaken behoorden, geraadpleegd. Wanneer dan nog duisterheid overbleef, hebbe ik het Fransche woord in den tekst bewaard, en in eene Aantekening derzelve waarschynelyken zin gemeld, of, wanneer ik meende wel de betekenis te begrypen, maar voor dezelve geene Nederduitsche uitdrukking wist, my in den tekst bediend van eene omschryvinge, en het Fransche woord onder aan de bladzyde geplaatst, op dat de kundige Leezer moge oordeelen, of ik de waare meening getroffen hebbe.

[...]

14

P.L. van de Kastele (vert.): *De gedichten van Ossian in 't Nederduitsch*. Amsterdam, J. Allart, 1793. 'Voorrede' (pp. i-xxxviii).

Pieter Leonard van de Kastele (1748-1810) studeerde rechten in Utrecht en behoorde tot de kring van Hieronymus van Alphen. Hij werd advocaat te Den Haag en later 'raad en pensionaris' in Haarlem, tot hij in 1787 vanwege patriotse gezindheid ontslagen werd. De vertaling van Ossian is ontstaan tijdens de daarop volgende periode van onvrijwillige ambtelooheid (1787-95). Van de Kastele is belangrijk als voorvechter van het vertalen in rijmloze, hexametrische verzen. De voorrede bij zijn Ossian-vertaling is grotendeels gewijd aan de verdediging van dergelijke verzen in een Nederlands dichtwerk. Daarnaast behandelt de voorrede de kwaliteiten van Ossian, die volgens door Van de Kastele geciteerde buitenlandse autoriteiten (onder anderen H. Blair en J.G. Herder) als minstens de gelijke van de onovertreffelijke Homerus wordt beschouwd. Ook gaat Van de Kastele in op de vermeende oudheid van de dichtwerken van de Keltische bard Ossian, die hij bewezen acht. James Macpherson, tegenwoordig algemeen beschouwd als 'bedrieger', werd indertijd gezien als de Engelse ontdekker en vertaler van Ossians Keltische teksten.⁸³ Van de Kasteles vertaling betreft overigens maar een gedeelte van Ossians werken. Als vertaler van Ossian in rijmloze verzen heeft Van de Kastele een opponent in W. Bilderdijk (zie teksten nos. 15 en 20). Verdere substantiële vertalingen van Ossian in de periode zijn: door Van Lelyveld (Leiden, 1763) en door Winter Tromp (Zaltbommel, 1788 en Leiden, 1793).⁸⁴ Van de Kastele vertaalde ook *Oden* van F.G. Klopstock en C.M. Wieland (Haarlem, 1798).⁸⁵

[.../(ii-xxiii)...]

Daar dan de uitmuntende waardij, en onbetwistbare oudheid van OSSIAN'S liederen met recht de aandacht van elken beminnaar der kunst, en van elken beoefenaar der wetenschappen, tot zich moet trekken, scheen het mij toe, dat men alle reden had, om ook eene vertaling van dezelve in 't Nederduitsch te mogen verlangen. - Van de Engelsche overzettingen hebben ten minsten twaalf onderscheidene uitgaven reeds het licht gezien. - LE TOURNEUR heeft alle, DE ST. SIMON één der grootste, dichtstukken van OSSIAN in 't Fransch gebragt.⁸⁶ - Zij zijn, althans gedeeltelijk, in Latijnsche dichtmaat verschenen. De Italiaansche uitgaaf van CESAROTTI,⁸⁷ met geleerde aanmerkingen verrijkt, is één en andermaal herdrukt. - In 't Hoogduitsch zijn, behalven verscheiden losse stukken, drie verschillende vertalingen van 't geheel, door den druk gemeen gemaakt, namelijk van DENIS, VON HAROLD, en eenen *Ongenoemden*;⁸⁸ welke alle, herhaalde uitgaven hebben opgeleverd. De liederen van dezen Celtischen Bard worden dus in de meeste talen van Europa reeds gelezen; waarom ook niet in onze moedertale?

Ik had, terwijl ik mij zocht toe te rusten tot het vervaardigen van een Godsdienstig dichtstuk van eenige uitgebreidheid, / (xxiv) eene overzetting van OSSIAN'S liederen tot mijne eigene oeffening ondernomen; en, tot de uitgave

dezer vertaling aangemoedigd zijnde, heb ik mijne onderneeming des te liever willen voortzetten, omdat ik hierdoor gelegenheid had, ook in die uren, wanneer de luim tot het maken van iets oorspronlijks ontbreekt, mij een werk te verschaffen, waaraan ik mij, als aan een taak, dagelijks zetten kon, en waardoor ik aan anderen van nut kon zijn, terwijl ik mij zelve oeffende, en vermaakte. Ik heb thans het genoegen, 't Eerste deel van dien arbeid aan mijne Landgenooten aan te bieden, waarop (volgens mijn ontwerp) nog twee soortgelijke deelen moeten volgen, met bijvoeging mogelijk van een vierde deel met verhandelingen.

In den eersten aanvang mijner vertaling is de Hoogduitsche uitgaaf van DENIS, in Hexametrische verzen, meest door mij gevolgd; maar weldra heb ik, om nader bij 't oorspronkelijke te blijven, al mijne aandacht alleenlijk bepaald bij de Engelsche overzetting van MAC-PHERSON zelf, mij bedienende van den Londonschen druk des jaars 1784;⁸⁹ zo nochtans, dat ik somtijds ook de drie hier bovengemelde Hoogduitsche vertalingen, en de Fransche van LE TOURNEUR geraadpleegd heb; terwijl mijne geringe kunde tot hiertoe van 't Italiaansch oorzaak is, dat ik van CESAROTTI'S arbeid geen ander gebruik heb kunnen maken, dan om nu en dan op te merken, waar ter plaatse hij meende de voetmaat zijner verzen te moeten veranderen.

Ik heb, in navolging van DENIS en CESAROTTI, ook voor deze Hollandsche uitgaaf, de verzenmaat boven den ongebonden stijl verkozen; omdat het mij voorkomt, dat, om iets wezentlijk tot een dichtstuk te maken, in het zelve zekere harmonie voor 't / (xxv) gehoor vereischt wordt. - 't Is waar; door eene prosaische vertaling kan men nader bij het oorspronkelijke blijven, en dus den dichter meer in zijnen eigenen aart doen kennen, iets, dat vooräl toepasselijk is op eenen dichter, als OSSIAN, wiens onnavolgbare korthed, en hem bijzonder eigen spreektrant, door eene vertaling in verzenmaat, zekerlijk verliezen moet. - Ik erken het gewigt dezer bedenking; maar, indien de harmonie der verzenmaat, voor een gedeelte, tot het wezen der poëzij behoort, gelijk de oordeelkundige VAN ENGELLEN en anderen te recht hebben staande gehouden,⁹⁰ dunkt het mij verkieslijker te zijn, in eene gebrekkiger vertaling van dichtstukken, het wezentlijke der poëzij in allen deele behouden te hebben, dan in eene nauwkeuriger overzetting het wezentlijke voor een gedeelte te missen. Men kan intusschen de proef nemen, wat beter aan het gehoor voldoet, de prosaische overzetting *der Gezangen van Selma*, te vinden in de *Nieuwe Bijdragen tot opbouw der Vaderlandsche Letterkunde D.I. bladz. 265*;⁹¹ of die, welke in dit deel *bladz. 97*, voorkomt? Ja, ik verbeelde mij zelfs, dat mijne vertaling in verzenmaat nader komt aan het Engelsch van MACPHERSON, dan de prosaische overzetting van dat zelfde dichtstuk, in *het Lijden van den jongen Werther bladz. 192*, ingevoegd.⁹²

Wegens het gebruik van rijmelooze verzen, zo als ik verkozen heb, vreeze ik, dat mijne keuze aan sommigen mishagen zal; en vinde mij daarom

verplicht, met een woord, hier bij stil te staan. - 't Zij verre van mij, voor allerlei soort van poëzij in 't Nederduitsch het rijm te versmaden, of allerhande trant van Nederduitsche verzen rijmloos te begeeren. In tegendeel, ik geloof, dat in veelerlei soort van dichtstukken het rijm /(xxvi) met veel nut gebruikt kan worden, bij voorbeeld, in bijschriften, sneldichten, en alle andere gedichten of gezangen, waarin men puntige spreuken, geestige tegenstellingen, of treffende slagen, ook door een punt in het gehoor, des te dieper in de aandacht, of in 't hart wil doen hechten. Daarenboven komt het mij voor, dat in de meestgewoone verzenmaten, welke men tot hiertoe in onze taal gebruikt heeft, en bijzonder in de zogenaamde Alexandrijnsche verzen, het rijm niet wel gemist kan worden, omdat alle voeten in dezelve uit twee lettergrepen bestaan, en hierdoor ééntoonig klinken. [...] Ik zou derhalven met veelen mijner landgenooten tot sommige soort van dichtstukken, en in onzen gewoone trant van Alexandrijnsche, en soortgelijke verzenmaten, het Nederduitsche rijm liefst behouden.

Doch in zodanige lierzangen, waarin men juist niet bedoelt, ieder couplet tot een soort van puntdicht te maken, maar, waar- /(xxvii) in men veelëer de gedachten en 't hart zoekt met zich te verheffen, en te vervoeren, schijnt het, zoo men maar eene aangename harmonie aan de klanken, door verscheidenheid en éénheid weet te geven, raadzamer te zijn, dat men zijn voortsnellende vaart door het rijm niet laat afbreken, noch beperken. En dit zelfde dunkt mij ook te moeten gelden met opzicht tot een heldendicht; want, dewijl dit een doorlopend poëtisch verhaal moet zijn, 't welk een groot bedrijf op eene schilderachtige wijze voordraagt, schijnt het rijm te dikwils in het gehoor (men vergunne mij deze herhaalde uitdrukking) een punt te plaatsen, hier door de stoute trekken van het ge-enthusiasmeerde verhaal af te breken, en uit dien hoofde in het zelve best vermijid te worden.

De groote vraag blijft alleenlijk: of onze Nederduitsche taal geschikt is, om door verscheidenheid van voetmaat zulk eene meerder harmonie aan rijmelooze verzen te geven, dat daardoor 't gemis van het rijm vergoed worde? - Het gehoor alleen moet dit beslissen.

[... /(xxviii-xxxvii)...]

Na zo veel tot lof van rijmlooze verzen gezegd te hebben, denke evenwel niemand, dat ik wane, in deze overzetting van OSSIAN'S gedichten, alles in acht te hebben genomen, het geen daaromtrent met voordeel kan in acht genomen worden. In tegendeel kan het zijn, dat ik aan de woorden wel eens in mijne verbeelding zekeren nadruk, en daardoor aan 't vers een cadans heb gegeven, welke de Lezer, bij 't eerste inzien, welligt niet ontdekken zal. Ik heb niet zo veel nut getrokken uit al de aanleidingen tot variatie, als de aart onzer tale, en de gekozen verzen-maat mij had kunnen opleeveren. Ik ben nu en dan in 't geval geweest, om een min-gewoone, en mogelijk onnatuurlijke constructie te moeten gebruiken, ten einde aan de meening van den dichter, en tevens aan de maat van 't vers te voldoen. Maar ik vertrouw, dat de goedgunstige Lezer, ter versooning van deze en soortgelijke gebreken, wel in aanmerking zal willen nemen, dat het

moeilijker is, in eene vertaling, dan in een oor-/(xxxviii) spronglijk dichtstuk, de gebreken, waarvoor de versificatie bloot ligt, altijd te vermijden, en de schoonheden, waarvoor dezelve vatbaar is, van passe te gebruiken. 'k Heb deze zwarigheden wel te gemoet gezien, maar mij daardoor niet laten afschrikken, omdat ik voor mij zelf meer vermaak vond in deze rijmlooze verzenmaat, dan in een ongebonden stijl, of anderen dicht-trant; en ook omdat mijne vertaling (welker waarde altijd verre beneden 't oorspronkelijke moest blijven) ten minsten, door rijmloos, maar nochtans in zekere dichtmaat te zijn, eenige meerdere gelijkheid zou hebben met OSSIAN'S gezangen, die in 't oorspronkelijke, voor verr' het grootste gedeelte, ook uit rijmelooze verzen bestaan. [...]

Indien dit werk aan de liefhebbers en beoeffenaars der schoone dichtkunde in Nederland tot nut en genoegen verstrekt, zal ik zulks voor eene aangename belooning van mijnen arbeid houden, en mij aangemoedigd vinden, om rustig voortgaande deze opgevatte taak te voltooien.

Eindnoten:

- 83 Zie bijv. Varey (1984).
- 84 Zie ook Van den Berg (1968).
- 85 Zie voor Van de Kastele: De Jongh [1950], Korpel (1992).
- 86 P. le Tourneur, *Ossian, poésies Galliques, traduites de l'Anglois* (Paris, 1777). *Témora poème épique en VIII chants composé en langue Erse ou Gallique par Ossian fils de Fingal. Traduit d'après l'édition Anglaise de Macpherson. Par M. le Marquis de St. Simon* (Amsterdam, 1774).
- 87 M. Cesarotti, *Poesie di Ossian* (Padua [?], 1763-72).
- 88 *Die Gedichte Ossians eines alten celtischen Dichters. Aus dem Englischen übersetzt von M. Denis* (Wien, 1768). *Die Gedichte Ossians, eines alten celtischen Helden und Barden. [Uebers. von Edmund von Harold]* (Düsseldorf, 1775). Over welke anonieme, herhaaldelijk uitgegeven, Duitse vertaling van de volledige gedichten van Ossian Van de Kastele het hier heeft, heb ik niet kunnen achterhalen.
- 89 Het betreft hier een heruitgave. In 1760 verschenen van J. Macphersons hand de *Fragments of Ancient Poetry, collected in the Highlands, and translated from the Gaelic or Erse Languages* (Edinburgh). In 1762 publiceerde hij *Fingal, an ancient Epic Poem in six books, together with several other poems composed by Ossian, the son of Fingal, translated from the Gaelic language* (London). In 1763 *Temora, an ancient Epic Poem in eight books, together with several other poems composed by Ossian, the son of Fingal, translated from the Gaelic language* (London). In 1765 kwam in London een eerste bundeling van deze drie publikaties uit onder de titel *The Poems of Ossian*.
- 90 C. van Engelen, 'Welke zijn de algemeene oogmerken, die een dichter moet bedoelen? Welke zijn derhalven de eigenartige onderwerpen voor de dichtkunst? En welke zijn derzelve algemeene regelen?' *Werken van de Maetschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden* IV (Leiden, 1779) 66-224. Zie m.n. pp. 104-17.
- 91 'De gezangen van Selma, door Ossian, Fingal's zoon, een der oude Schotse barden (door E.D. [= Frans van Lelyveld])' in *Nieuwe Bydragen* I (Leiden, 1763) 257-80.
- 92 Van de Kastele verwijst hier naar p. 192 van de eerste druk van *Het lyden van den jongen Werther* (Utrecht, 1776). Zie Kloek (1985) 218-28.

15

W. Bilderdijk (vert.): 'Ontwerp eener Nederduitsche dichtmatige vertaling van de gezangen van Ossiaan, den zoon van Fingal'. [ongepubl. hs., 1795. UBL/Ltk 1097]. 8 pp.⁹³

Willem Bilderdijk (1756-1831) schreef dit 'Ontwerp' terwijl hij in Hamburg verbleef en hij zichzelf iets te doen wilde geven. Aanvankelijk was Bilderdijk van plan om een proza-vertaling leveren, maar nadat hij een proefvertaling in verzen gemaakt had van de 'Krijg van Inisthona', besloot hij toch tot een overzetting in alexandrijnen. Omdat Van de Kastele in 1793 net zijn vertaling gepubliceerd had (zie tekst no. 14), leek het Bilderdijk verstandig op zijn vertaling te laten intekenen. De vertaling van de 'Krijg van Inisthona' en het bijbehorende 'Ontwerp' wilde hij niet alleen beschikbaar maken voor de intekenaars. Hij wilde er een fraai gedrukt 'boekje' van laten maken om los te verkopen, omdat naar zijn mening zowel het gedicht als het 'Ontwerp' de moeite van het bewaren waard waren. In een brief stelt hij zijn schoonzuster voor een boekhandelaar met dit idee te benaderen. Zij raadt hem dit af en moedigt hem aan iets anders te vertalen dan Ossian, hoewel ze Bilderdijks vertaling prefereert boven die door Van de Kastele: ze houdt niet van de modieuze rijmloze verzen en denkt dat vele anderen haar mening delen. Hoewel Bilderdijk aanvankelijk met haar lijkt in te stemmen, verschijnt in 1805 toch zijn vertaling van Ossians *Fingal* (zie tekst no. 20).⁹⁴ Het 'Ontwerp' als zodanig lijkt niet in druk te zijn verschenen en is als handschrift bewaard gebleven.⁹⁵ Een groot deel van de tekst van het 'Ontwerp' is later door Bilderdijk wel opgenomen in het nawerk bij zijn *Fingal*-vertaling (zie tekst no. 20). Bilderdijk vertaalde zeer veel, waaronder een groot aantal klassieke auteurs dan wel auteurs met een klassieke status (zie ook tekst no. 22) zoals Ossian, in wiens echtheid Bilderdijk onvoorwaardelijk geloofde. Zijn voorredes bevatten meestal veel vertaalreflectie.⁹⁶

DE GEZANGEN VAN OSSIAAN, voor ruim dertig jaren door MACPHERSONS overzetting in het Engelsch bekend geworden,⁹⁷ hebben niet kunnen nalaten van hunne eerste verschijning af, de aandacht der geletterde en zoo Oudheid-als Dichtlievende wareld, door geheel Eùropa tot zich te trekken; doch het is in 't bijzonder sedert een twintig jaar, dat zij onzen Landaart, door eenige Hoogduitsche navolgingen en vertalingen, bij ons overgebracht, bekend en belangrijk geworden zijn. Men heeft van dien tijd af, uit verschillende hoeken, eene Neêrduitsche Uitgave dezer Dichtstúkken gewenscht, verlangd, en te gemoet gezien, edoch zonder eenigen úitslag; tot dat voor nú korten tyd de Heer VAN KASTELE de zijne in verzen in 't licht heeft gegeven, waar van de aankondiging daadlijk het algemeen welbehagen verwekte, en met toejúiching ontfangen wierd.

Wij zúllen ons hier niet úitlaten over de innige waarde welke men deze Navolging in de bij de Duitschen thands aangenomen en zoogenoemde Hexametrische versmaat, mag toekennen, noch den ongemeenen arbeid, daar aan besteed op zijn' waren prijs trachten te stellen. Maar zoo veel is zeker, en dit alleen vergenoegen wij ons aan te merken, dat de naarstigheid van den Hollandschen Dichter geen onthaal voor zijn werk gevonden heeft, eenigzins evenredig met de gretigheid van het Algemeen verlangen, of het zij aan den uitgebreiden

naam van den Oúd Schotschen Bard en de van hem ingeboezemde verwachting, het zij aan den roem, dien de Navolger zich bereids in de Nederdúitsche Poëzij had verworven, beantwoordende.

Het kon, in de daad, ook niet anders. Want behalven de onoverkoomlijke zwarigheden, aan welke alle overgieting van een' Oud' en in eene thands verstorvene taal, oirsprongklijk geschreven Dichtstúk altijd onderhevig moet zijn, en die niet dan eene doorgeoefende hand, door veelvúldig en lang in dit vak te arbeiden ervaren, (en dan nog niet dan ten deele) vermijden kan; Behalven de moeilijkheid getrouw, en met nadruk, een' Dichter der Oúdeid, die men niet anders dan uit eene vertaling kent, in geest, kracht, en leven, en met het gevoel van die zachte, en zelfs niet voor ieder bemerkbare nuances (men vergunne mij dat kúnstwoord te bezigen), waar van de tederheid van gedachte en úitdrúkking afhangt, in een Hedendaagsche Taal te doen spreken: Behalven en deze en andre belemmeringen, hier niet op te halen, heeft de vorm en trant van des Heeren VAN KASTEELES vertolking, (al vereenigde zij voor het overige ook alle verdienste van juistheid en naaúwkeurigheid), onzen Landaart niet kúnnen, niet moeten behagen, Ossiaan niet kúnnen úitdrúkken, noch aan zijn gezangen het recht doen weêrvaren, het geen zich gevoelige harten, verlichte verstanden, en groote vernúften, vereenigen, daar aan toe te kennen.

De Hr. VAN KASTEELE heeft naamlijk eene versmaat gekozen, die men als ten eenenmaal strijdig met den aart onzer Hollandsche taal mag aanmerken; nieúwlings opgebracht, bij de minsten genoegzaam bekend om er smaak in te vinden, en, over 't geheel genomen, onze Natie ongevallig is. - / [2] Bij de HoogDuitschers, wier taal, nog op verre na de bestemdheid van maat en toonval niet heeft, die ons Nederduitsch zoo zoetvloeiend, zoo zúiver, zoo krachtig en nadrukkelijk, en tevens zoo gevoelig en teder maakt; en wier tot ons tijdperk gewone en, zoo men 't heet, Alexandrijnsche versificatie, van alle verscheidenheid gants ontbloot, eene ééntoonigheid heeft, die vervelend en hatelijk is: bij de Hoogduitschers (zeg ik) waar men dit gebrek aan wellúidendheid, vloeibaarheid, en zangrigheid in de verzen gevoelde, erkende, en bejammerde: bij hen was 't natúúrlijk, dat men de eerste proeve de beste, welke een groot man in 't gemeenmaken van deze zoogenaamde Hexameters te werk stelde, met drift en vervoering ontving, en den nieuwen trant zijner verzen welhaast algemeen en gevestigd zag. Maar zoo zeer onze Moedertaal het Hoogdúitsch in geschiktheid tot de Alexandrijnsche en andere gewone Jambische en Trochaïsche voetmaat te boven gaat; zoo zeer de bij ons aangenomen en in ons Taaleigen gewortelde versificatie die der Hoogdúitscheren overtreft; en zoo zeer onze Natie de waarde der uitstekende dichtstúkken, die zij bezit, en waar uit zij gewoon is zoo veel weelde te scheppen, gevoelt en waardeert, en haar hart er aan hecht, zoo zeer moet zij ook natúúrlijkerwijze, afkeerig zijn van een nieúwigheid, die men in onze als in andre Moderne talen bereids voor twee Eeúwen beproefd had, doch niet kúnnen uitvoeren; die met den aart harer taal niet eenstemmig, en (zoo als zij ten minste bij de Dúitschers geoefend en bij ons nagebootst wordt) in zich-zelfen mislúkt en

gebrekig, en zekerlijk verre beneden de kracht, de zoetvloeiendheid, en de tederheid onzer gewone Dichtmaat te stellen is. [.../3]...

Dan niet minder is deze zelfde Hexametrische maat allerongeschiktst om een denkbeeld van Ossiaan in te boezemen. De Ongebonden rede laat zich den Dichter ontglippen, maar volgt hem nochtands op een' afstand, gelijkmatig met zijnen voortgang ingericht. Maar de Maat van den Dichter veranderende, drúkt ge zijn bewegingen, zijn verheffingen, zijnen rustigen, statigen, of onachtsamen, zijnen lossen of gedwongen tred niet meer uit. Van hoe veel belang is 't derhalve voor den navolger, die een denkbeeld van zijn oorspronkelijk zal geven, zijne maat (in de Hedendaagsche talen altijd nog maar al te veel afwijkende van die der ouden) zoo veel doenlijk naar het voorbeeld 't geen men overbrengt, in te richten en daarmee te doen overéénstemmen! - De maat ondertússchen bij de Noordelijke volken is kort. Kort, zeg ik, en daardoor, snel en verhaast. Maar hoe zal nú de Hexameter, de allerlangste en sleependste versificatie, die men zich voor kan stellen; hoe zal zijn cadans, hoe zijn zwier en beloop, met de zinverdeelingen die hij toelaat, eenigzins, van nabij of van verre, aan den trant van een' Ossiaan beantwoorden? Moet niet noodwendig en onvermijdbaar, de sleeping van 't Duitsche vers, in de plaats van de snelheid des oorspronkelijken treden? de trippeling van het een de statigheid van het ander verdringen? en de als bij kleine en afgepaste gulpen uitvlietende vloeijing die zich bij den Noordlijken Bard kenteekent, in eene voortrammelende rolling van een Hoogdúitschmatige klankstemming verwisseld worden?

Ik zwijge van de Hoogduitsche woordvoegingen, de misplaatsingen der werk- en bijwoorden naar Hoogdúitschen smaak en taaleigen, ons Nederlandsch gehoor (nergens teêrder op dan op eene vrije constrúctie) zoo onverdraaglijk! Ik zwijge van volstrekt Hoogduitsche woorden en spreekwijzen, welke 't schijnt dat men aan dezen zelfden Dichttrant (als ware 't om deszelfs Uitlandsch gelaat toch wel staande te hóuden) verknocht heeft; en die, alhoewel zekerlijk daar in ongelijk minder dan in GROENEVELDS overgeschreven MESSIAS (vertaald dúrve ik hem niet noemen),⁹⁸ echter niet nalaten, den tederen, den op zijne taal gezetten Nederlander in het werk van den Heer VAN KASTEEL te stúiten, en het bij niet weinigen als een soort van middending tússchen het Hoog- en het Neêr- /4] duitsch te doen aanmerken: Ja, die er in de daad het aanzien aan geven van eene vertaling úit het Hoogdúitsch: hoedanig men ons dikwijls van Engelsche werken in de hand stopt, en die nooit voorbij kúnnen, zich door de kenbaarste teekens van uitdrúkkingen, wendingen, en altijd verdúbbelde misvattingen te verraden. [...]

Kan het derhalve wel vreemd lúiden, wanneer wij nog tegenwoordig aan onze Landgenooten eene nette, en (zoo wij vertrouwen) niet alleen júiste en naáuwkeurige maar ook Dichterlijke vertaling van deze Bardgezangen, in Neêrdúitsche Dichtmaat aanbieden? - Wij vleien ons, Neen! [.../5]...

Men zal deze Vertaling, naar geene Hoogdúitsche of andere Overzettingen hoegenaamd ook vervaardigen; maar naar de echte en beste Engelsche Uitgave van MACPHERSON, met raadpleging (zoo verr' zúlks bij eenige mogelijkheid zal kunnen geschieden en waar toe de ondernemer op zijne reize de beste

gelegenheid heeft) van den Oorspronklijken text, en tevens altijd met raadpleging eener gezonde Oordeelkúnde, welke even onontbeerbaar is om de onvermijdblijke misslagen van den besten Vertaler, als om die van de Afschrijvers der óude Handschriften, út te monsteren, er zich niet door te laten verleiden, maar de ware meening en uitdrukking van den Schrijver na te spooren. Men zal den Dichter naáuwkeurig, ja, waar het mogelijk is, (dat is, waar het onderscheid van de talen, de geschapenheid der úitdrúkkingen in de eene en andere, de toon en spreektrant, welke men verplicht is te houden, of de Dichterlijke stijl, die bewaard moet blijven, het niet verbiedt) letterlijk volgen. Edoch niet zoodanig letterlijk, om door onzin, door laagheden, prosaïsmen, en herhalingen zonder kracht of nadruk, onverstaanbaar, aanstootelijk, ondichterlijk, of vervelend te worden. Het is een getrouwe, 't is een letterlijke vertolking in den waren zin van die úitdrúkking, welke zelve geene eigenlijk letterlijke opvatting toelaat: 't is eene letterlijke vertolking, die, als 't taaleigen, als 't belang van het stuk het vordert, een woord door een uitdrúkking, eene úitdrukking door eene andere van gelijke kracht en dichterlijke waarde, verplaatst; een' overgang invlecht; een verzwegen tússchendenkbeeld uitdrukt; en zelfs somwijlen de krachten en sieraadjen, aan haar eigen Spraak eigen, te hulp roept, om een' stootenden of bezwijkenden volzin te ondersteunen en op te beuren. Dan, naamlijk, wanneer op die wijze de genie van 't oorspronklijk bewaard, en de werking, die de Dichter heeft willen voortbrengen, bereikt wordt. Want waar deze twee verloren gaan, daar is 't geen Vertolking meer, maar een ander Dichtstúk, naar 't eerste gevormd en nagebootst. En het is het in acht nemen van deze waarneming voornamelijk, welke eene echte en verstandige /[6] navolging zoo oneindig moeilijk maakt. Van eenvoudige Vernoemingen spreek ik niet; zij zijn in dit vak te zeer aangenomen om rechtvaardiging te behoeven: maar men behoorde indachtig te zijn, dat zij niet búiten den geest der oorspronklijken moeten treden, maar zoodanig zijn, dat de Schrijver die zelf, ware hem dat woord voor het ander ingevallen, gebrúikt zoude hebben.

Het behoeft voor het overige, zelfs geene aanwijzing, dat, waar men den achtbaren zweem van de Oudheid bewaren zal, ook de stijl en taal welke men bezigt, zoo veel mogelijk met den stempel der Oudheid geijkt moeten zijn. Het voorrecht van eene niet te Nieuwerwetsche taal en uitdrúkking, maar die zich door de merken van den vaderlijken tyd onderscheidt, is buiten dat, bij de Oude en Hedendaagsche Dichteren in stukken van statigheid, en ernst, genoegzaam erkend, en staat bij de meesten onzer landgenooten, op prijs.

Zie daar, wat wij ons in het gemeen van eene getrouwe, juiste en dichterlijke vertaling voorstellen. Maar gelijk de taal hare eischen heeft waar aan wij verplicht zijn genoeg te doen; het Maatgedicht in het algemeen zijn vereischen, die ons heilig zijn moeten; zoo vordert ook ieder soort van Maatgedicht een onderscheiden beloop van volzinnen, stijl, en toonval [...]. Vandaar, dat men door het verkiezen eener ondienstige maat, of den stijl van zijn voorbeeld verzaken, of zijne versificatie mishandelen moet. [...] [De stijl van Ossian is doorgaans] kort en als telkens afbrekende; en eischt dús eene maat, die daar meê overeenkomt, en tevens aan zijne statigheid en den hoogen klank dien hij ademt beantwoordt. Ik

heb gemeend, deze het naast in het vijfvoetig Jämbische vers te vinden, 't welk wij voor alle andere maat als 't geschiktste om onzen Autheür niet van zijnen stijl te doen ontaarten, verkiezen. Dan de voorkeur des Algemeens is voor de Alexandrijnsche, waar van ik niet te min in de aanheffen om de meerdere zangerigheid, die zij vereischten ben afgegaan, om er eene onderscheiden mengeling aan te geven, waardoor het een soorte van Lyrischen klank en weeldrigheid aan mocht nemen, doch die dan ook (men moet het bekennen) bij rüimer en ronder volzinnen, tevens eene rijker en voller schildering vorderde, dan de doorgaande stijl van den schrijver, en zelfs zijne plaatselijke stijl in dat gedeelte, wel meêbrengt.

[...]

Eindnoten:

- 93 In het handschrift waarop de tekst in deze bloemlezing gebaseerd is, heeft de 'u' dikwijls een accent, waaronder 'ú' en 'ù'. Soms ook staat er boven de 'u' een soort tilde. Dit is weergegeven met 'ÿ'. NB: het is in het handschrift niet altijd duidelijk welk accent de 'u' heeft.
- 94 Voor Bilderdijks correspondentie over deze kwestie met zijn schoonzuster en zijn aangetrouwde zwager, zie Bosch e.a. (1988): brief 7/11/1795 (129); 13/11/1795 (137-40); 30/12/1795 (149-50); 19/7/1796 (187); 29/9/1796 (197).
- 95 Het werd bij mijn weten voor het eerst gepubliceerd in Daas (1961) 144-50.
- 96 Voor de vertaalopvattingen van Bilderdijk zie: Schenkeveld-Van der Dussen (1975); De Jong (1976); Gerbrandy (1988); Korpel (1992).
- 97 Zie noot 89.
- 98 *De Messias, in twintig zangen, van Fr. Gottl. Klopstock [...] Uit het Hoogduitsch vertaald door C. Groeneveld* (Amsterdam, 1784-21791). Zie tekst no. 10.

16

C. Loots (vert.): *De Indianen, Treurspel. Het Engelsch [van W. Richardson] vry gevolgd [...]. Nederduitsche Schouwburg*. Amsterdam, A. Mars, 1799. 'Bericht' (pp. v-x).

Cornelis Loots (1765-1834) vertaalde als één van de weinigen een Engels toneelstuk en wel rechtstreeks naar het Engels. Eerder vertaalde hij A. von Kotzebues toneelspel *Armoede en grootheid* (Amsterdam, 1795).

De vertaling van dit treurspel, in het Engelsch genaamd *the Indians*, wierd reeds in den jare 1792 door my begonnen, op aanbeveling van mynen sedert overleden kunstvrind, den dichter IZAAK DE CLERCQ, H.Z.⁹⁹ Deze waardige man, alom bemind om zyne goedhartigheid en andere schitterende deugden, en beroemd door zyne oordeelkundige beoefening der poëzy, prees my de bearbeiding van dit stuk, welke hy anders zelve zoude ondernomen hebben, ten sterkste aan, uit hoofde der menigvuldige goede hoedanigheden, door hem in het oorsprongkelyke ontdekt, en onder welke, naar zyne gedachten, uitmuntte eene rykheid van poëtische gedachten, en de voortreffelykste zedeleer, verfraaid door eene tooneelschikking, gewyzigd naar de algemeen aangenomen kunstregelen, op het gezond verstand gebouwd, en door welke te volgen, de beste Fransche tooneeldichters zich eenen roem verworven hebben, die by mannen van smaak door alle tyden heen duren zal.

Het gelukte my, niettegenstaande de moeijelykheid die 'er plaats heeft om de Engelsche korte vaerzen, door hen blankvaerzen genoemd, welke geen rymwoorden hebben, noch, gelyk de Fransche vaerzen, byna regel voor regel op zichzelve staan, maar integendeel achter elkander doorloopen, en byna altoos in de helft van een' regel sluiten, in onze gewone Hollandsche vaerzen over te brengen; het gelukte my, zeg ik, niet tegenstaande deze zwarigheden, van welke myne vertaling, door eenige doorlopende regels, / (vi) noch verscheiden kenteekens draagt, het eerste bedryf, van dit stuk, spoedig af te werken, zeer ten genoege van myn' vrind DE CLERCQ, die my ten sterkste aanspoorde, met de opgenomen taak voort te gaan.

Dan, hoe zeer de aanmoedigende lof van dezen kunstminnaar mynen dichtver deed opwakkeren, wierd ik, aan den anderen kant, echter niet minder weêrhouden, om aan dit moeijelyke werk voort te gaan, door bedenkingen, geboren uit de omstandigheden, waarin het Nederduitsch tooneel, voor hetwelk myn arbeid geschikt was, zich toen reeds bevond. Ik zag, namelyk, van hetzelfde allengs die stukken verbannen, die door hunne wezendlyke inwendige waarde alleen recht op de bewondering van verstandige aanschouwers hadden; - ik zag de bestuurders des schouwburgs genoodzaakt, om, zo zy denzelven niet ontbloot van aanschouwers wilden zien, te gedoogen, dat ongeregelde voort-

brengezels van wilde vernuften, zonder schikking, zonder zedeleer, zonder eenige dichterlyke schoonheid, die kunststukken verdrongen, om en voor welke de schouwburg, door onze deftige voorvaderen, ter aankweeking van taal- en dichtkunde, gesticht was.

Weinig aanspooring dus voor my, om een moeiljelyk stuk te bearbeiden, hetwelk alle de thans geliefkoosde byhangzelen miste, en niets daarvoor aanbod, dan het ongeacht eenvoudig sieraad van regelmatigheid, dichterlyke gedachten, benevens eene verheven zedeleer; en het gevolg hiervan was, dat ik, ondanks de aanspooringen van my-/(vii) nen vrind DE CLERCQ, de bewerking der vier overige bedryven van tyd tot tyd verschoof, en, na zyne door my betreunde dood, daarvan geheel dacht af te zien.

Dus was dit stuk by my, reeds sedert eenige jaren, in vergetelheid geraakt, toen ik, op verzoek van commissarissen des schouwburgs twee my opgegeven tooneelstukjes vervaardigd hebbende, besloot, liever de handen aan eenigen dichterlyken arbeid te slaan, en verders in aanmerking nemende, dat het bestuur des schouwburgs dit gesticht poogt te verheffen tot eene leerschool van zeden, ja hetzelve dienstbaar wil maken aan het algemeen nationaal onderwys, achtte ik, dat hy, die den eernaam van dichter des schouwburgs voeren wil, ook gehouden is tot dit loffelyk oogmerk mede te werken, zelfs ook dan, wanneer hy voor zynen welmeenenden arbeid, uit hoofde van de omstandigheid der tyden, noch geen algemeenen dank voorzien kan; en dit heeft my bewogen, om myne neêrgelegde taak weder op te vatten, en dit stuk thans den schouwburg aan te bieden.

Omtrent deze myne vertaling zy het my dan noch vergund het volgende aan te merken.

Niet overal heb ik in dezelve het Engelsch angstvallig gevolgd, terwyl my zulks ook niet wel mogelyk was, wilde ik niet, ter liefde hiervan, het geheele stuk voor eene bevallige lezing en uitvoering ongeschikt maken, hetwelk myns oordeels, veel erger zoude zyn, dan het byvoegen of weglaten van eenige woorden, zeer weinig ter zake doende, ja het berouwt my, dat ik my op verscheiden plaatsen noch /(viii) geen meerder vryheid, ten behoeve van de rondheid en volkomenheid der Nederduitsche vaerzen, aangematigd heb.

Eenige redeneringen in dit stuk, my ongeschikt of van te weinig belang voorkomende, heb ik weggelaten [...].

Het getal der coupletten, door de Indianen en Neidan gezongen wordende, heb ik verminderd van zeven op vyf, oordeelende, dat terwyl de daad van het stuk onder deze gezangen weinig vordert, ja meest stil staat, het vervelend zou zyn, dezelve langer te rekken dan noodig is; echter heb ik getracht, het schoonste uit deze gezangen, zo veel my mogelyk was, byeen te trekken.

Noch heb ik, op den raad van sommige myner kunstvrinden, eenige al te overdreven poëtische beschryvingen en vergelykingen, welke in den mond van den sprekenden persoon, en vooral naar mate zyner omstandigheden, my onvoegelyk schenen, verzaagt, of zo veel mogelyk, naar de gewone spreekmanier gewyzigd, echter heb ik my dit zeer zeldzaam veroorloofd, om geen ware dichterlyke

schoonheden, noch het eigenaartige van den Engelschen styl, te doen verloren gaan.

Het is toch zeker, dat, gelyk elk volk zyne hem alleen eigen zeden, gewoonten, taal, kleeding en andere onderscheidende kenmerken bezit, het ook meestal des-/(ix) zelfs byzondere wyze heeft om zyne gedachten voor te stellen, en aan anderen mede te deelen. Het eene volk is hierin geheel eenvoudig, het andere, en vooral de wilde volken, zeer bloemryk en leenspreukig; en het is deze verschillende manier van uitdrukken der gedachten, waardoor de byzondere soorten van dichtkunst, en vooral de tooneel-dichtkunde, by elke onderscheiden volk ontstaan zyn, en noch gekend worden. Wy, Nederlanders, byne geen oorsprongkelyke dichtwerken, althans niet vele tooneelstukken, die noemenswaardig zyn, hebbende, kunnen geen byzonder voorbeeld dienaangaande geven; hebbende wy ons tooneel, door de vertalingen der beste Fransche stukken, byna geheel naar de wyze dier natie geschikt, welke manier ook in de weinige Nederlandsche oorsprongkelyke stukken heerschende is; en wy moeten dus rondelyk bekennen, geen ons byzonder eigen nationale tooneel-dichtkunst te bezitten.

Geheel anders is dit met de Engelschen gelegen: dit volk, meer op zichzelf bestaande, en uit zynen aart niet geneigd om zo licht iets van vreemden over te nemen, heeft, van vroegere eeuwen af, eene hem alleen eigen dichtkunst, vooral ook ten gebuike van het tooneel, beoefend, en hoe zeer dezelve, door den loop der tyden, meer en meer beschaafd moge zyn, is het oorsprongkelyk karakteristieke daarvan altoos hetzelfde gebleven, hunne gedachten zyn meestal zeer verheven, de uitdrukking is bloemryk, leenspreukig, sierlyk en verre boven de gewone volkstaal; de blyken daarvan zyn ook in dit door my vertaalde treur-/(x) spel voor handen, ten minste in zo verre het my gelukt is, deze kunstsieraden in myne vertaling te bewaren;

[...].

I Sept. 1798

DE VERTALER.

Eindnoten:

- 99 Izaak de Clercq Hz. vertaalde zelf o.a. J. Thomsons *Eduard en Eleonora* uit het Engels (Amsterdam, 1787).

17

O.C.F. Hoffham, 'Recept eener vertaaling in 't algemeen'. In: *De Boerenschouburg, kluchtig blyspel; de kluchtige opera, toneelfragment; gedichten; en losse gedachten*. Amsterdam, P.J. Uylenbroek, 1801. p. 212.

Otto Christiaan Frederik Hoffham (1744-1799) was Duitser van geboorte. Tussen 1760-1773 verbleef hij overwegend in Amsterdam, daarna vestigde hij zich definitief in Duitsland. Hij bleef echter in het Nederlands publiceren en onderhield goede contacten met Amsterdamse literaire kringen, onder andere via zijn vriend P.J. Uylenbroek. Zijn bijdrage aan de vertaalreflectie is vooral een hekelende. Behalve het 'Recept' bevat de bundel *De Boerenschouburg* een vergelijking tussen een vertaler en een wichelaar. Bovendien wordt de vertaalpraktijk bij het toneel op de hak genomen in Hoffhams toneelstuk *Al stond 'er de galg op!* (Amsterdam, 1783). Ook in zijn schertspoëtica *Proeve eener theorie der Nederduitsche poëzy* (Amsterdam, 1788) is ruim plaats voor commentaar op het vertalen.¹⁰⁰

Neem het eerste het beste boek, dat geene andere eigenschap hoeft te bezitten, dan dat het in eene uitheemsche spraak geschreven is, die gy ten naasten by half verstaat, en waarvan gy een goed woordenboek bezit. Onderzoek niet deszelfs inhoud, maar alleen of het nog onvertaald zy, en, vind gy dit, zo neem straks het besluit, om zulks in het Neêrduitsch te vertolken. Maak het begin met den titel, en, gelukt het u deezzen wel te treffen, zo kan het werk zelf u niet missen. het is niet noodig om het boek, dat men vertaalen wil, te vooren te leezen; want dit is slechts tyd verspild: zo gy wilt, kunt gy het echter denkeloos doorbladeren. Het vertaalen zelf verëischt geen kunst noch leering, even min als het eeten, drinken, slaapen, enz.: het volgt geregeld van zelve, hebt ge slechts eene gebrekkige taalkunde en een' dictionair; doch verlaaten u ook deezze werktuigen, zo verander, verbeter, verknoei en bederf naar believen. Zyt gy met alles gereed, zo hebt gy de verlangde vertaaling.

Eindnoten:

¹⁰⁰ Zie voor Hoffham verder De Man (1992).

18

P. van Winter, Nsz. (vert.): *Horatius lierzangen. In Nederduitsche dichtmaat gevolgd.* Amsterdam, P.J. Uylenbroek, 1804. 'Voorrede' (pp. i-xvi).

Pieter van Winter Nsz. (1745-1807) was bevriend met J. Lublink d.j. (zie teksten nos. 4 en 12), die voor zijn vader, N.S. van Winter, in 1769 een tussenvertaling in proza van J. Thomsons *Seasons* vervaardigde. Pieter van Winter vertaalde naast Horatius ook Popes *Essay on Man* (zie tekst no. 22) en een gedeelte uit Virgilius' *Aeneis* (1804). Van deze vertalingen las Van Winter proeven voor in *Concordia & Libertate*; de proeve van de Horatius-vertaling werd in 1803 voorgelezen door Cornelis Loots (Van Hattum (1983)). Zijn overbrenging van Horatius in 'Nederduitsche dichtmaat' krijgt een tegenhanger in de vertaling in klassieke verzen door P.H.A.J. Strick van & tot Linschoten (zie tekst no. 23).

Is het gevoegelyk myne uitgave der Lierzangen van Horatius, in Hollandsche dichtmaat, van eene Voorrede te doen verzeld gaan? deze vraag hield my meer dan eens in twyfel, en nu, door 't gevoelen myner lettervrienden bevestigenderwyze beslist zynde, acht ik het overtollig veel ten voordeele van het oorspronkelyk werk aan te voeren.

Horatius, een der drie hoofdpoëeten van Rome, op het tydstip haarer letterkundige grootheid, stelde zelf vry wat vertrouwen op dit gedeelte van zyn werk, ten opzigte van zynen dichterlyken roem; en eene reeks van eeuwen, sints verlopen, getuigt nog heden dat hy zich daarin niet bedrogen heeft. Om niet te gewagen van ontelbaare uitgaven in het Latyn, verzeld van uitvoerige uitleggingen, door een aantal der treffelykste letterhelden vervaardigd, herinnere men zich slechts de veelvuldige vertalingen dezer Lierzangen, zo in prosa als in vaerzen, welke by alle beschaafde volken van tyd tot tyd zyn verschenen en eenen gretigen aftrek ontmoet hebben. In onze taal kent men /(ii) de verdienstelyke prosa-vertaling van Vondel,¹⁰¹ doch, voor zo verre my bewust is, zyn 'er sedert slechts nu en dan door verschillende dichters eenige weinige zyner Oden (in hunne werken verspreid) aan het licht gegeven, waarvan sommigen eer nog als uitbreidingen en naarvolgingen dan als overzettingen konden worden beschouwd.

Reeds in myne jeugd hoorde ik dikwils wenschen, dat de lierzangen mogten kunnen worden gevoegd by de overige werken van Horatius, door den geleerden heere Huydecoper zynen landgenooten in dichtmaat geschonken.¹⁰² Niets, echter, kon toen minder in myne gedachten opryzen, dan ten eenigen tyde dit zelf te zullen beproeven, daar ik, ondanks eenen drom van zeer drokke bezigheden, in myn dertigste levensjaar voor het eerst ben begonnen kennis te maken met de Latynsche taal, [... /(iii-iv)...].

Wat den Latynschen text betreft, heb ik de beroemde *Editieën* der beste uitleggers [...] geraadpleegd, en my, wanneer hunne gevoelens of gissingen verschilden, bediend van die, welke my best gevielen of waarschylykst toesche-

nen. Vondels prosa, zo wel als veele Engelsche, Fransche en Hoogduitsche vertalingen doorgelopen hebbende, begaf ik my daarna telkens niet eer tot het overbrengen eener Ode in dichtmaat, dan wanneer deszelfs inhoud, zo in 't algemeen als in deszelfs byzonderheden, my klaar genoeg voorkwam, dan eerst meende ik bedacht te moeten zyn, om, zo veel my mogelyk was, even het zelfde te zeggen, niet in letterlyke uitdrukkingen, maar in zulken, welken onze dichters gewoon zyn voor zoda- / (v) nige zaaken te bezigen, en wel, indien het my gelukken mogt, op eene wyze, die geen stramheid zou doen blyken, welke somwyl vertalingen weleens pleeg aan te kleeven. Nimmer stelde ik vooraf eene maat vast, waar ik deze of gene Ode dacht te brengen, schoon ik die wel over 't algemeen beredeneerde als naar elk onderwerp geschikt te moeten zyn, 't zy vrolyk of ernstig, staatig en deftig, of los en gemeenzaam; maar dan ook liet ik den verderen loop aan de uitdrukkingen, welken my voor den geest kwamen, vry, als meest bekwaam om deze of gene trekken, daar 't op aan kwam, met juistheid over te brengen; waarna het minder schitterende van zodanig eene Ode zich dan verder schikken moest; dikwils ben ik midden in, somtyds aan 't einde, eener Ode, by die plaatsen begonnen, in welken men het meest wenscht gelukkig te zullen slaagen, dewyl ongedwongenheid en welluidendheid vooral de eigenschappen zyn die men in vertolkingen der begunstigde trekken van eenen Lierzang gaarne ontmoet. Om deze reden is het, dat men welligt eenige meerdere vryheid en afwyking van den strikten zin hier en daar zal willen billyken, begrypende dat het somwyl noodzakelyk is, uit hoofde der verschillende eigen- / (vi) schappen der taalen, dat men eene andere wending neeme dan in 't oorsprongkelyke voorkomt, of woorden en spreekwyzen bezige, waaraan wy meer gewoon zyn, en die voor ons gehoor bevalligst klinken; ten dezen opzichte meen ik, dat men in 't oog dient ten houden het gene François Noël (de Fransche overzetter van Catullus) in zyn Discours Preliminaire zich dus zegt voorgesteld te hebben: '*J'ai cherché à tenir un juste milieu entre la fidélité servile, qui est une véritable infidélité, et la paraphrase qui éteint la genie de l'original.*'¹⁰³

Daar men echter over het algemeen de kracht van een oorsprongkelyk werk zelden kan behouden, dan door eene korthed, die zich zo ongedwongen als wel gepast moet opdoen, heb ik getracht my dezelve eigen te maaken, echter, naarmaate van de onderwerpen, niet schroomende nu en dan iets van dezelve op te offeren, 't zy aan de noodige klaarheid of aan zekeren dichterlyken zwier, die vooral aan sommige Lierzangen in eenen luchtigen trant of eene geestige luim gedicht, het bevallige dient by te zetten; 't is bekend dat men zich in 't Latyn korter dan in onze taal uitdrukt; dus zal men mogelyk zich niet verwonderen dat myne overzetting van omtrent 3500 oorsprongkelyke / (vii) dichtregels tot een aantal van omtrent 4000 Hollandsche is aangegroeid.

[...]

Eindnoten:

- 101 J.v.d. Vondel, *Q. Horatius Flaccus. Lierzangen en Dichtkunst, in het rymeloos vertaelt* (Amsterdam, 1654).
- 102 B. Huydecoper, *Hekeldichten en Brieven van Q. Horatius Flaccus, uit het Latynsch dicht in Nederduitsch onduits overgebracht* (Amsterdam, 1726); B. Huydecoper, *Hekeldichten, Brieven en Dichtkunst van Q. Horatius Flaccus, in Nederduitsche vaarzen overgebracht* (Amsterdam, 1737). Zie Schoneveld (1992), tekst no. 33.

103 *Traduction complète des poésies de Catulle, suivie des poésies de Gallus et la veillée des Fêtes de Vénus; [...] par F. Noël* (Paris, 1803). In de door mij geraadpleegde uitgave uit 1806 staat het geciteerde op p. xxviii.

19

A.L. Barbaz, 'Het vertalen uit vaerzen in vaerzen'. In: *De Fortuin*. 1805. Amsterdam, W. Vermandel & zn. pp. 171-74 + 178-83.

Abraham Louis Barbaz (1770-1833) moest een groot aantal jaren van zijn pen en dus ook van zijn vertalingen leven. Barbaz was sterk op Frankrijk georiënteerd, publiceerde zowel in het Nederlands als in het Frans, en vertaalde hoofdzakelijk uit het Frans. Zijn vertalingen betreffen veelal toneelstukken. Hij had veel contact met boekhandelaar-uitgever en vertaler P.J. Uylenbroek en zag deze als zijn voorbeeld. Ook J. Nomsz beschouwde hij als leidsman. In 1819 had hij de moed om Feitama's *Henriade*, zij het terughoudend, te bekritisieren en zelf een vertaling van Voltaires tekst te leveren.¹⁰⁴ Hieruit las hij op 13 november 1819 voor bij *Felix Meritis* (Van Hattum (1983)).

Het vertalen uit vaerzen in vaerzen, zo het krachtig, bevallig en ongedwongen zal zyn, is zó gemakkelyk niet als vele lieden zich verbeelden; ik voor my, hoe vele duizende vaerzen ik ook reeds uit het Fransch in Nederduitsch heb overgebracht, vind het gemakkelyker honderd oorsprongkelyke vaerzen te maken dan 'er vyftig over te zetten,

En met reden: wat al zwarigheden moet een dichterlyke overzetter te boven komen! éénsdeels het verschil in de korte en lengte der woorden, in den klank der toonvallen, en in den gang der onderscheiden talen; ten anderen, het bewaren van den styl en de uitdrukkingen des dichters, welken men overzet, zó, dat de vertaler wel degelyk moet doen gevoelen of hy den eenvoudigen en welsprekenden RACINE, den krachtigen en verheven VOLTAIRE, of wel den ryken en zwierigen DELILLE heeft overgeleverd; verders, de vloeibaarheid in de vaerzen, de duidelyke en ongewrongen wyze van zich uit te drukken in de taal, waarïn men schryft, hetgeen den lezer moet doen gelooven dat hy oorsprongkelyke vaerzen leest, die zich zó vast in zyn geheugen prenten, dat geen tyd dezelve 'er uit vermag te wisschen.

Dit zyn slechts eenige voorname verëischten van eene dichterlyke vertaling, en myn bestek gehengt niet alle de minderen op te noemen. Zo veel is zeker dat, zonder duidelykheid en gemakkelykheid in de uitdrukking, en vloeibaarheid en losheid in de vaerzen, een overgezet dichtwerk, al ware hetzelfde ook noch zo getrouw overgebracht, nimmer zal worden gelezen.

Laat men my niet tegenwerpen dat, by voor-/(172) beeld, HOMERUS, SOFOKLES, VIRGILIUS, HORATIUS, POPE, en anderen, niet los en vloeibaar, in onze taal, in vaerzen zyn over te brengen: deze tegenwerping doet niets af; want, zo de werken dier dichters niet geschikt zyn om goed in vaerzen te kunnen worden overgezet, laat men het dan achterwegen laten, of wel zulks in eenvoudig, doch kiesch en welluidend, proza verrichten: men bezige hier het oude doch kwalyk gebezigde gezegde niet, dat men een' dichter, door hem in proza te

vertalen, vermoord; neen! men pleegt alleen eene rovery omtrent zynen rykdom; maar de geen, die hem in slechte, of middenmatige, rymen overzet, kan gezegd worden een' dichterlyken moord te hebben begaan.

Wat moet toch het oogmerk van alle vertaling wezen? De geenen, die een' schryver in zyne moedertaal niet lezen kunnen, hem in de hunne te doen verstaan; doch bereikt men dit doel door vergezochte, verdraaide, en duistersaamgeflante bewoordingen, in stootend rym? Geenszins! de lezer walgt van het boek, reeds by de eerste bladzyde, en smyt het neder om het nooit weêr op te rapen; dan, geef hem van hetzelfde werk eene kiesgeschreven en gemakkelyke prozavertaling: hy zal het verlies der vaerzen bejammeren, doch hy zal tevens zich verlustigen met het boek, zó als hy hetzelfde heeft. Is de welsprekende Fransche overzetting in onrym van den GERMANICUS, van mevr. VAN MERKEN, niet een zeer verdienstelyk werk, en onëindig hooger te schatten dan eene gewrongen overzetting van het zelfde dichtstuk, in middenmatige vaerzen, zoude zyn geweest?¹⁰⁵

Zeker geef ik verre de voorkeur, boven het proza, aan eene fraaije dichterlyke overzetting van eenig belangryk dichtwerk, gelyk, by voorbeeld, DE KRYGSKUNST, van den koning van Pruisen, door den heer DOORNIK zó voortreffelyk uit Fransche in Nederduitsche vaerzen overgebracht,¹⁰⁶ welk stuk ik niet schroom het meester-/(173) stuk van alle dichterlyke vertalingen te noemen. Wat al fraaije vaerzen herinner ik my gestadig uit dat werk! De aanhef alléén is genoeg om den leeslust verder aan te spooren, [.../(174)...]: alle zwarigheden zyn in dit stukje overwonnen, alle schoonheden daarin saamgevoegd, en wie eenige kunde van de talen heeft bemerkt genoeg dat dit een der moeiljykste brokken om over te zetten is geweest; het geheele werk is zodanig, en wy zullen eerlang op dit onderwerp te rug komen. [.../(179-82)...]

Om nu noch eens tot myn onderwerp, namelyk het dichterlyk vertalen, weder te keeren, ziet men niet, uit de aangehaalde overzetting [nl. Doorniks *De Krygskunst*], dat 'er voor het ware kunstvermogen niets onmogelyk is, en dat men zich nimmer kan verschoonen van gewrongen en stramme vertaalde vaerzen te leveren? Wat kan moeiljyker zyn dan een leerdicht, en wel inzonderheid DE KRYGSKUNST, over te zetten? En dan DE DICHTKUNST, van BOILEAU, door GOBELS vertaald?¹⁰⁷ Is dit, hoe moeiljyk ook, niet mede een zeer verdienstelyk werk? Wanneer men zulke dichterlyke overzettingen, alsöök den TELEMACHUS, van FEITAMA,¹⁰⁸ leest, moet ons byna den moed ontzinken van immer, in dat kunstvak, de handen aan het werk te slaan Wat zeg ik! men moet veelëer die kunstenaars tot voorbeelden nemen, en, door edelen nayver aan-/(183) gespoord, hen trachten te evenären, of ten minste te gelyken; en noch eens, men moet bedenken dat, uit welk en in welk eene taal men overzet, men nimmer de natie, waarvoor men schryft, behagelyk zal zyn, dan door ongedwongen in zyne uitdrukkingen en los en vloeibaar in zyne vaerzen te wezen.

Eindnoten:

104 Zie over deze vertaling Minderhoud (1927) 69-84.

105 L.W. van Merken schreef in 1779 haar heldendicht *Germanicus*. In 1787 leverde zijzelf een proza-vertaling hiervan in het Frans.

106 J.G. Doornik, *De krijgskunst, naar het Fransch van Frederik II Koning van Pruisen* (Amsterdam, 1793).

- 107 *De dichtkunde van den heere Nicolaas Boileau Despreaux, in een gelijk aantal van Nederduitsche vaerzen overgebracht door A.G. [= A. Gobels] (Amsterdam, 1768). Zie ook tekst no. 5.*
- 108 Zie noot 29.

20

W. Bilderdijk (vert.): *Fingal in zes zangen. Naar Ossiaan gevolgd.* 2 dln. Amsterdam, J. Allart, 1805. 'Over Ossiaan, en deszelfs Fingal' (Dl. II, pp. 73-200).

Willem Bilderdijks uitgebreide nawerk bij zijn vertaling van Ossians *Fingal* gaat vooral in op de kwaliteit van Ossians werk, die Bilderdijk van een Homerisch gehalte vindt; op de vermeende oudheid van de tekst; op de *Fingal* als heldendicht - in tegenstelling tot H. Blair vindt Bilderdijk dat de *Fingal* geen heldendicht is -; op de zeden en de manier van leven ten tijde van Ossian; en maar voor een klein gedeelte op het vertalen. Deze vertaling werd overigens net als die van Van de Kastele uitgegeven door J. Allart. Het gedicht op p. 173 is later apart verschenen in W. Bilderdijk, *Dichtwerken* 13 (1859) 148. Zie verder teksten nos. 14 en 15.

[.../(73-156)...]

Van mijne Navolging zal ik hier niets anders zeggen, dan dat zy op gelijke wijze bewerkt is als de voorige, die ik van andere stukken dezès Dichters gegeven heb. In zoo verre echter nader by den text blijvende als hier niets Lierzangmatigs in voorkomt, waar-/(157) in onze Taal vooral meer weelderigheid in de uitdrukking vordert dan Ossiaans oorspronkelijk oplevert. Men heeft somwijlen aan eenige mijner overbrengingen van de ouden een getuigenis gegeven dat ten uiterste vleijende was. Echter verblindt het my niet. Ik heb reeds elders aangemerkt, dat het overbrengen van een' schrijver der oudheid, zoo dat men er hem waarlijk in kenne, my eene onmogelijkheid toeschijnt. En ons slagen daar in moet niet in een' volstrekten zin opgevat worden, maar alleen in een' betreklijken; of men zou doorgaands den oorspronkelijken Autheur te kort doen. Vondels vertalingen van Sofokles en Euripides werden in zijnen tijd voor meesterstukken gehouden, welke alle de verhevenheid en alle de tederheid van den oorspronkelijken Treurspeldichter ademden, en zijn Virgilius werd als een *non plus ultra* beschouwd.¹⁰⁹ En zoo oordeelde niet een onkundig gemeen, maar mannen van den eersten roem, en, wat meer is, van de grondigste kunde in de Classicale/(158) geleerdheid. Niemand echter, vertrouw ik, zal in onze dagen deze zelfde vertalingen met Vondels eigen werken [...] of Vondels eigen werken met Sofokles, met Euripides, of Virgilius gelijk stellen. En hoe zeer Vondels vertalingen beneden zijn' Autheur zijn, kan zelfs de onkundigste afnemen, als hy Vondels vertaling van het Tweede Boek der Eneïs met zijne schoone Navolging daar van in den Gijsbrecht van Aemstel vergelijkt;¹¹⁰ en dan beseft, dat deze echter nog geen' Virgilius daarstelt. Van mijne vroege jeugd af, my in uren van uitspanning toegelegd hebbende, om door eene arbeidzame oefening in het Dichterlijk overbrengen der ouden, my meester van de Nederduitsche Taal in hare rijkheid, en kracht, en tederheid van uitdrukking te maken, moge ik hier en daar geslaagd zijn boven 't geen men misschien van my wachtte: Maar zal ik hier eene oprechte

belijdenis doen? men heeft in mijne eerste jeugd mijne vroege pogingen in de /(159) Dichtkunst te hoog geschat, door eene vooringenomenheid die onze Natie eer aandoet, en waar zy gewoon is ontluikende vernuften mede aantemoedigen: en de beslommeringen van een later tijd, hebben my nooit veroorloofd genoegzaam te bewerken, wat ik in dat vak, meer uit nooddwang van de onwederstaanlijke drift die my vervulde, dan uit keuze en bedaarde verlustiging, uitstortte. En dus ben ik verre gebleven van het geen ik veellicht had kunnen zijn, ten minste van het Ideaal dat ik my altijd gevormd heb.

[... /(160-66 [deze bladzijden gaan over het dwepen met het buitenlandse en de verbastering van de Nederlandse taal])...]

Ik heb elders aangemerkt, dat onze overbrengingen uit Ossiaan hem noodwendig in een ruimer en minder ingedrongen' stijl doen spreken. Dit is niet te vermijden. Doch men verdenke de mijne daarom niet, van in dit opzicht naar de Engelsche vertaling van Homerus door Pope te gelijken,¹¹¹ die, hoe opgehemeld zy ook plach te wezen, zeker in deze betrekking (en waarom zeg ik, in deze betrekking? ik mag het gerust zonder bepaling of inperking zeggen) eene van de slechtste is, die /(167) er ooit gemaakt zijn. [...] Het is er zo verre van daan, dat mijne Navolging in dien smaak zou zijn, dat zoo men haar met de vertaling van Macpherson, die dikwijls gedrongener is dan het oorspronklijken, vergelijkt, men al zeer dikwijls eene genoegzaam woordelijke overeenkomst zal vinden. Dat dit niet opzetlijk is, zal ieder zeer licht begrijpen, vooral daar ik hem somtijds zeer verr' verlaten heb: maar het zal niet te min den Le- /(168) zer een borg zijn voor de getrouwheid van mijnen arbeid.

Doch wie in eene zoodanige woordelijkheid een verdienste stelle, ik denk er gants anders over. Eene naauwkeurige vertaling eens Dichters volgt nergens het oorspronkelijk letterlijk, dan waar het onderscheid van de talen, de geschapenheid der uitdrukkingen in de eene en andere, de toon en stijl, die men verplicht is te bewaren, en vooral het Dichterlijke karakter dat op alles invloeit, het niet verbiedt.

[... [de volgende bladzijden volgen vrijwel woordelijk het betoog in het *Ontwerp* uit 1795, 147-48; zie tekst no. 15] /(169-71)...]

De vermenging van verschillende Dichtmaten, die in den aanhef van vele stukken een gelukkig uitwerk- /(172) sel doet, breekt de gelijkheid van stijl en trant in een deftig verhaal, dat alschoon niet tot de ware hoogte van 't eigenlijk Heldendicht rijzende, echter dien geest ademt. Men schijnt dus de Alexandrijnsche verzen ook hier wederom den voorkeur te moeten geven. En gelukkig is deze maat voor velerhande verscheidenheid in toon en verdeeling vatbaar, waar door men den toon des oorspro[n]klijks nader bykoomt. Wie meer hier in doen kan, om een oorspronkelijk te vertegenwoordigen, ik vergun het hem gaarne: voor my, ik beken, dat mijne krachten zich niet verder uitstrekken, dan ik 't in deze Proeve heb kunnen brengen. Het zij men plat overgiet, het zij men des oorspronklijken Dichters gedachten bekoke, men verliest den oorspronklijken geest en smaak, of

men vermengt en verandert hem. Voor die mijn kleine Dichtstukken over het vertalen niet kennen, zal het misschien hier niet geheel te onpas komen. /(173)

DE VERTALER.

'k Heb menig' Dichter zien verschalen,
 Van smaak en geur en geest ontbloot,
 Wanneer men ze uit hun Taal in andere OVERGOOT;
 Ik wil den mijnen OVERHALEN.
 De helm doet ijslijk veel op dat er niet verrookt;
 En 't vuur versterkt de kracht by die met oordeel stookt.¹¹²

DE LEZERS

Maar echter, d'enklen geest te geven,
 Dus met verhitting uitgedreven,
 En mogelijk aangezet, en scherper door den gloed;
 Dit ook is geur en smaak verkeeren;
 En voor die d'echten wijn begeeren,
 Is 't moeilijk dat de geest voldoet.

DE VERTALER.

'k Beken het; maar, mijn lieve vrienden,
 Zoo weet ik 't middel niet te vinden,
 Waar ik uw Letterdorst meê lesch.
 Geloof my vry, wat andren snoeven;
 Die d'echten smaak en geur wil proeven,
 Drink' uit de oorspronkelijke flesch! /(174)

Maar de oorspronkelijke flesch van Ossiaan is wat moeilijk te ontkurken, in een' tijd, dat het nog aan alle hulpmiddelen tot verstand van zijn taal ontbreekt.

Doch ongeacht de verscheidenheid van taal, is nog het uitdrukken van eens anders rede dikwijls eene onbegrijpelijk zware en moeilijke taak. 'De *Logische thesis*, of de bloote algemeene zin, uit de woorden getrokken (zegt de kundige Engel in zijne *Kleine schriften*, *bladz.* 305),¹¹³ is altijd het minste: de geheele vorm en gestalte der uitdrukking, die ons de juiste gestemdheid der ziel by de gedachte die zy uiten wil, afschildert, is ALLES. Deze gestalte der uitdrukking bevat somwijlen eene zulke menigte van nevendenkbeelden, dat men met alle mooglijke moeite, ze niet alle uitdrukken en afzonderen kan. Daar zijn Gesprekken in Euripides en Shakespear, die men tot geheele bladen, Tooneelen, die men tot geheele boeken zou moeten uitbreiden, zoo men van alle de /(175) fijnste en

tederste denkbeelden en gevoelens die zy te kennen geven, niets verloren zou laten gaan. En nog zouden ons deze bladen en boeken niet altijd daarstellen wat ons het eenige kleine gesprek, het eenige kleine tooneel van 't oorspronkelijke oplevert. Want er zouden nog altijd *nuances*, er zouden nog altijd verborgenheden der schikking en verbinding achterblijven, die zich naauwlijks bevatten, veel min uitdrukken laten, maar die men alleen met een donker gevoel gewaar wordt, even als men in stikdonkeren nacht de voorwerpen die men strijklings voorbygaat niet ziet noch gevoelt, maar op eene onuitdrukbare wijze die noch het een noch het ander is, als verneemt; doch veelmeer als eene waarschouwing verneemt, dat zy er zijn, dan als eene bekendmaking, wat zy zijn. De fijne keuze der woorden en uitdrukkingen: de daar tusschen ingestrooide *Partikelen*, die dikwijls in de gesteltenis der ziele zoo veel, zoo oneindig veel doen erkennen: de omzettingen der rede: 't geen gezegd, en het geen niet gezegd, / (176) maar bloot aangeduid; 't geen verzwegen, en het geen niet slechts verzwegen, maar verborgen wordt: de samenhang in de woorden en volzinnen, die er is, of ontbreekt: het plotsling afbreken van een gedachte: het verlengen van die gedachte, niet om dat men er op staan blijft, maar om dat men eene andere die opkooft, of niet inwilligen maar onderdrukken, of ontveinzen wil: het menigvuldig en zeer onderscheiden gebruik der Figuren: de toonval, de klank, de geheele bouw der volzinnen: - dit alles te samen wordt vereischt om de gedachte haare ware stemming, waar door zy van alle gelijksoortige die in eenigen persoon, tijd, plaats, of omstandigheid vallen kunnen onderscheiden is, - om haar 't ware leven, den waren aart en kleur te geven. Het enkel van zijne bijkomende *halfinten* en *reflectien* beroofde denkbeeld geeft ons naauwlijks den omtrek van den toestand der ziel; terwijl de zoo bestemde oorspronkelijke uitdrukking het uitvoerig, levendig schildery-zelve is'. Die zich op / (177) Vertalen toelegt zal wel doen deze plaats, zoo als ik ze hier uitgedrukt heb (want ik heb Engels meening en niet zijne woorden gevolgd) in oplettende aanmerking te nemen. Vooral, op dat hy, door valsche Oordeelen vervoerd, niet lichtvaardig afneme of by doe. [.../ (178)...] Dui- / (179) zendmaal zal een schoon Dichtstuk een feil, en eenen zeer wezendlijken feil hebben; maar duizendmaal hangt aan dien feil-zelven het geheele Dichtstuk, en die het meent te verbeteren, verslimmert het niet, maar verderft het.

[...]

B.

Brunswijk, den laatsten van Lentemaand 1805.

Eindnoten:

109 Voor Vondels Virgilius-vertalingen: zie noot 28. Sophocles vertaalde Vondel in 1639 (*Elektra*), 1660 (*Koning Edipus*) en 1668 (*Herkules in Trachin*). Euripides' *Fenciaensche of gebroeders van Thebe* in 1668.

110 J.v.d. Vondel, *Gysbreght van Aemstel* (Amsterdam, 1637).

111 Zie noot 27.

112 'Overhalen' = 'distilleren'; 'helm' = 'deksel van een distilleerkolf'.

113 Ik heb helaas niet kunnen achterhalen naar welke tekst Bilderdijk hier verwijst.

21

M. Siegenbeek (vert.): *Proeve eener dichterlyke vertaling van de Ilias van Homerus*. Amsterdam, J. Allart, 1807. 'Aan den heer Jeronimo de Bosch' (pp. iii-xxii).

Matthijs Siegenbeek (1774-1845) was hoogleraar te Leiden toen hij zijn 'proeve van vertaling' van Homerus' *Ilias* publiceerde. Hij behoorde tot het kamp van vertalers der klassieken die een vertaling in 'Nederlandse verzen' prefereren. Hij volgde in het voetspoor van de door hem ook genoemde P. van Winter Nsz. (zie tekst no. 18). Siegenbeek draagt de vertaling op aan Jeronimo de Bosch, die hij beschouwde als voorvechter van het belang van de navolging der klassieken (zie tekst no. 9). Onder de verdere vertalingen van Homerus uit de periode zijn veel in tijdschriften gepubliceerde fragmenten (voornamelijk uit de *Ilias*). Substantiële overzettingen zijn: door J. de Bosch (een geannoteerde proza-parafraze van de *Ilias* als antwoord op een prijsvraag (Haarlem, 1788); door F.E. Turr (zie tekst no. 25) en door J. van 's Gravenweert (*Ilias*) (Amsterdam, 1818-19). Siegenbeek vertaalde zelf onder andere nog Cicero, Longinus en Virgilius.¹¹⁴

[.../(iii-xiv)...]

Bij alle deze redenen, welke mij noopten, om dit werkje aan U [= J. de Bosch] op te dragen, komt eindelijk nog die meer en meer toenemende overeenkomst van gevoelens omtrent de meest geschikte middelen, om den bloei en luister der Vaderlandsche Letterkunde te bevorderen, van welke ik bij den aanvang gewaagde. Het is bekend, dat Gij, in uwe fraaije Verhandeling *over de regelen der Dichtkunde*, voor omtrent twintig jaren door *Teijlers* tweede Genootschap met den gouden Eerepenning bekroond, als uw gevoelen voorgedragen, en, mijns oordeels, zoo / (xv) door bondige redenen, als beslissende voorbeelden, en in 't bijzonder dat van *Vondel*, onwederlegbaar betoogd hebt, dat de zekerste, ja eenige weg, om in de dichtkunst tot eenen eenigzins aanmerkelijken trap van volmaaktheid op te klimmen, gelegen is in de naarstige beoefening en oordeelkundige navolging van de uitstekendste voorgangeren onder de Grieken en Latijnen.¹¹⁵ Van de waarheid hiervan worde ik hoe langs hoe levendiger overtuigd, naarmate ik de geschiedenis onzer Letterkunde, sedert eenige jaren meer bijzonder voorwerp mijner letteroefeningen, nader leer kennen. Dezelve toch levert, mijns inziens, de onwedersprekelijkste bewijzen op, dat de dichtkunst onder ons dan het heerlijkst gebloeid heeft, wanneer hare beoefenaars zich de ouden het meest, en bij uitnemendheid ter navolginge voorstelden. Het is hier de plaats niet, deze aanmerking verder uit te breiden en te bevestigen [...]. Van daar, dat ik niet alleen, bij mijne lessen, mij beijvere, om in mijne hoorderen den lust ter beoefening der Grieksche en Romeinsche Letterkunde, zoo veel in mij is, te ontvonken, maar mij insgelijks / (xvi) opgewekt gevoelde, om, op loffelijk voetspoor van uwen achtenswaardigen vriend, den aan de wetenschappen, het vaderland en de lijdende menschheid te vroeg ontrukten VAN WINTER,¹¹⁶ mijne krachten aan de vertolking van een' dichter der oudheid, en bijzonderlijk van *Homerus*, te

beproeven, ten einde langs dien weg der Vaderlandsche Letterkunde, ware het mogelijk, eenig nut te bewijzen. Niet alleen de algemeen erkende uitmuntendheid van dien grijzen en eerwaardigen zanger boven alle latere dichteren, maar ook de gedachte, dat wij van geen zijner werken in onze moedertaal eene maar eenigzins dragelijke vertaling bezitten, besliste in dezen mijne keuze. Intusschen besepte ik reeds van voren, en ondervond ik nog duidelijker onder de bewerking, de moeilijkheid der onderneming, aan welke ik mij wilde wagen. Ik besloot derhalve met de vertaling van een enkel boek eene proeve te nemen, en koos daartoe het XXIIste, als meer dan andere op zichzelf staande, en niet met de minste schoonheden prijkende; waarbij ik vervolgens nog het XXIVste of laatste Boek voegde, daar hetzelfde mij toescheen met het eerst vertaalde een fraai en gevoelig geheel uit te maken. De vertolking van beide deze / (xvii) Boeken biede ik thans mijnen letterminnenden Landgenooten aan, zonder nogtans mij daardoor in het geringste te verbinden, om eenmaal, indien de hemel mij gezondheid en leven spare, die der gansche *Ilias* te zullen leveren. [.../ (xviii)...] Doch het wordt tijd, dat ik hier, ten besluite, nog iets bijvoege omtrent de regelen, welke opvolging ik mij bij deze vertaling heb voorgesteld.

Niet alleen heb ik mij toegelegd, om de algemeene vereischten van elke dichterlijke vertaling, zoo veel mij mogelijk was, in acht te nemen, maar in 't bijzonder heb ik getracht mij te hoeden voor twee uitersten, welke ik geloof, dat in de vertaling van *Homerus* bovenal zorgvuldig moeten vermijd worden. Het eerste en, mijns oordeels, laakbaarst uiterste is dat, waarbij men de eenvoudige Homerische uit- / (xix) drukking met al den zwier en pracht der hedendaagsche dichtkunst omkleedt, en dezen achtbaren en grijzen zanger in een' opgesmukt Fransch modedichter herschept. Hieruit ontstaat natuurlijk een bont en misselijk zamenmengsel van oud en nieuw, en een den goeden smaak hoogst beleedigend *contrast* tusschen de eenvoudigheid der uitgedrukte zeden, denkwijze en begrippen, en den schitterenden praal der voordragt. Van dit gebrek is, mijns achtens, de bij velen zoo hoog geprezene vertaling van de *Ilias* door POPE niet geheel vrij te spreken;¹¹⁷ eene vertaling, welke al, zonder eenig opzigt op het oorspronkelijke, met genoegen moge gelezen worden, maar welke gewisselijk den geest van *Homerus* te weinig ademt, om aan hen, die zich dien geest hebben eigen gemaakt, te kunnen behagen. Om dit gebrek te vermijden, heb ik mij, zoo veel mogelijk, onthouden van iets tot het oorspronkelijke toe te voegen, of de ongezochte en kunstlooze uitdrukkingen van den Griekschen dichter met meer gezochte en zwierige te verwisselen. Desgelijks heb ik gemeend, dat het behouden der woordelijke herhalingen, welke de eenvoudigheid van den Homerischen stijl kenmerken, en waarvan in het XXIVste Boek eenige voor- / (xx) beelden zijn, tot de getrouwheid behoorde van eenen vertaler, die den oorspronkelijken dichter, zoo veel mogelijk, wilde terug geven. Intusschen geloove ik, dat aan den anderen kant die getrouwheid te verre kan getrokken worden, en eene geheel letterlijke overzetting, hoedanige de Hoogduitsche van STOLBERG en VOSS mogen genoemd worden,¹¹⁸ den Nederlandschen, of liever den hedendaagschen lezer in de dichtwerken van *Homerus* minder behagen zou doen vinden. Van daar heb ik

mij hier en daar verscheidene weglatingen en verkortingen veroorloofd, waardoor ik mij nogtans vleije, dat van het wezenlijke niets verloren is gegaan. Met één woord, ik heb getracht tusschen beide voorgestelde uitersten den middelweg te houden, en daardoor uit te werken, dat, aan den eenen kant, het eigene en kenschetsende van *Homerus* dichttrant niet geheel onkenbaar werd, en, aan de andere zijde, aan den veranderden smaak onzer tijden eenigermate werd te gemoet gekomen. In hoe verre het mij gelukt zij, dit oogmerk te bereiken, zij aan het oordeel van U en andere bevoegde regteren verbleven. - Dat ik aan onze gewone, berijmde Alexandrijnsche voetmaat boven de nieuwerwetsche, onvolkomene nabootsing /(*xxi*) van den *hexameter* der Ouden de voorkeur gegeven heb, zal, vertrouw ik, algemeen goedkeuring vinden. De laatstgemelde ware zeker gemakkelijker, en, blijkens de Hoogduitsche vertalingen van *Homerus* Werken, voor eene woordelijke vertolking, meer geschikt geweest; welk voordeel ik nogtans, om bovengemelde redenen, eer heb willen vermijden, dan najagen. Doch, al ware het ook dat ik voor mij zelve indien dus genoemden *hexameter* even veel behagen vond, als dezelve thans weinig bevalligs voor mij heeft, zou ik echter bij den geringen smaak, dien de meerderheid onzer dichtlievende Landgenooten daarvoor betoont, dien bij de vertaling van *Homerus* niet gebezigd hebben, uit vreeze, dat zulks zijne werken, wier waarde buitendien reeds, door hunnen hoogen ouderdom, den lezeren, van de Grieksche oudheden geheel onkundig, niet zoo terstond in het oog loopt, alle toejuiching zou doen missen.

Doch ik begin te vreezen, dat de uitvoerigheid van deze Opdragt, ongevoelig aanmerkelijk wijder uitgelopen, dan ik mij bij den aanvang had voorgesteld, U verveling moge baren.

[...]

Eindnoten:

114 Zie verder De Rynck/Welkenhuysen (1992).

115 Zie tekst no. 9.

116 P. van Winter Nsz., juist in 1807 overleden. Zie tekst no. 18.

117 Zie noot 27.

118 J.H. Voss' *Odyssee*-vertaling verscheen in 1781 te Hamburg. Zijn *Ilias* in 1793. F.L. Graf zu Stolberg publiceerde zijn vertaling van *Homerus' Ilias* in 1778 (Flensburg/Leipzig).

22

W. Bilderdijk (vert.): *De Mensch. Popes Essay on Men gevolgd*. Amsterdam, J. Allart, 1808. 'Voorbericht' (pp. iii-vi).

Willem Bilderdijks vertaling van Alexander Popes *Essay on Man*¹¹⁹ was zeker niet de eerste Nederlandse overzetting. Pope genoot in de 18e eeuw veel aanzien - niet in de laatste plaats als vertaler van Homerus! - en zijn werk werd regelmatig vertaald. Zijn *Essay on Man* bijvoorbeeld door Betje Wolff ('s-Gravenhage, 1783), door de door Bilderdijk in dit 'Voorbericht' genoemde Van der Dussen (Z.p., 1797) en door P. van Winter Nsz. (Amsterdam, 1797; zie ook tekst no. 18).¹²⁰

Deze Navolging na POPE is door my reeds voor verscheiden jaren in Brunswijk gemaakt, gelijk uit den Vierden Zang blijken kan. Ik geef het voor POPE niet, gelijk POPE dacht en schreef, maar gelijk ik my voorstelle dat hy, in het door hem aangenomen Systema met zijne hem eigen begrippen vereenigd, had moeten denken en schrijven, om etlijke aanstotelijkheden te mijden. Van de Vertalingen of Navolgingen die men in onze Taal van dit Werk bezit, zal ik niets zeggen, dan alleen, dat ik die van den Heer V.D.D. [= Van der Dussen] zonder naam gedrukt, en niet zeer algemeen bekend, als den zin des oorspronklijks best gevat hebbende, ondanks hare meerdere //(iv) uitgebreidheid, waar door zy de *Paraphrase* nadert, van alle de overigen verre onderscheide.¹²¹ Mijne afwijkingen hier en daar hebben eenige Aanteekeningen veroorzaakt [...]. Ik heb getracht, POPE en zijn' arbeid op hun echte waarde te stellen, en de blinde bewondering die de lofspraken van hun, die hem nooit gelezen of half verstaan hebben, verwekten, in 't billijk en rechtmatig oordeel des gezonden verstands te veranderen: mislukt my dit by het tegenwoordig geslacht, het latere zal mijn poging erkennen, al moet zy verloren gaan. Verga, wie met zijnen arbeid eenen ijdel roem bejaagt! Mijn doel is, aan Dicht- en gezonde Oordeelkunde nuttig te zijn. - Dit weinige zij genoeg! //(v)

Wat zegt men? 'k ben een bloot Vertaler,
Geen Dichter? - 't Mag zoo zijn, ik wederspreek het niet.
Maar 'k ben, voor 't minst, geen koude praler,
Die de eierzucht verzen wijdt, waar 't hart niet overvliet.
Ik stort mijn' boezem uit, als 't vinkjen in de abeelen,
En vraag niet, wien mijn stem kan streelen,
Maar vier behoefte bot. Mijn Dichtkunst is gevoel,
En, 't zij uit eigen bron gevloten,
Of, uit eene andere borst mijn' boezem ingegoten,
Ik zing en ken geen ander doel. //(vi)

Doch, zoo ik ooit een' toon deed hooren,
 Aan Frank of Brit ontleend; Bataaf, verwijt ge 't my?
 Of voedde ik luistergretige ooren
 Met ijdele, leêge melody?
 Neen, 'k trachtte uw Zangers op te leiden,
 Om kunst- en wankunst te onderscheiden;
 Zong vreemde orakels stom, wie valsche hemelval,
 Met kinderlijk ontzag ontvangen,
 En vloeiend Ondicht gaf voor Zangen,
 Of 't hart verstikte in hol geschal.

Neen, 'k leerde u God en Zeden eeren,
 Waar lastring 't woord verhief, ten trots van 's Hemels wraak!
 En, 't Nakroost moog mijn Zang naar 't brandend hart waardeeren,
 't Zal voelen, wie my lees, van welk een vlam het blaak.
 Dit zinge ik, wie mijn Lier ook hone;
 Ja, Godsdienst, Waarheid, Deugd, en 't Schoone
 Zijn een. Versmijt de harp, gy die dit EEN verdeelt!
 Poeet! wees Wijsgeer, Kristen, Maler;¹²²
 Maar druk u zelve uit! men noeme u vrij vertaler,
 Wanneer ge uw lied oorspronkelijk speelt!

1808.

Eindnoten:

119 Popes origineel verscheen in 1733-34.

120 Zie over de Nederlandse Pope-vertalingen Meier (1983); Schoneveld (1988).

121 Bilderdijk verwijst hier naar de vertaling van J. van der Dussen uit 1797. Zie verder noot 120.

122 'Maler' = 'schilder'.

23

P.H.A.J. Strick van & tot Linschoten (vert.): *Tien lierzangen van Horatius, in de Nederduitsche taal in dezelfde voetmaat overgebracht*. Amsterdam, P.J. Uylenbroek, 1808. 'Voorbericht' (pp. [i-iv]).

De in 1819 overleden Paulus Hubert Adriaan Jan Strick van & tot Linschoten stamt uit een adellijk geslacht. Tijdens de Franse overheersing werd hij ambteloos en kon hij zich geheel wijden aan de letterkunde. In 1807 vestigde hij zich in Duitsland. Hij wierp zich op als voorstander van het gebruik van de klassieke versvorm in Nederlandse vertalingen van de klassieken, net als de door hem genoemde G. Dorn Seiffen (zie tekst no. 24), die ook enige lierzangen van Horatius in klassiek metrum vertaald had. Zijn overzetting vormt door de klassieke versvorm een tegenhanger van P. van Winters Horatius-vertaling (zie tekst no. 18). Overigens verschenen beide vertalingen bij P.J. Uylenbroek.

Wanneer men eene vreemde, 't zij doode of levendige, taal door en door kent; wanneer men zich met den geest van eenig' uitheemsch', 't zij oud of nieuw, Dichter geheel en al eigen heeft gemaakt; wanneer men eindelijk denzelven zoo zeer in den grond verstaat, dat men de schoonheid niet alleen van elken zin, maar zelfs van elk *Epitheton* op 't levendigst gevoelt, en men daarop toepassen kan het geen de Latijnen *in succum et sanguinem vertere* noemen:¹²³ dan, waarlijk, behoort 'er geene groote kunst toe voor hem, dien de Natuur met eenige begaafdheden der Dichtkunde voorzien heeft, om eenig Dichtstuk uit eene vreemde taal in zijne moederspraake over te brengen, indien hij daarmede willekeurig mag te werk gaan, en, zonder zich aan de Voetmaat van zijn voorbeeld te houden, naar eigen goedvinden zich de eene of andere daartoe uitkiest, ja, om het even, of dezelve voor het onderhaavig onderwerp geschikt zij of niet, het schoonste Dichtvoortbrengzel der Ouden of Nieuwren in ellenlange Alexandrijnen uitrekt, of in kortere Jamben of Trochaeën wringt, waaruit niet zelden het gebrek ontstaat van eene overzetting te leveren, die veel langer dan het oorspronkelijke Dichtstuk is, en waarin onoplettendheid of noodzakelijkheid des Rijms dikwerf de schoonste en beduidingvolste *Epitheta* doet missen.

Geheel anders is het gelegen met Vertaalingen, welke zich naauwkeurig niet alleen aan den geest, maar ook aan het werktuiglijke van derzelve voorbeeld binden. *Hoc opus, hic labor est.*¹²⁴ In vorige tijden bekreunden zich de Nederlandsche Dichters zeer weinig aan deeze kieschheid, en nog zijn 'er niet weinigen, die dezelve niet alleen verwerpen, maar zelfs als onbestaanbaar met onze schoone taal laaken. 'Iedere taal', zeggen zij, 'heeft haar taaleigen, en levert heerlijke voortbrengzels, indien zij daarop geschoeid zijn. Voor het onze is de dichtmaat der Ouden niet geschikt: zij strookt niet met onze taal, en is zelfs daarmede strijdig; even gelijk onze gerijmde Alexandrijnen niet passen voor het taaleigen

der Grieken /*[ii]* en Romeinen, zoo passen ook hunne Hexameters, Pentameters, rijmlooze Jamben en andere versaarten niet voor het onze'. Het is waar, dat deeze redeneering, oppervlakkig beschouwd, in den beginne zeer juist schijnt, en in den eersten opslag voldoende is, om al, wat naar de Dichtmaat der Ouden zweemt, van ons te verwijderen; maar, zal zij bij een nader onderzoek stand houden? Indien eenige deezer redekavelingen, op zich zelve staande, ook geenszins tegengesproken kunnen worden, is het van den anderen kant niet ten minsten even zoo waar, dat de gewoonte vaak tot eene tweede natuur wordt; dat die gewoonte niet zelden tot allerlei soort van bijgeloof en vooroordeel aanleiding geeft; dat zij meestal van de vaderen tot de kinderen, zo deeze niet zelve zich de moeite willen geven, na te denken, overgeleverd wordt; dat zij luiheid en lediggang bevordert en de uitbreiding der denkkragt, de hooge vlugt der verbeelding en het nasporen der waarheid verhindert; dat, ofschoon een taaleigen de eene of andere Dichtmaat voor eigenvindingen in die taal verkieslijker oordeelen mooge, alle de overzettingen, hoe ook genaamd, ja, hoe beknopt en beschaafd ook, van hun oorspronkelijk schoon het meest verliezen, wanneer zij niet in dezelfde Dichtmaat geschieden, waarin het oorspronkelijke geschreeven was, en omgekeerd, dat zij deszelfs waarde aanmerkelijk behouden, wanneer zij in dezelfde Dichtmaat voltooid worden? Daarenboven, het schoon is en blijft eeuwig en onveranderlijk schoon, en eene schoone taal is voor al het schoone vatbaar. Het taaleigen mooge over de verbuigingen en plaatsing der woorden, over derzelve te zaamenvoegingen, te zaamentrekkingen en te zaamenstellingen, over het maaken van volzinnen, kortom, over alle de regelen, gebruiken, of insluipingen in de spel- en spraakkunst zijn alvermoogend en onbepaald gebied uitoefenen, maar ongelukkig de taal, die door armoede of wispeltuurigheid, door stijfheid of gedrongenheid, door onverzetbaarheid of slaafsche gewoonten, zich aan kluisters ziet vastgeklonken, die haar van een aantal schoonheden, ten minsten, voor de echte waarde derzelve onvatbaar maaken! Aan zulk een noodlot zal wel niemand onze rijke en overschoone moedertaal gaarne zien blootgesteld: maar, wenden wij dan ook alles aan, om met behouding van derzel- /*[iii]* ver reinheid alle die partij daarvan te trekken, waartoe ons haare rijkdom, buigzaamheid en zoetvloeiendheid in staat stellen!

Hierboven is reeds gezegd, dat de Nederduitsche proeven in de Dichtmaat der Ouden ten uitersten zelden zijn. GODDAEUS, wel is waar, heeft daarmede reeds zeer vroeg een begin gemaakt, maar, hoe weinig is in alle zijne proeven op eenige regelen der Prosodie, ja zelfs, op de, van de Natuur voorgeschreevene, wetten van klank en klemtoon acht gegeven?¹²⁵ Gelukkiger slaagden HUYGENS¹²⁶ en de weinige Nieuwieren, welke in dien tuin eene enkele wandeling deden; de meesten deezer laatsten echter bepaalden zich alleen tot Gedichten, 't zij oorspronlijken, 't zij overzettingen, in de Heroïsche of Elegische Dichtmaat, de een zich naar nauwkeuriger, de ander naar meer vrije en afwisselende Prosodische vormen regelende. Dan, onlangs heeft de Heer DORNSEIFFEN op eene zoo gelukkige wijze de baan gebroken, en ons in de Horatiaansche Dichtmaaten verscheiden zoo aangename proeven geleverd, dat een elk, die niet nog aan de oude Scholastische begrippen hangt, hem den grootsten dank schuldig is

voor den moed, welken hij betoonde, door zich boven dien in Nederland nog maar al te zeer heerschenden geest te stellen. Hoe ongunstig ook onze Scholastikers daarover moogen oordeelen; in allen gevallen zullen deeze proeven, zelfs bij hun, bewijs draagen van dat geen, waartoe onze taal vatbaar is.

Ook ik heb nu het spoor van mijnen geëerden Kunstvriend gedrukt, en waage het, alhier een tiental Lierzangen van Horatius, in dezelfde voetmaat overgebracht, aan den geleerden Leezer mede te deelen: ik zegge, den *Geleerden*, want voor als nog ten minsten heeft dit zaad op Nederlandschen bodem geene diepe wortelen genoeg geschooten, om voor een' ieder welkom te zijn, of door elk een' beoordeeld te kunnen worden. Ten tijde, dat RAMLER en VOSS dergelijke proeven in Duitschland maakten, ging het hun even zoo.¹²⁷ Men verstond hen in den beginne niet, laakte hunne vermeetelheid, en vond hun bestaan strijdende met de eigenaartigheid hunner Moedertaal; doch langzaamerhand kwam men van de oude vooroordeelen te rug, en thans zal wel niemand in Duitschland, die eenige aanspraak op geleerdheid en smaak maaken wil, dezelve nog om- /[iv] helzen, of de kunst wraaken, waarmede zij onze voortreffelijke Zuster verrijkt hebben. Mooge dan de Heer DORNSEIFFEN en ik het zelfde lot hebben; wij zullen ons des moeten getroosten. Het zal een bereidvaardig offer zijn, het welk ik aan de vroegere of latere erkentenis der volmaakbaarheid onzer schoone taal brenge.

[...]

Op den Huize LINSCHOTEN,
den negenden Maart, 1808.

Eindnoten:

- 123 'In succum et sanguinem vertere' kan vertaald worden als 'in het lichaamssap en bloed omzetten'. Zie ook tekst no. 9, p. (169), waar De Bosch deze uitspraak aan Tasso toeschrijft.
- 124 Dit citaat komt uit Virgilius' *Aeneis* VI, 129. Vondel, naar wiens Virgilius-vertaling in die tijd regelmatig wordt verwezen, vertaalt deze woorden als 'Dat heeft veel arbeids in; dat heeft zijn zwarigheden' (Smits-Veldt/Spies (1986) 1233). Tegenwoordig vertaalt men het meestal als - ik geef een Engelse overzetting - 'This is the task and this is the struggle' (Fletcher (1941) 41).
- 125 C. Goddaeus, *Nieuwe Gedichten, sonder rym, nae de Griexe en Latynsche Dichtmaten, op allerhande soorten van versjes ingestelt. Nooit voor desen in Nederduits gebruikelik* (Harderwijk, 1656).
- 126 Zie Kossmann (1922) 52-53.
- 127 K.W. Ramler publiceerde in 1769 vijftien oden van Horatius in de originele versmaat. Posthuum, in 1800, werden alle oden gepubliceerd (Tgahrt (1982) 252-68). J.H. Voss publiceerde Horatius-vertalingen in 1806.

24

G. Dorn Seiffen (vert.): *Liederen van Anakreon en Treurzang van Moschus bij den dood van herder Bion. Uit het Grieksch, in de oorspronkelijke maat, in het Nederduitsch gebragt*. Amsterdam, J.S. v. Esveldt-Holtrop, 1809. 'Voorrede' (pp. v-xvi).

Gerardus Dorn Seiffen (1774-1858) was praeceptor aan de Latijnse school in Utrecht toen hij de vertaling van 'Anacreon' en Moschus maakte. Net als P.H.A.J. Strick van & tot Linschoten (zie tekst no. 20) verdedigde hij het klassieke vers in vertalingen van 'de Ouden'. Enige jaren later bood J.H. Hoeufft (Breda, 1816) een alternatieve 'Anacreon'-vertaling aan in 'Nederlandsche versmaat'. Dorn Seiffen vertaalde, zoals hijzelf ook vermeldt, al eerder lierzangen van Horatius in de oorspronkelijke versvorm (1808). Dorn Seiffen draagt zijn vertaling op aan de voorvechter van het vertalen van de klassieken, J. de Bosch (zie tekst no. 9).

De aanmoedigende goedkeuring, waarmede men eenige lierzangen van Horatius, in de oorspronkelijke maat, door mij in het Nederduitsch woordlijk vertaald, onlangs heeft ontvangen, spoorde mij aan, om, met deze soort van aangenaam uitspannende bezigheden voortgaande, dezelfde proef te nemen met Grieksche Schrijvers, of het mij mogt gelukken, om ook van dezen iets, behoudens het eigenaartige, dat hen als dichters van vroegere eeuwen, die onder eenen anderen hemel gezongen hebben, kenmerkt, in onze moedertaal over te gieten, en ziet hier de aanleiding tot dit bundeltje, dat ik als eersteling van dezen arbeid, mijnen landgenoten aanbiede, en het welk behalve één der liederen van Moschus, het grootste gedeelte der liederen [weggelaten zijn de liederen die vermoedelijk niet van Anacreon zijn en de smakeloze verzen] van Anakreon, den zoetstvloeïendsten, bevalligsten en vrolijksten dichter der gantsche oudheid, bevat.

[.../(vi-xiii)...]

In die echter, welken ik in het Nederduitsch heb overgebracht, heb ik mijn best gedaan, om, zoveel dit geschieden kon, in woorden en gedachten bij het oorspronkelijke te blijven: dan hoeveel hebben zij in den ligten, lieflijken toon, hoeveel in kunstloze zagtheid, bevalligheid en naïfheid, moeten verliezen? Al had onze moedertaal dezelfde vloeiendheid als de schone taal der Grieken, dan nog zoude ik zelf Anakreon moeten zijn, om deze liederen zodanig te geven, als zij in het oorspronkelijk zijn. Ik zegge des liever: zij hebben iets van Anakreon's liederen behouden, waar aan men zal kennen, dat zij in de oorspronkelijke taal zeer schoon moeten zijn. Hij, die met het vertalen uit de oude spraken bekend is, zal de moeilijkheid van deze wijze van behandelen, welke ik volg, erkennende, geen onbillijk oordeel vellen, wanneer hij hier en dáár eene uitdrukking aantreft, die niet al dat vloeiende heeft, dat anders wel door woordverplaatsing aan dezelfde uitdrukking in onze moedertaal zou kunnen gegeven worden. Het is waar, onze taal heeft haren eigen vorm, en hare eigen vastgestelde wordschikking, en

derzelve omzetting of verdrajing is zekerlijk aanstootlijk voor het geoefend gehoor, en men behoort des altijd, zoveel dit mogelijk is, dezelve te vermij-/(xiv) den; maar het is toch aan den anderen kant niet minder waar, dat, wanneer men, in het overgieten van eene gedachte uit de eene taal in de andere, al te schroomvallig is, wij altijd bij het oude blijven, en dat wij onze schrijfwijze niet verrijken, zodat wij niet vorderen in de kennis, wat wij met eene zo buigzame taal, als de onze is, doen kunnen. Op grond van deze stelling is het dan, dat ik hier en dáár, om de schoonheid der denkbeelden van Anakreon te behouden in dezelfde woorden, liever hier tegen gezondigd, en dus hard heb willen schijnen, dan de gedachten aan de taal opofferen. Van hier ook, dat ik mij de vrijheid veroorloofd hebbe, om Grieksche beelden, hoe vreemd zoms ook, op dezelfde wijze in het Nederduitsch uittedrukken, alhoewel dit ook tot hier toe met den gewonen smaak onzer landgenoten weinig heeft mogen stroken; en laat ik er deze, niet weinig bij mij afdoende, reden nog bijvoegen: tot hier toe hebben allen, die, bij ons, oude dichters in hedendaagsche talen overbragten, dit steeds geheel als dichters gedaan, en veelal, ter liefde van de sluiting der rijmwoorden, of het oorspronkelijk denkbeeld hunner dichteren te veel uitgebreid, of hetzelfde al te veel zamengedrongen, of wel uit dien hoofde gehele denkbeelden achter wege gelaten, waarom men de meeste, zo niet alle, hedendaagsche vertalingen liever met den naam van naarvolgingen moest bestempelen. Dezen nu mogen in haar zelve in de daad schoon zijn, zij doen /(xv) ons toch den ouden dichter niet, zo als hij waarlijk is, kennen, en onze eigen dichters, die in de oude talen niet bedreven zijn, blijven des buiten staat, om aan die voordbrengzels der Oudheid hunne kunst te besteden. - Men zegge dan vrij, dat ik in mijne vertaling slaafs volge, en daardoor stijf en gewrongen mij uitdrukke, ik mag wel lijden, dat men mij den eernaam van dichter weigere, het zal voor mij voldoende zijn te weten, dat ik, door mijne wijze van vertalen, onze oorspronkelijke vernuften, wien de kennis der oude talen ontbreekt, de Ouden, zo als zij zijn, doe kennen, en hun alzo den weg open, om dezelve, met meer dichterlijken zwier en met grotere bevalligheid, in onze schone en rijke Nederduitsche spraak, te doen herleven.

[...]

G. DORN SEIFFEN

Utrecht den 1 Mei 1809.

25

F.E. Turr (vert.): *Homerus, vertaald*. Eerste deel. Amsterdam, Immerzeel & comp., 1810. 'Aan den lezer' (pp. [v-xii]).

Frederik Everard Turr, jurist, leverde met deze overzetting alleen de eerste twee boeken van de Ilias in vertaling. Meer is er van zijn hand nooit verschenen. Deze vertaling is een proza-vertaling van een klassieke tekst, zoals N.G. van Kampen die in zijn verhandeling zal aanbevelen om de klassieken bij 'niet-geleerden' te introduceren (zie tekst no. 27). Zie ook tekst no. 21.

Het werk, het welk ik met huivering aan mijne Landgenooten aanbied, is de vrucht der ledige uren, welke de noodlottigste te leurstellingen mij verschaffen.

Ik zocht in dezen arbeid, welker moeijelijkheid ik aan niemand behoef te verzekeren, eene verstrooijing, of liever, eene verwijdering van die gedachten, welke de drukkendste en grievendste omstandigheden zoo gemakkelijk in de nedergeslagene ziel doen ontstaan, en /[vi] hierin slaagde ik: - Mogt ik even zoo zeggen kunnen in de goede volvoering van deze gewigtige taak geslaagd te zijn! [...]

Over de keuze tusschen eene Vertaling van Homerus in dichtmaat of prosa, kon ik niet in twijfel staan, daar ik met de gave der dichtkunst niet bedeed ben. Ik durf mij echter vleijen, dat zelfs zij, die deze gave /[vii] in ruime mate genoeg bezitten, om dit werk te ondernemen, ja zij, die het ondernomen hebben, gereedelijk zullen toestaan, dat men hunne dichterlijke navolgingen verkeerdelijk *vertaling* noemt, en men, zoo er mogelijkheid is Homerus te vertalen, zulks in prosa alleen kan beproeven.

Ik heb mijn uiterste best gedaan om letterlijk te zijn, dat is, om geen denkbeeld van Homerus in mijne vertaling te verliezen; ik heb mij voorgesteld, dat mijn werk strekken moest, niet om aan menschen, die Homerus niet kenden, te toonen, hoe zulk een' verheven dichter in onze dagen gedacht en geschreven zoude hebben, maar hoe hij voor drie duizend jaren gedacht en geschreven heeft. Ik heb om die reden geene zijner uitdrukkingen verzacht, en, als ware het, voor onze hedendaagsche ooren verfijnd, daar zulks, mijns inziens, tot niets anders strekken kan, dan /[viii] om Homerus uit zijne schriften te verbannen.

De grijze dichter is in zijne krachtvolle schildering van de eenvoudige zeden veel te eerwaardig, dan dat men hem juist dat kenmerk van echte oudheid zonder heiligschennis kan ontnemen.

[...]

26

B.H. Lulofs (vert.): *Louise. Een landelyk gedicht in drie idyllen naar het Hoogduitsch van Voss*. Groningen, J. Oomkens, 1811. 'Voorrede van den vertaler' (pp. vii-xvii).

Barthold Henrik Lulofs (1787-1849) publiceerde deze vertaling vier jaar voor zijn inauguratie als hoogleraar Nederlandse taal en welsprekendheid in Groningen. Hoewel hij daarvoor vooral op het juridische vlak werkzaam was, heeft hij altijd de Nederlandse letterkunde als liefhebberij beoefend. Eenmaal hoogleraar vertaalde hij ook een gedeelte uit het *Nibelungenlied* (*De Recensent* XI/ii (1818) 91-107; 156-70). Johann Heinrich Voss, de auteur van het origineel, was in Nederland vooral bekend als vertaler van Homerus in klassieke verzen. Zijn *Luisse* verscheen in 1795.

[.../(viii-x)...]

Wat mijne vertaling aangaat, hieromtrent moet ik nog het een en ander zeggen. - Het zal mogelijk dezen of genen verwonderen, dat ik de *Louise* in een Prosaïsch neerduitsch gewaad gestoken heb. - En inderdaad, ik was ook aanvankelijk van voornemen, den Eutijnschen Zanger te volgen,¹²⁸ en in zesvoetige rijmelooze versen mijne overzetting te doen voortvloeijen, zoo niet vaak voortstropelen. [...]

Dan bij nader inzien, den weinigen smaak overwegende, welke onze Landgenooten voor deze soort van versen koesteren, ben ik van dit besluit wederom afgestapt. - Mij toch aftematten, om onze taal in eene voetmaat te wringen, waarvoor zij nog zoo weinig gevormd is; het /(xi) pijnigend gevoel te ontwaren, om ook bij de inspanning aller mijner krachten, diep onder de welluidende [...], zoetvloeiende, en op sommige /(xii) plaatsen met die der Grieksche en Romeinsche /(xiii) kunstvoortbrengselen wedijverende versificatie van het oorspronkelijke te blijven; - en dan eindelijk den schralen dank te moeten hooren: 'zijn dit versen? het rijmt immers niet?' - hier toe gevoelde ik waarlijk te weinig lust, dan dat ik niet het luttel eers, het welk ik er misschien bij eenen enkelen door konde behalen, aan het weinige genoegen, waar mede de groote hoop de vrucht van zulk eenen zuren arbeid zoude lezen, gewillig opofferde. - Wat eene berijmde overzetting aangaat, hiertoe zag ik, zonder eene volslagene verminking des oorspronkelijken, geenen kans. - /(xiv)

Ik heb dus eene Prosavertaling gekozen - en zonder mij aan kleinigheden of eene letterlijke overzetting te binden, zoo veel mogelijk, getracht, om de schoonheden van het oorspronkelijke, voor zoo ver eene zoodanige navolging dit toeliet, te bewaren. - Voor het overige heb ik de vrijheid genomen, der *Louise* eenen meer Hollandschen zwier te geven, en, het geen tot Duitsche zeden en gewoonten betrekking had, of aftesnijden, of door Hollandsche gebruiken te doen vervangen. - En dit zal mij wel niemand ten kwade duiden! - Mijns bedunkens toch moet het rozenwangig [...] Meisje, in een /(xv) geheel Neder-

duitsch gewaad, er voor onze Landgenooten altijd bevalliger uitzien, dan wanneer zij, ja, wel over het geheel genomen, op haar Hollandsch was uitgedost, maar echter hier en daar nog eenige strikjes en lintjes deed flodderen, die eenen vreemden, uitheemschen tooi verrieden.-

Ik heb dus - om met een enkel woord het hoofdzakelijke aanteduiden - het plaatselijke in het eerste Idyl wat veranderd, en van het meer, hetwelk er zoo dikwijls in voorkomt, eene rivier gemaakt. - Eene zoodanige plek waters toch, met het bergachtige vereenigd, scheen mij in ons land wat vreemd te zijn. - Voorts heb ik voor de namen van Duitse Dichters eenigen der beroemdsten van ons Vaderland genomen. - Toespelingen op de inrigting van het Duitse Kerkwezen zijn door mij in die op het Hollandsche veranderd. - Ik heb de *genadige Gravin* in eene *adelijke Mevrouw* herschapen; duitse spreekwoorden in Hollandsche verwisseld; duitse volksprookjes of weggelaten of eene Hollandsche wending gegeven, om van andere kleinigheden niet te spreken, welke mij hier en daar voorkwamen, doch welke optelling vervelend zijn zoude. - /(xvi)

Ik heb voorts, ter vermindering van ergernis, de tot Godsdienstige gevoelens in betrekking staande plaatsen eenigsints verzacht, en onder anderen het in het eerste Idyl voorkomend sprookje van de dooden, die aan de poort des Hemels klopten, geheel en al weggelaten. - Hoe geestig dit sprookje ook zijn moge, oordeelde ik het echter geschikter de *Louise* van dit kleine sieraad te berooven, dan door het zelve te laten staan sommigen lieden, die den kern van den bolster niet weten te onderscheiden, bij de lezing het smertelijk gevoel te veroorzaken, als of hier eene volslagene Godsdienstige onverschilligheid gepredikt wierd.

Voor het overige verzoek ik den Lezer, om het meer werktuiglijke mijner vertaling (waartoe ik inzonderheid mijne woordenschikking brenge) niet met die fijne nauwkeurigheid uittepluizen, met welke *Cicero* in zijnen Orator de *phrases* van sommige Prosaschrijvers napluist, om uit dezelve de onwillekeurig gemaakte brokken van zesvoetige of andere soorten van versen te ziften. - Ik vrees anders, dat hij in deze overzetting ook misschien hier en daar op het puin van den eenen of anderen Hexameter zal /(xvii) stooten, die door het gestadig lezen dezer versmaat in het oorspronkelijke mij uit de pen gevloeid is, en van welke ongeschiktheid in eene vertaling als de mijne, ik, hoewel overtuigd, echter nog zoo overtuigd niet ben, om dezelve met tak en wortel uitteroeijen. -

En hiermede, daar ik behalve eene te vragene versooning voor een enkel woord hier en daar, dat zonder mijn weten misschien naar eenen Germanismus zal rieken - en behalve den wensch, dat mijnen Landgenooten de geur dezer, thans ook op Hollandschen bodem overgebrachte bloem, niet ten eenenmale onaangenaam zijn moge, niets meer te zeggen heb, sluit ik mijne Voorrede.

De VERTALER.
Zutphen, 1810.

Eindnoten:

- 128 'Eutijnsche' verwijst naar Eutin, de stad in Sleeswijk-Holstein waar J.H. Voss van 1782-1802 woonde.

27

N.G. van Kampen, 'Over de nuttigheid der vertalingen van de geschriften der oude Grieken en Romeinen, in 't Nederduitsch, en over de wijze op welke die vertalingen behoren vervaardigd te zijn'. In: *Letter- en oudheidkundige verhandelingen van de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem*. I. Haarlem, A. Loosjes Pz., 1815. pp. 1-57.

Nicolaas Godfried van Kampen (1776-1839) was eigenlijk opgeleid voor de koophandel en autodidact op het terrein van de letteren. Hij doceerde Duits bij diverse instellingen en zette in 1829 de kroon op zijn carrière met een aanstelling voor Nederduitse letterkunde en vaderlandsche geschiedenis aan de 'doorluchtige school te Amsterdam'. Hij hechtte veel belang aan de verspreiding van kennis van de klassieken onder een brede laag van de bevolking en hij werkte daar zelf ook aan mee door bijvoorbeeld in 1807 onder de titel *Zedekundige schoonheden* een bloemlezing van klassieken in vertaling te publiceren. Ook uit de onderstaande verhandeling blijkt hoe belangrijk hij kennis van de klassieken vond. Die verhandeling is overigens een met goud bekroond antwoord op een prijsvraag van de *Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen* te Haarlem. Het zilver werd gewonnen door J. Konijnenburg. De twee verhandelingen werden in één band gepubliceerd.¹²⁹ Al eerder waren prijsvragen over vertalen (van meer algemene aard), uitgeschreven door het *Amsterdamsch dicht- en letteroefenend genootschap* (1796) en door *Kunst wordt door arbeid verkregen* (1794), onbeantwoord gebleven.¹³⁰

[.../(4)...]

Zijn Vertalingen der Ouden nuttig? Zie daar het eerste lid der vrage. Immers, schoon de algemeen erkende waardij dier Schrijveren het nut hunner *beoefening* onderstelle, bewijst zij daarom het voordeel van *Vertalingen* nog even zoo weinig, als het nut der Geschiedenis of Aardrijkskunde, die zwermen van Handboekjes tot derzelver gemakkelijke aanleering verdedigt, welke slechts breekebeenen, of op zijn best half geleerden vormen: terwijl wezenlijke en grondige wetenschap niet uit de bloote kennis der *Resultaten*, maar uit een helder inzien in de drijfveeren, de beginselen, en trapsgewijzen voortgang der gebeurtenissen moet geboren worden. Dus kunnen Vertalingen ons misschien niets dan de slotsom mededeelen, van hetgeen de Ouden gezegd hebben; de *wijze*, waarop zij het zeiden, het geheim hunner natuurlijke, ongedwongene uitdrukking, blijft, zonder de kennis hunner talen, misschien voor ons verloren, - en daardoor missen wij misschien meer, dan wij winnen. -

Misschien, zeggen wij; want deze aanmerking moet slechts dienen, om het denkbeeld te weren, als of de hooge verdiensten der *Grieken* en *Romeinen* uit *zich zelve*, en *zonder meer*, de nuttigheid der vertaling van hunne schriften voldong. /(5) Met dat alles kunnen wij die voortreffelijkheid tot grondslag leggen, om daarop verder voort te bouwen, en te onderzoeken: - 1.) Of het niet nuttig zou wezen, ook aan ongeleerde standen den toegang tot de schatten der Oudheid

te openen? 2.) Of zulks, al eens toestemmend beantwoord zijnde, aan de oude Schrijvers niets doe verliezen? - 3.) Of het voor ware geleerdheid ook schadelijk zij, en oppervlakkigheid en betweterij bevordere? - 4.) Of het de zeden ook kunne benadeelen? -

I. Gelijk de menschelijke maatschappij zich ten aanzien van meerdere of mindere beschaving en verlichting in *geletterden* en *ongeletterden* verdeelt, zoo kan men de eerstgenoemden weder smaldeelen in *geleerden* en *ongeleerde geletterden*. De eersten hebben doorgaans, volgens de gebruikelijke wijze, hunne letteroefeningen op de Hooge-Scholen volbragt, en daarvan dat gebruik gemaakt, dat hun de kennis der oude talen gemeenzaam is, en zij de *Grieksche* en *Latijnsche* Schrijvers in het oorspronkelijke verstaan kunnen. De tweede klasse bestaat uit lieden, die hun hoofdwerk minder van de studiën gemaakt, en de letteren doorgaans slechts uit zucht tot beschaving en veredeling van hunnen geest, in hunne tusschenuren beoefend hebben. Zeer talrijk is deze klasse van menschen, talrijker dan de vorige. [.../(6-8)...] [Deze klasse] omvat alle beschaafde Vrouwen, meest alle geletterden, die niet stellig het Latijnsche School- en Akademisch onderwijs genoten hebben; Dichters van den eersten rang in ons Vaderland, beminnaars en beoefenaars der natuurlijke en zedelijke wijsbegeerte, en eene menigte liefhebbers der Geschiedenis, en van hunne moedertaal. Voeg het niet geringe aantal der zulken hierbij, die, schoon van regtswege tot de Geleerden behoorende, door hunne hoofdbezigheid, (b.v. de Geneeskunde of de Regten) te weinig tijd overhielden, om de schoonste, de oorspronkelijkste, de rijkste der beide ta[al]en, de taal van HOMERUS, SOPHOKLES, HERODOTUS, PLATO en DEMOSTHENES genoegzaam te verstaan. Deze zal men toch niet tot de meestal armhartige *Latijnsche* vertalingen verwijzen? - / (9)

Zoo dus het voordeel, uit de Ouden te trekken, onbetwistbaar is; zoo daarentegen op verre na de talrijkste stand der Maatschappij, en zelfs een aanzienlijk aantal der Geletterden, buiten staat is, om die onmiddelijk in hunne eigene spraken te verstaan, zoo schijnt het onbetwistbaar, dat *Overzettingen* het eenige middel zijn, om in dit gebrek te voorzien, en dat men niet te vragen hebbe, *of*, maar *hoe* de Vertalingen zijn moeten, om het bedoelde nut te doen? - Dit is ook door de meeste beschaafde *Europische* Natien, en wel het meest naar mate hunner meerdere beschaving, zoo ingezien. [.../(10-11)...] Zekerlijk is onze Letterkunde daarin [nl. in vertalingen van de klassieken] langen tijd arm gebleven, maar het is opmerkelijk, dat, terwijl onze gouden Eeuw nog lust en smaak in vertalingen uit de Ouden betoonde, (men denke aan VONDEL'S berijmde en Proza-vertalingen der Latijnsche Dichters en anderen, en aan HOOFT'S *Tacitus*)¹³¹ de achttiende Eeuw daarentegen, zoo ziel- en krachteloos in alles wat dichtvuur en gloed van gevoel en verbeelding betreft, ook aan Vertalingen uit de Ouden geheel en al arm is. Waarlijk! de schuld hiervan lag niet aan de beoefening der Ouden, welke in dat tijdperk door een schare verdienstelijke mannen [...] allergelukkigst werd aangekweekt, maar in het verval der *Nationale* taal- en vooral dichtbeoefening, daar groote Geleerden het zich tot schande rekenden, zuiver en sierlijk *Hollandsch* te schrijven. [...] Gelijkzijdig met dit gebrek, werd

dus ook de armoede aan Vertalingen verholpen. Nauwe- / (12) lijks had onze Poëzij hare regten hernomen, of bevoegde mannen verbreidden door Vertalingen en navolging, de kennis van groote Modellen, ook bij ongeleerden; wat zeg ik! de grootste hersteller onzer vervallene Poëzij draagt er roem op, de bronnen van het echte *Grieksche* schoon voor zijne landgenooten heröpend te hebben, en was niet zijn *Koning* OEDIPUS een der eerste *Nederlandsche* gewrochten, waarin men de kracht onzer taal weder herkende, eene overzetting?¹³² [...]/(13)...

De ondervinding vereenigt zich dus met de redenering, om ons te doen zien, dat Vertalingen uit de Ouden, welke nuttig zijn *moeten*, doordien zij het eenige middel opleveren, om aan ongeleerde letterminnaars ten minsten iets van de schoonheid en voortreffelijkheid der Ouden te doen kennen, tevens nuttig *geweest zijn*, naardien zij op de Letterkunde der hedendaagsche volken, bepaaldelijk ook op de onze, eenen alszins voordeeligen invloed hebben gehad.

Eer wij echter dezen bewijzen laten gelden, moeten wij eenige gewigtige tegenbedenkingen oplossen.

I. Men zegt: '*Vertalingen misvormen de oude Schrijvers*. Zij zijn niet in staat, het schoone, het nadrukkelijke, het eigenaardige, zoo naauw aan plaatselijke betrekkingen, aan daarvan afhingende enkele wendingen, aan *harmonische* uitdrukking verbonden, weder te geven. Vooral is dit geval met de Dichters [...]' - / (14)

Veel is hierin, hetwelk niemand ontkennen zal, doch niets hetgeen bewijst, dat Vertalingen (mits in goede handen gevallen) den oorspronkelijken Schrijver *misvormen*. Dit is toch geheel iets anders, dan denzelven te *verzwakken*, hetwelk men alléén uit het aangevoerde bewijzen kan. Dan, wie beweert ook, dat eene vertaling gelijke kracht of gelijke waarde heeft met het oorspronkelijke? Het is tot haar oogmerk genoeg, zoo zij *een gedeelte* der schoonheden van haar Origineel in zich opneemt: het is, in zekeren zin, de volmaaktheid, welke zij nastreeft, zonder die immer te kunnen bereiken. Die overzetting is de beste, welke dier volkomenheid het naaste komt; niet zij, welke haar, hetgeen onmogelijk is, inhaalt. Ook heeft een hedendaagsch Vertaler onder de *Duitschers*¹³³ [...] ten opzichte van HOMERUS althans bewezen, dat het niet ondoenlijk was, de gulle gemeenzaamheid van den stijl diens Dichters te behouden, zonder laag of plat te worden. Zouden nu wij, Stamgenooten en Broeders der *Duitschers*, wat de taal aangaat, zouden wij niet in staat zijn, tot hetgeen zij zoo gelukkig verrigtten? -

In alle gevalle moet eene zelfs minder volmaakte vertaling toch altijd zekere schoonheden en voortreffelijkheden van den vertaalden Schrijver behouden. Hoe zou dit anders kunnen? Behalve de bekoorlijkheden van stijl en taal hebben immers de Ouden (hetgeen juist hunne hoofd-verdienste uitmaakt) nog zoo vele wetenswaardige *zaken*, dat het zelfs den middelmatigsten vertaler bezwaarlijk gelukken kan, *geheel niets* belangrijks aan onbedrevenen in de Oude Talen mede te dee- / (15) len. [...] Onze VONDEL, zoo uitmuntend als oorspronkelijk Dichter, was zwak als Vertaler. Maar zelfs zijne *Aeneïs*,¹³⁴ waarin de zin van VIRGILIUS zoo dikwerf gemist is, en deszelfs majesteit zoo menigmaal door platte uitdrukkingen (die allerminst in den geest van MARO vallen) ontluisterd

wordt, zelfs deze heeft toch de treffende, zakelijke voorstellingen van *Troje's* brand, van DIDO's liefde, der reize van AENEAS naar het schimmenrijk [...]. [...]

Eene andere, hiermede naauw in verband staande tegenbedenking, is in de onlangs uitgekome *Opuscula* van den geleerden *Haarlemschen* Rector WAARDENBURG te berde gebragt. /(16)

'In de oude talen,' zegt hij, 'worden vele woorden en spreekwijzen gevonden, aan dezelve zoo eigen, dat men die te vergeefs in andere spraken zou zoeken overtebrengen. [...] Deskundigen zullen mij ook toestemmen, dat in de talen dier beide volken vele denkbeelden gevonden worden, die men elders te vergeefs zou zoeken, en alleen door het aanleeren der taal kan leeren kennen.'¹³⁵ Dan de bekwame man heeft blijkens den zamenhang niets anders willen bewijzen, dan de dwaasheid der *uitsluitende* begunstiging van Vertalingen, met *verwaarloozing* van de studie der grondtalen. Immers, zoo dit niet ware, zou hij te veel bewijzen. De *Britsche* Natie heeft in al het door hem aangehaalde den *Romein* genoegzaam geëvenaard, en zoo haar vernuft voor dat der *Grieken* onderdoet, hare scherpzinnigheid in wijsbegeerte, natuurkunde en uitvindingen heeft dezelve overtroffen. Niemand zal echter de onmogelijkheid van vertalingen uit het *Engelsch* willen beweerden. 'Maar het is eene levende taal,' zal men zeg- /(17) gen. Eene doode taal is dus meer of min onverstaanbaar? Doch dan is zij het immers even zeer voor den geleerden onderzoeker, als voor den kundigen Vertaler? Of bevordert misschien de afstand van tijden en plaatsen, en het daardoor veroorzaakte verschil in zeden de moeilijkheid van het wedergeven zoo velerlei uitheemsche woorden en spreekwijzen? Dan, wilde men *daarom* de Vertalingen afkeuren, zoo moest men ook de overzettingen van het Oude Testament laken [...].

II. Eene gewigtige tegenwerping, die vooral in ons land, zoo rijk aan taalkenners, menigmaal door Geleerden van den eersten rang geopperd wordt, is deze: 'Vertalingen in de Moederspraak zijn aangename doch schadelijke geregten, die den smaak slechts prikkelen, om dien naderhand voor vaste, voedzame spijzen te verstompen. Worden zij in een land algemeen, zoo verdwijnt van lieverleede de ware zucht voor de oudheid en de ouden; en men loopt gevaar, door halfgeleerden, betweters, en onrijpe stelselmakers weder tot de grenzen der barbaarschheid terug gebragt te worden, daar men, ten gevolge dier heillooze zucht, de oude talen verwaarloost, om slechts de *zaken*, en ook deze, door gebrek aan kennis der bronnen, niet dan ten halve te leeren verstaan.'

Deze bedenking heeft veel schijn, en nog meer /(18) gezag van *solide* mannen voor zich. Maar zou dezelve niet een weinig eenzijdig wezen? - Zou niet de gewoonte, van bestendig met de Ouden, en alléén met de Ouden, om te gaan, juist vele uitstekende Geleerden in dat vak, de behoeften van den tegenwoordigen tijd, van *hunne* landgenooten, doen voorbijzien? [...]/(19-20)...

Daarenboven: hebben wij niet een voorbeeld uit de *Klassieke* Oudheid zelve, hetwelk voor de nuttigheid der Vertalingen ten sterkste pleit? De *Romeinen* hadden, ten tijde van CICERO, juist dat zelfde gevoelen omtrent de *Grieken*,

hetwelk thans sommigen omtrent de Ouden in het algemeen bezielt. Geleerde *Hellenisten* verachtten de *Latijnsche* Vertalingen uit het *Grieksch*. Men moet het uitvoerige Pleidooi van den *Romeinschen* Redenaar ten behoeve der (vrije) Vertalingen lezen, om zich te overtuigen, dat hij, in onze tijden geleefd hebbende, aan de Verachters der Overzettingen kleinen dank zou geweten hebben.¹³⁶ [.../(21)...]

De ondervinding levert nog meer bewijzen voor het nut der Vertalingen uit de Ouden. Worden de *Originelen* in *Duitschland* verwaarloost sedert men de menigvuldige voortreffelijke vertalingen, die in de laatste 30 of 40 jaren zijn uitgekomen? [.../(22)...]

‘Maar,’ zullen anderen ons te gemoet voeren: ‘Het is toch onbetwistbaar, dat er veel onzedelijks, veel zedebedervends in de Schriften der *Grieken* en *Romeinen*, bovenal in hunne Dichters, voorkomt. [.../(23-24)...] *Vertalen* der Ouden dient derhalve tot niets; men stuit overal op onzedelijkheid of schadelijke Godsdienstbegrippen, men zoek veel eer hetgeen zij wetenswaardigs behelzen, in een ander gewaad aan hedendaagsche Lezers aan te bieden.’

Wij hebben deze bedenking, zoo veel mogelijk, in volle kracht voorgesteld, omdat zij ons wezenlijk de gewigtigste van allen toeschijnt. In een *aesthetisch* vraagstuk kan men dwalen, zonder regtstreeks het algemeen geluk in de waagschaal te stellen; niet zoo in een geschilpunt, dat de *zedelijkheid* aangaat. Hier kan de minste doling gevaarlijk worden. En zou dit waarlijk het geval zijn met ons tot nu toe beweerde? Zou al het menigvuldige, ook zedelijke voedsel der oude Dichters, Geschied- en Zedeschrijvers niet opwegen tegen het gif, daarin zoo ruimschoots verspreid? Bezien wij d[i]t een weinig nader.

Het is eene bekende waarheid, dat, naar mate een volk meer verbasterd in zeden is, deszelfs taal, als het uitvloeisel, om zoo te spreken, van het *algemeen geweten*, met te meer nauwgezetheid de uitwendige welvoegelijkheid zal in acht nemen. Wij zien dit b.v. uit onze tegenwoordige, kiesche, gezuiverde taal, in vergelijking met de taal der Eeuwe van CATS en VONDEL, toen men zich uitdrukkingen veroorloofde, die tegenwoordig geen Dichter noch Proza-schrijver meer zou durven bezigen. Intusschen zal niemand ligtelijk onzer zedelijkheid boven die der Eeuw van CATS en VONDEL de voorkeur geven. Waarschijnlijk had hetzelfde in het geval der Eeuw / (25) van HOMERUS plaats. [.../(26-27)...]

Zoo wij tot de *Latijnen* overgaan, wordt de oogst van Dichters, die wij *geheel* in onze taal kunnen overbrengen, veel schraalder. [.../(28)...] Wij mogen dus het besluit opmaken, dat de *Grieken*, ten aanzien der zedelijkheid, over het algemeen veiliger kunnen worden vertaald, dan de *Latijnen*, en dat juist de oudste, eerwaardigste zangers de beminlijke eenvoudigheid hunner zeden ook in hunne Poëzij uitdrukten, terwijl de latere, vooral de *Romeinen* [...] niet min getrouwe, en dus ten deele gevaarlijke Schilders, van de diepe verbastering *hunner* tijden zijn. [.../(29)...]

En zie daar ons zelve gebragt tot het tweede Hoofddeel dezer Verhandeling: de opgave namelijk van de wijze, waarop Vertalingen behooren te zijn ingerigt, om het bedoelde nut te weeg te brengen. Gedeeltelijk is ons dit reeds uit

het voorgaande gebleken, in zoo verre men namelijk het belang der zeden nimmer aan dichtelijke sieraden mag opofferen. Thans moeten wij ons meer met het inwendige en eigenaardige eener Vertaling bezig houden. -

Het is zeer blijkbaar, dat eene Vertaling, zoo veel mogelijk, een afdruksel moet zijn van het oorspronkelijke Werk, hetgeen zij wil vertegenwoordigen. Zij moet dus niet alleen *in het algemeen* de zaken, maar ook *in het bijzonder* den eigenaardigen stijl van haren Schrijver zoeken uit te drukken; zij moet ons van dezen geene onbepaalde, enkele trekken, maar zijn beeld voor oogen stellen, opdat wij hem uit anderen leeren onderscheiden. Ik beken het, dit is verbazend moeilijk, en vereischt niet alleen diepe taalkunde, maar bovenal fijnen *Takt*, een kiesch gevoel voor kunst, hetwelk ook de minste schoonheden niet laat vervliegen, maar die allen zoodanig, in de orde en aaneenschakeling plaatst, waarin zij bij den oorspronkelijken Schrijver stonden. [.../](30)...

Zie daar, naar ons oordeel, het *Ideaal*, hetwelk een Vertaler zich zou hebben voor te stellen; dan een hoofdbeletsel houdt hem terug, hetzelve immer in de volkomenheid te bereiken. Indien onze nieuwere talen niet meer van de *Grieksche* en *Latijnsche* verschilden, dan dezen onderling, zou misschien eene zoo in stof en vorm gelijkende overzetting mogelijk zijn, schoon de *Latijnen* zelve ons daarvan niet alléén geen Model hebben nagelaten, maar zelfs, naar alle waar- / (31) schijnlijkheid, meer *navolgers* dan eigenlijke *Vertalers* (in den zoo even omschrevenen zin) van hunne *Grieksche* modellen waren. Maar hoe oneindig verschillen onze hedendaagsche talen van de Ouden? De geheele woordvoeging en schikking, de onbepaalde vrijheid der omzettingen, de Artikel, het gemis eener eigenlijke buiging (*Declinatie*) der naamwoorden zelve: zie daar eenige der voornaamste zwarigheden, welke de vertaling in dien zin, zoo als wij daar even opgaven, voor de *Latijnsche* taal althans onmogelijk schijnen te maken. Tusschen de *Grieksche* en onze hedendaagsche *Europische* spraken, ten minsten van den *Duitschen* tak, is het onderscheid minder; het gebruik des Artikels in beide taalstammen, eene menigte van gelijkvormige woorden, die men [...] toch onloochenbaar in de *Grieksche* en *Hoog-* en *Nederduitsche* taal aantreft, verligten gewisselijk de taak des Vertolkers; doch aan den anderen kant zet de ongemeene rijkdom der *Grieksche* taal, hare verschillende buigingen, de veelvuldige wijzen (*Modi*) en tijden (*Tempora*) harer werkwoorden, de stoutheid harer koppelwoorden, en de afwisseling, door vele dichtelijke vrijheden zoowel als door het verschil van tongvallen (*Dialekten*) geboren, den nieuweren Schrijver, die in zijne Overzetting uit haar zoo min mogelijk verliezen wil, in de grootste verlegenheid. Het is waar, onze taal is rijk, zeer rijk, maar om van dien rijkdom, op het voetspoor onzer *Dufjitschen* naburen, het behoorlijke gebruik te maken, - daartoe behoort misschien eene stoutheid, die men / (32) HOOFT alleen, en na hem aan niemand meer, vergeven heeft.

Nog eene andere hinderpaal van het grootste belang verzet zich tegen Vertalingen der oude Dichters in onze taal. Men weet, dat de Ouden het Rijm niet kenden, maar alleen door lange en korte lettergrepen een *Metrum*, en door klemtoon en eenen *Rhythmus* daarstelden. Doch het eerste heeft bij ons slechts

gedeeltelijk plaats; dit gebrek aan bepaalde korte en lange lettergrepen moet ons het *Rijm* vergoeden, eene gelijkvormigheid van geluid op het einde van iederen regel. Van voren beschouwd, schijnt dit hulpmiddel, uit de Middeleeuwen ontleend, niet veel beter geschikt, om ons te doen opmerken: *dit is Poëzij!* dan de woorden, die men in diezelfde Eeuwen uit den mond der geschilderde personen deed uitgaan, om eene schilderij te doen onderscheiden. Dan de ongemeene talenten van vele groote Dichters hebben aan dit gebrekkig hulpmiddel eene volmaaktheid in zijne soort bijgezet, die vele berijmde Dichtstukken, zelfs in welluidendheid, met de Ouden doet wedijveren; en deze Modellen hebben, althans bij ons, nu eenmaal de algemeene denkwijze en smaak dus geregeld, dat men een onberijmd Dichtstuk voor geen Dichtstuk meer houdt. [...]/(33-34)...] [In het Hoog- en Nederduitsch] heeft men [...] eene navolging van het *Metrum* der Ouden gewaagd. De proeven der *Duitschers*, hoezeer misschien op eene verkeerde *Theorie* rustende, hebben toch reeds vele fraaije navolgingen opgeleverd [...], die door den ijver, waarmede men bij hun, ook op Hoogeschoolen, de *metrica* beoefent, nog meer goeds laten verwachten. Omtrent onze taal is door den Heer KINKER de mogelijkheid eener navolging van den *Rhythmus* en het *Metrum* der Ouden al te wel bewezen, dan dat wij die, schoon alle dergelijke proeven tot hiertoe mislukt zijn, niet veiliglijk zouden mogen veronderstellen.¹³⁷

Stellen wij ons dus eenen Dichter voor, volkomen meester zoo van zijne eigene, als van de oude talen, die het *Ideaal* eener naauwkeurige en tevens dichterlijk *metrische* vertaling van een' of anderen der Ouden in het *Nederduitsch* kan verwezenlijken. Plaatsen wij tegen hem over een' niet min grooten Dichter, die deze wijze van vertalen afkeurt, en aan ons *Alexandrynsch* vers, (hetwelk zekerlijk vele verscheidenheid bezit,) de voorkeur geeft. Hooren wij eindelijk de gronden van eenen derden, die, wat de juistheid betreft, voor eene Overzetting in *Proza* pleit. -

Men ziet terstond het groote voordeel, hetwelk /(35) de naauwkeurige, en welaangebragte navolging der oude voetmaat en van het oude *Rhythmus*, ten behoeve der getrouwheid des Vertalers moet hebben. Hoe is het mogelijk, (kan men zeggen), dat, al het andere gelijk staande, de man, die met behoorlijke taalkennis en het voor een' overbrenger der Ouden (in den meer verhevenen zin) onmisbare *Genie* nog de bekwaamheid vereenigt, om hun *metrum* uit te drukken, ons geen getrouwer afdruksel van hunnen geest zou leveren, dan hij, die in plaats van dit laatste ons eene stijve, gedrongene, naauwelijks kenbare nabootsing van hun *Rhythmus* geeft, wier ijzeren wetten de vrije vlugt, waarin de Ouden zich zo gaarne toegeven, wel *moeten* belemmeren? Immers zal eene ongekleurde plaat, hoe naauwkeurig ook door den grootsten meester bewerkt, zeer verre af zijn van dien indruk te maken, dien de oorspronkelijke schilderij, door het vuur en de levendigheid der kleuren, doet ontstaan, terwijl daarentegen eene gekleurde plaat, hoezeer beneden het *Origineel* des Schilders, toch zijnen geest beter en naauwkeuriger zal uitdrukken. [...]/(36-37)...]

Wanneer dus een Hollandsch Dichter, toegerust met dat meer volmaakte *Metrum*, hetwelk de Heer KINKER in zijne boven aangehaalde keurige Verhande-

ling wensch¹³⁸, en waarvan hij de mogelijkheid der daarstelling aantoon^t [...], zonder maat en klemtoon te verwarren, aan beiden behoorlijk regt laat wedervaren, en dus zoo wel *metrisch* als *Rhythmisch* de verzen der Ouden navolgt, dan spreekt het van zelve, dat hem de weg tot eene nog grootere volmaking geöpend is, dan aan de *Duitschers*, die hunne voetmaten schier alleen naar de klemtoon^{en} schikken [...].

Dan het is billijk, ook van de andere zijde / (38) de uitsluitende voorstanders van het Rijm te hooren, wier stem van zeer groot gewigt zou zijn, al hadden zij niet dan de volstandige beoefening onzer grootste Dichters, en den vrij eenparigen smaak des volks in hun voordeel. Zij zullen zeggen: 'Schoon het al *mogelijk* zij, onberijmde verzen in onze moedertaal te vervaardigen, en zelfs de Ouden in *hunne* voetmaat behoorlijk te vertalen, is het daarom *waarschijnlijk*, dat zulks immer gebeuren zal? Legt niet de zeer bepaalde, algemeen bekende voorkeur van het *Hollandsch* Publiek voor berymde, deszelfs afkeer van onberijmde Verzen, daartegen een' onoverkomelijken hinderpaal in den weg? De *Duitschers* mogen reden gehad hebben, hunne *Alexandrijnen* te verwerpen; derzelve eentoonigheid kwetst zekerlijk het kiesch gehoor; maar hoe geheel anders is dit met onze *Nederduitsche* Verzen van dezelfde voetmaat! Hoe rijk in afwisseling vloeyen zij niet daarheen, laten nu eens de rust in het begin, dan in het midden, dan tegen het einde van het vers vallen, juist gelijk de Dichter, zijn onderwerp, of de stemming van zijn gemoed dit vereischen [...].' [...]/(39)...]

Dan, het is hier de vraag eigenlijk niet, welke der beide hoofdsorten van Verzen, berijmde of onberijmde, voor *oorspronkelijke stukken* meer geschikt zij; men moet in het oog houden, dat wij van *Vertalingen* spreken, waar *getrouwheid* eene der hoofd zoo niet de eerste verdienste is. Nu lijdt het geene tegenspraak, dat de verzen van *Grieken* en *Romeinen* getrouwer door eene, al is / (40) het dan ook gebrekkige, navolging in de oorspronkelijke voetmaat kunnen worden overgebracht, dan door de prachtigste overgieting in Rijm. Men vergelijke den alom vermaarden, en wezenlijk in zijne soort voortreffelijken HOMERUS van POPE met dien van VOSS, of zelfs van STOLBERG, en oordeele, waar de geest van den *Griekschen* Dichter meer zweeft!¹³⁹ [...]/(41-42)...]

Dit [nl. een vergelijking van Bilderdijs vertaling van Sophocles met het origineel] zij genoeg ten bewijze, dat zelfs in eene algemeen, en met regt, bewonderde Overzetting van een *Grieksch* Dichtstuk, door onzen voortreffelijksten hedendaagschen Dichter, toch de kluisters van het Rijm verscheidene malen de getrouwheid doen te loor gaan. Wat moet dan niet met zwakkere Dichters het geval zijn, die, minder door *Griekschen* geest beziel^d, zoo gaarne *hunne* nieuwerwetsche denkbeelden, waartoe het *moderne* kleed zich zoo goed schikt, in de plaats der eerwaardige oudheid stellen? -

Daar echter de ter andere zijde aangevoerde redenen onomstootelijk zijn, daar de smaak van ons Publiek, en de verbazend moeilijke vereischen van een' Dichter, die de Ouden in hunnen trant, voetmaat en *Rhythmus* kan overbrengen niet alleen, maar zulks ook uit *aesthetische* gronden *verkiest*, ons schier moeten doen wanhop^{en}, in den tegenwoordigen staat der zaken zulk eenen te treffen,

- zoo blijft de vertaling in rijm al-/(43) tijd een zeer gewenscht, schoon min volmaakt, middel tot de kennis der kunstgewrochten van *Griekenland* en *Rome* in het dichterlijke vak. Echter zou ik aan deze soort liever den naam van *Navolging* geven. Het is toch, gelijk wij zagen, bijna ondoenlijk, daarin stipt getrouw aan het oorspronkelijke te blijven, en dus moeten andere schoonheden, die meer in onzen smaak vallen, die genen vervangen, welke in eene berijmde vertaling voor ons onbereikbaar zijn. [...]

De gunsteling der Natuur, het *Genie*, hetwelk in onze taal eene *Prosodie* kon scheppen, in alle deelen aan die der Ouden beantwoordende, of althans hetzelfde doel even gelukkig bereikende, en daarin de kunstgewrochten der Ouden kon overgieten, zou dus, in een' strikten zin, alleen *dichterlijk Vertaler*, de anderen zouden meer of min gelukkige dichterlijke *Navolgers* der Ouden zijn, die ook, in hun vak, zeer wenschelijk blijven, en gewigtige verdiensten bezitten, vooral omtrent de opleiding onzer taal, door zachte en/(44) gewone middelen, tot eenige gelijkvormigheid met de schoonheid der oude talen. -

Dan het wordt tijd, dat wij ons tot de derde soort der overzettingen, die in *Proza*, wenden.

Deze vertalingen hebben, in zoo verre zij Dichters betreffen, bij eene zeer blijkbare minderheid in kracht, nadruk, *Harmonie* en kadans, nogtans het gewigtige voordeel, van *getrouw* te kunnen zijn. Men leert door zulke eene overzetting, mits door een' *kenner* gedaan, den ouden Dichter beter kennen, dan door eene navolging in *Alexandrijnen* immer geschieden kan, en daar zij geenen dwang, zelfs van eenige maat, kent, zoo is het mogelijk daarin *alle*, of ten minsten verreweg de meeste, eigenaardige, kenschetsende trekken van het Model, die fijne wendingen, welke rijm en maat zoo dikwijls bij geene mogelijkheid kunnen wedergeven, als in een' spiegel terug te kaatsen. Men vergunne mij een voorbeeld uit de Vaderlandsche Letterkunde. De Heer TURR wilde ons HOMERUS, den geheelen ouden Bard, zoo al[s] hij dacht en schreef, niet een' verfijnden, overkieschen HOMERUS, voor oogen stellen. Hij verkoos daartoe den weg der *Proza*-vertaling, en men kan wel niet loochenen, dat deze keuze de dichterlijke uitdrukking van den *Ionischen* Dichter zeer verzwakt heeft, en verzwakken moest, doch aan den anderen kant zijn de *Epitheta* der Goden en Godinnen, die zoo vele Overzetteren, als noodelooze bijhangsels, hebben achtergelaten, de praatzucht der Helden, ook al door eene menigte vertolkers besnoeid, de vergelijkingen in hare gansche uitgestrektheid, en de zeden in hare volle *naïveteit* voorgesteld. Men vindt/(45) dus hier geen eerwaardig en majestueus beeld eens Grijsaards door een ander, insgelijks achtbaar en schitterend portret vervangen, waarin echter de rimpels weggelaten zijn, en de geheele gedaante verjongd is, neen, men vindt hier eene getrouwe kopij van den Ouden, die zekerlijk, door den minderen gloed der kleuren, verre bij het *Origineel* ten achteren is, doch ten minsten naar dat *Origineel* gelijk.¹⁴⁰

Vertalingen in *Proza* van oude Dichters zijn dus geheel niet te verachten, in zoo verre zij namelijk getrouw zijn, zonder *triviaal* of plat te wezen. [.../(46)...]

Smaak derhalven, en diepe *kunde zijner eigene taal* moet de Proza-Vertaler, die zich aan oude Dichters waagt, in eene zeldzame mate bezitten, benevens dat fijne kunstgevoel, hetwelk niet ééne schoonheid van zijn Model, al strookt zij dan ook minder met onze zeden of denkwijze, voorbijgaat. Bezit hij deze eigenschappen, zoo is hij in staat een werk te leveren, hetwelk zekerlijk beneden die getrouwe, (zelfs *metrisch* getrouwe) nabootsing staat, die wij in onze taal nog als een *Ideaal* beschouwen moeten, doch de *Harmonie* en pracht der berijmde navolging door meerdere overeenkomst met den oorspronkelijken Schrijver in zeker opzigt vergoedt. Doch versteekt hij zich, door overdrevene kieschheid, zelf van dit allergewigtigst voordeel, [...] zoo wordt zijn arbeid, gelijk men terstond bevroedt, verreweg de minste der drie soorten.

Trekken wij het gezegde in een slotsom te zamen.

1.) Die Vertaling van oude Dichters, welke *metrisch* en *rhythmisch*, zoowel als *woordelijk* (zoo na mogelijk) getrouw is, moet, ook in onze taal, voor de beste gekeurd worden; zoo lang dezelve echter bij het nog bestaande gebrek aan *prosodische* regelen voor het *Nederduitsch* voor ondoenlijk gehouden wordt, blijft de voorkeur aan I(47)

2.) De *berijmde navolging*, in zoo verre het namelijk den Lezer om fraaije Verzen, keurige taal, en schoone denkbeelden in een bekoorlijk gewaad, en den Schrijver om oefening van zijnen dichtgeest, onbelemmerd door enkele uitdrukkingen, te doen is. Men kan dus van zulk eene navolging geene stipt woordelijke getrouwheid vergen.

3.) Wil echter een onkundig Lezer zich een juist denkbeeld maken van hetgeen de Ouden dachten, en van de wijze hoe zij dit uitdrukten, wil een Schrijver zijnen landgenooten een' ouden Dichter, zoo als hij was, doen kennen, zoo bediene zich en Schrijver, en Lezer, zoo lang de eerst opgegevene soort nog niet tot eenige volmaaktheid gebragt is, liefst van *Proza-Overzettingen*; zonder nogtans de tweede soort, *als uitmuntende Dichtstukken in den geest der Ouden*, in het allerminst buiten te sluiten. Deze *Proza-Vertolking* moet zoo getrouw, en tevens zoo *harmonisch* als mogelijk zijn, en zoo min door een' *modern* plooi aan den eenen, als door platheid en smakeloosheid aan den anderen kant zondigen.

Tot hiertoe bepaalden wij ons, daar de Vrage der Maatschappij in het bijzonder de Dichtwerken der Ouden bedoelt, genoegzaam tot dezen. Daar echter ook Proza-schrijvers niet geheel uit de bedoeling der Vrage zijn buiten gesloten, zoo zullen wij ook omtrent dezen eenige regelen moeten in het midden brengen, te meer, daar in die regelen veel zal voorkomen, hetgeen wij voor algemeen op Vertalingen toepasselijk houden. -

Twee zeer onderscheidene wijzen van Overzet- I(48) ting betwisten elkander, in het Gemeenebest der Letteren, den voorrang; de *vrije*, en de *letterlijke*. De eerste soort, die zich op de bekende plaats van HORATIUS^a, (die

a Epist. ad Pison, vs. 133,134. *Nec verbum verbo curabis reddere fidus interpres.*

echter, blijkens den samenhang, alleen op navolgingen toepasselijk is) beroept, wil van den bedoelden Schrijver slechts den geest behouden, hem doen spreken, gelijk hij zelf, naar de meening des Vertalers, in deszelfs taal zou gesproken hebben. De andere soort houdt zich veel naauwgezetter aan de woorden en zinsneden des Schrijvers, en wijkt niet, dan in de hoogste noodzakelijkheid, daarvan af. Men gevoelt terstond, dat tusschen deze beide uitersten zeer veele *nuances* en tusschensoorten zijn, en men kan wel nagaan, dat geene van beide in *den strengsten zin, overal*, kan volgehouden worden. Bezien wij echter de zaken een weinig van naderbij.

De *vrije Vertalingen* werden voor het eerst door de *Franschen* in trein gebracht. [.../(49-50)...]

De hoofdregel, waarop men zich in dezen grondt, van, namelijk, de Ouden zóó te doen spreken, gelijk zij in onze taal zouden gesproken hebben, kan goed zijn, maar is onuitvoerlijk, omdat het in de toepassing aan eenen Regter mangelt, die uitspraak doet, of de Vertaling het *Origineel* wel zoo doe spreken. Wie toch zou die Regter zijn? De Vertaler? maar moet eigenliefde voor zijn' bijzonderen stijl hem niet verblinden? kan hij zich geheel afscheiden van de hem eigene manier van voordragt, om te denken: zoo zou HOMERUS, THUCYDIDES, CICERO, of TACITUS gedacht en gesproken hebben - zoo niet? Of zou het Publiek die Regter zijn? maar bestaat niet verreweg het grootste gedeelte van dat Publiek uit lieden, die juist door de overzetting eerst den oorspronkelijken Schrijver willen leeren kennen? De *Recensenten* van geletterde Tijdschriften eindelijk? Maar zijn ook dezen zoo geheel doorgedrongen, ik zeg niet van letterkennis, het- / (51) geen nog mogelijk ware, maar van *individuële* kennis aan den geest van een' der Ouden, om te durven zeggen: *Hij*, die om deze of gene reden juist in zijne moedertaal *die* uitdrukking koos, zou in ééne der *Europische* spraken, voor datzelfde denkbeeld uit velen juist die uitdrukking gebezigd hebben?

Deze regel is dus niet toepasselijk, en over het algemeen moge eene vrije vertaling aan de spraak van het volk, waarvoor die gedaan wordt, voordeelig zijn; men geeft dan toch altijd slechts eene navolging; men verplaatst den ouden Schrijver te zeer uit *zijn* in *onzen* kring; allengs gaat het *karakteristieke*, zoo van zijnen stijl als van zijn werk, verloren, en hij, die der *Grieksche* en *Latijnsche* talen onkundig is, blijft verstoken van den geur der Oudheid, die ons uit minder vrije, doch tevens met smaak bewerkte Vertalingen zoo liefelijk te gemoet waait. Vele *Franschen* hebben dit in de laatste tijden zelve gevoeld, en sterk op eene meer getrouwe manier van overbrengen gedrongen [...]. -

Aan den anderen kant zijn de *Duitschers*, vooral sedert KLOPSTOCK,¹⁴¹ begonnen meer getrouwe Vertalingen te leveren, zoowel in Poëzij als Proza. De Dichterlijke hebben wij reeds beschouwd; slaan wij dus nog een' blik op de *Prozaische*. [.../(52)...] Behalven de eigenaardige moeilijkheid der denkbeelden, die de Overzetter den hedendaagsche Lezer niet door de minste omschrijving, niet door de kleinste ontwikkeling, verzacht, - wordt de Vertaling door *den vergriekschen* stijl (om mij zoo eens uit te drukken), door de geheele wijze van uitdrukking, die volstrekt van het *Duitsche* taaleigen afwijkt, en

door overmaat van getrouwheid, somtijds onleesbaar, op meer dan ééne plaats hinderlijk, stroef en stootend. En dit kan niet vermijd worden, zoodra men het beginsel eener letterlijk-getrouwe Vertaling overdrijft. Dit beginsel toch moet noodzakelijk, gelijk ieder in het oog valt, gewijzigd worden naar het onderscheid der beide spraken, en naar de eigenaardigheden van ieder derzelve. - Houdt //(53) men dit niet in het oog, zoo loopt men gevaar van tot het ergste gebrek eener Vertaling, tot *onverstaanbaarheid*, te vervallen; althans dan wordt een werk van dien aard een bijna overtollig hulpmiddel, slechts voor sommige Geleerden, die reeds der zake kundig zijn, begrijpelijk, terwijl voor de groote menigte derzulken, die geene gelegenheid hebben zich in die oude talen te oefenen, en voor welke dus eigenlijk eene Vertaling behoorde geschreven te worden, een arbeid van den zoo even omschreven' aard bijna even duister blijft, als het Oorspronkelijke, - en dus voor dezen geen of zeer weinig nut doet. -

Dan, het zijn de *Duitschers* niet alleen, die op deze wijze vertaald hebben. De Vader der Nederlandsche Letterkunde, P.CZ. HOOFT, heeft in zijnen TACITUS dat zelfde beginsel gevolgd.¹⁴² Hoe nauwkeurig, hoe juist en eigenaardig heeft hij den krachtigen stijl van TACITUS, die zoo zeer met den zijnen overeenkomt, en schier zoo vele zaken en spreuken als woorden heeft, weten uit te drukken? [...] Wie HOOFT'S TACITUS verstaat, kent ten volle den geest des *Latijnschen* Schrijvers, maar dit *verstaan* is niet aan elken Lezer gegeven. [...](54)...] Hoe wenschelijk ware het dan geweest, dat HOOFT, die, gelijk in zoo vele andere, ook in dit vak ijsbreker was, zijne waarlijk uitmuntende beginselen van getrouwe Vertaling, welke zijnen TACITUS tot een in onze taal nog onovertroffen Model [...] maken, niet tot die overdrevene gestrengheid had doen overslaan, welke nu zijn werk voor den ongeoeffenden lezer (en zoodanigen moest hij er toch velen veronderstellen) bijna onbruikbaar maakt.

Uit dit alles mogen wij thans, dunkt mij, de slotsom wel opmaken, dat ook hier weder de gulden regel te pas komt: *Medio tutissimus ibis*; (de middelweg is de beste). Schoon wij toch *al te* //(55) *vrije Vertalingen*, vooral in *Proza*, voor de minst doelmatige van allen houden, omdat zij ons den *geest* en het *eigenaardige* des Schrijvers niet doen kennen, zoo hebben wij toch ook gezien, dat *al te getrouwe Overzettingen* aan een der eerste, onmisbaarste vereischten van elk geschrift, aan duidelijkheid, te kort doen. Het wenschelijkst dus van allen zou eene Vertaling zijn, die zich ten onwankelbaren rigtsnoer stelde, om den *geest* des oorspronkelijken Schrijvers, dien de Vertaler bij wege eener vlijtige beoefening dóór en dóór (omtrent gelijk HOOFT TACITUS) moest kennen, zoo veel immer mogelijk *in allen gevalle*, en deszelfs *letter* overal weder te geven, waar het onbetwistbaar taaleigen onzer moedersprake, of de duidelijkheid, niet stellig eene meer of min gewigtige afwijking voorschrijven. Daar echter, waar deze twee hoofdvereischten eenige vrijheden vorderden, moest men nog de eigenaardigheid van het oorspronkelijke, [...] zoo veel immer mogelijk door dergelijke wendingen in het *Nederduitsch* zoeken na te bootsen.

En hiermede meenen wij onze taak, ten gevolge van de uitnoodiging der *Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen* op ons genomen, in zoo verre

beantwoord te hebben, als een bloot *betogend* stuk die beantwoorden kan. Oneindig beter, dit bekennen wij, zou eene voor- / (56) treffelijke Vertaling van een' uitmuntenden Schrijver der Oudheid, als antwoord ingezonden, aan de bedoeling der vrage voldoen; zij zou *door een voorbeeld* toonen, niet alleen *hoe* men had over te zetten, maar ook welke onbekende goudmijnen voor hoofd en hart er nog in de Schriften der Ouden voor het groote Publiek bedolven liggen, en dus tevens de *nuttigheid* der Vertalingen betoogen [...]. Wij hopen, dat de opgegevene regelen, die wij liefst niet in kleinere, meer bijzondere voorschriften wilden smaldeelen, daar het *Genie* zulke kluisters versmaadt, wij hopen, zeggen wij, dat deze regelen blijken zullen, juist die strekking te hebben, welke het *meest algemeene* nut, voor zulken, die der oude talen niet magtig zijn, moeten te weeg brengen. Immers Vertalingen kunnen wel eens proefstukken van kunst, en als zoodanig ook voor Geleerden dierbaar en nuttig zijn; dan men houde altijd in het oog, dat dit toch geenzins haar *hoofddoel* is. Deskundigen mogen zich in de Schriften der Ouden, in hare overvloeiende schatten zelve vergasten: eene Vertaling in Verzen van eenen ouden Dichter kan voor hun geene waarde hebben, dan b.v. als *Hollandsch* Dichtstuk, in zoo verre zij in de verrijking en verfraaijing der tale door vele, uit de Oudheid ontleende, wendingen en beelden belang stellen. / (57) [...] Het zijn dus de beschaafde, maar niet stellig geleerde Klassen der Maatschappij, voor welke Vertalingen dienen moeten, en zoo *dezen* langs den hier aangewezenen weg de meeste dier nuttigheden erlangen, welke zoo rijkelijk in de kennis der Ouden gelegen zijn, dan zullen ook, zonder twijfel, de dus vervaardigde Vertalingen in het *algemeen* het meeste nut te weeg brengen.

[...]

Eindnoten:

- 129 Zie voor Van Kampens (en Konijnenburgs) vertaalopvattingen Van den Broeck (1986); Korpel (1992).
- 130 Zie Korpel (1992) 55, noot 99; 168; 172-73.
- 131 Zie noten 28, 51 en 109.
- 132 Gedoeld wordt op W. Bilderdijk en zijn Sophocles-vertaling (zie noot 59).
- 133 Voor deze verwijzing zijn meerdere kandidaten, zoals G.A. Bürger, J.H. Voss, F.L. zu Stolberg. De context doet vermoeden dat Van Kampen hier op Voss of misschien ook op Zu Stolberg doelt.
- 134 Zie noot 28.
- 135 H. Waardenburg, *Opuscula oratoria, poetica, critica* (Haarlem, 1812).
- 136 Van Kampen verwijst in een noot voor dit pleidooi naar Cicero's *De Finibus* L, I.
- 137 J. Kinker, 'Proeve eener Hollandsche prosodia, oordeelkundig gegrond op, en door het gehoor getoetst aan de uitspraak onzer taal, door het beschaafde gedeelte onzer natie, en toegepast op het rythmus en metrum der ouden, in zoo verre beiden in onze Hollandsche dichtkunde zouden kunnen worden ingevoerd' in *Werken der Hollandsche Maatschappij van Fraaije Kunsten en Wetenschappen* (Amsterdam, 1810).
- 138 Zie noot 137.
- 139 Voor Popes Homerus-vertalingen: zie noot 27. Voor de vertalingen van Voss en Zu Stolberg zie noot 118.
- 140 Zie tekst no. 25.
- 141 F.G. Klopstock experimenteerde met vrije versvormen. Het meest invloedrijk is zijn epos in onberijmde hexameters *De Messias* geweest. Zie ook tekst no. 10.
- 142 Zie noot 51.

28

J. Kinker, (vert.): Shakespeare, *All's Well That Ends Well*. 'Het waare schoone [...]'. [Ongepubl. hs. UBA/ZKW XIV G 32; z.j.]. 8pp.¹⁴³

Wanneer Johannes Kinker (1764-1845) deze vertaling van Shakespeare gemaakt heeft, is niet bekend. In ieder geval ná het verschijnen van Groenevelds Klopstock-vertaling van 1784, die in de tekst genoemd wordt (zie tekst no. 10). De vertaling en de voorrede, die beide oorspronkelijk als voorlezing bedoeld waren, zijn in handschrift bewaard gebleven.¹⁴⁴

De vertaling van Kinker is niet de eerste van Shakespeares toneelwerk in de periode. Naast vele vertalingen via het Frans van J.F. Ducis, verschenen tussen 1778 en 1782 ook proza-vertalingen van Shakespeares toneelstukken (Amsterdam, A. Borchers). Deze vertalingen werden vanaf deel IV gemaakt door B. Brunius.¹⁴⁵

Het waare schoone - dat namelyk, dat door zyne inwendige waarde, zonder iets anders te behoeven; alleen door zich te vertoonen, dadelyk treft: Dat schoone is van alle tyden zodanig geweest; en kan nooit - 't zy door de wisselvalligheden der tyden; 't zy door de verandering der gewoonten, noch de grillige wispeltúrigheid der mode - ophouden schoon te zyn. Dat schoone en de waarheid blyven altyd dezelfde.

-

De verheven overblyfsels der Grieksche en Romeinsche Dichters en Redenaaren, die der Oostersche volkeren en Westersche barden; de voorbrengende genien der vroegere en laater tyden, bevestigen ons dat deze stelling niet gewaagd is.

De groote Shakspere wiens oorspronkelyke voortbrengsels thans twee eeúwen oud zyn, en in een tyd het licht zagen, toen Engelland nog maar een' geringen trap van beschaafdheid ondergaan - en de smaak nog maar weinig ontbolstering ontfangen had; bewyst ons; dat het goud in zyn erts beslooten, goúd is.

Ik heb het gewaagd om een zyner minst bekende Toneelstukken in onze taal over te brengen: Eensdeels om my zelf in 't goed / [2] verstaan van dien schryver te beoeffenen, en ten tweede om van deze stelling aan ùw' aandacht eenig bewys op te leveren. 't Gaat altyd met zeer veel moeite gepaard een schryver van dien aart, welke voor een andre natie en een andre eeúw dan de onze geschreven heeft, in zyn waare kracht in een moderner taal en eeúw over te brengen. De zeden en gewoonten (en deze verschilde in dien tyd oneindig veel van onze tegenwoordige) leveren geen klein beletsel op, om alles in zyn waare dag daar te stellen.

't Geen de zeergeleerde Jesùïët Brúmoy over 't vertaalen der Grieksche Toneeldichters aanmerkt, heeft ook plaats in de overzetting van een' Schryver als onze Shakspere.

Hy zegt namelyk: 'in 't vertaalen moet men een' zeecken middenweg hoúden, túschen een al te gezette naaúwkeúrigheid, die 't oorspronkelyke onkenbaar maakt, en een al te groote vryheid, die het geheel verandert'.¹⁴⁶

En hy heeft volkomen gelyk: want die den Grieksch en Euripides en den Britsch en Shakspeare van woord tot woord vertaalen wilde in onze taal, by voorbeeld; zoù een taal voortbrengen veel dūsterriger dan de zogenaamde Hollandsche vertaling van Klopstock door Groenenvelt;¹⁴⁷ dat is - /[[3] (want deze kan niet tegenstaande zyne dūsterheid, door een' oplettenden lezer verstaan worden) dat is (zeg ik), een taal, die om verstaan te worden opnieuw eene vertaling of ontcyffering zoù nodig hebben.

Maar een al te groote vryheid is even schadelijk, zo niet schadelijker: want deze, werpt, door alleen den waaren zin, zogenaamd, te bewaaren - al het eigenaartige der gezegdens weg. En zo zy ons al den waaren zin eener phrase geeft; zo beneemt zy ons echter de energie en kracht van 't oorspronkelyke, en stopt ons (laat ik my zo eens uitdrukken) den dooden letter in plaats van de bezielde zeggingskracht des Dichters in de hand: of verlevendigt zy dien door den vindingryken geest van den vertaaler of liever vryen navolger - dan bedriegt zy ons op een behendige wys, en geeft ons een valsch denkbeeld van 't oorspronkelyke.

Met één woord - ieder taal heeft iets dat haar eigenaartig is - en dat dikwils in een andere taal woordelyk overgezet, een geheel andere bedūding heeft. Men moet zich derhalve zo lang aan de letterlyke vertaling hoùden als de taal waar in men overbrengt, dit behoùdens dezelve zin en kracht toelaat. Daar dit niet geschieden kan, moet men zyn toevlucht nemen, tot een andere bewoording; maar die nog thans die zelve waarde als 't oorspronkelyke in de taal, waarin men overzet, bezit. /[[4]...]

Doch ik geloof reeds genoeg gezegd te hebben, om ú gereedelyk te doen toestemmen, dat een al te letterlyke vertaling, niet anders zou zyn dan een Parodie van 't oorspronkelyke; en dat een al te groote vryheid te veel van den grondtext afwykt.

Laat ik ú nog een oogenblik met myn Autheùr ophouden, om ú hem, voor de voorlezing myner vertaling, van wat naderby te doen kennen. /[[5]

Niet den kieschen, wysgeerigen en door smaak gevormden Voltaire, noch den zoetvloeiēnden, treurigen en melodieusen Racine, noch den Plautús en Terentiús navolgenden Molière - Niet de eenvoūdige schoone Grieksche Toneeldichters zùt gy in myn geliefden en natúúrlyken Shakspeare ontdekken.

Zy waren alle - de eene meer, de andere min - de begūnstigde Minnaars der Natuùr, elk van dezen schilderde haar met gemoedsvervoering af, gelyk zy zich in húnne verliefde en verhitte verbeeldingskracht op het schoonst vertoonde. De oude Grieken tooiden haar eenvoūdige; de oosterlingen ryk en praalziek; de Barden trots - Maar Shakspeare spreekt die taal der Minnaars niet; hy - de zoon der Natúúr, zegt eenvoūdige - maar tevens op een' kinderlyken hartroerenden toon: - 'Daar is myne Moeder!' -

Zyne tafreelen bezitten die verheven juistheid van Voltaire niet; noch de zich zacht in een smeltende beelden en schadūwe van Racine. Neen - men ziet in Shakspeare meesterlyke omtrekken, met een stoute hand meestal door 't geval bestierd, daar neêr gezet; hier en daar een aandachtwekkende slagschadūw geeft

zyn schildery vúúr en leven; maar zyn eeúw was de eeúw der beschaafdheid niet, en zyn coloriet gaat niet altyd met bevalligheid gepaard. [[6]...]

De vryheid die ik my in 't vertaalen veroorloofd heb, bestaat hierin, dat ik veel van 't nùttelooze, en dat niet, dan tot verdùistering van zyne schoone vinding strekken kan, achter wege gelaaten heb. Ook heb ik, zo veel my doenlyk geweest is, het telkens veranderen der Toneelen, nù in Italiën en dan weder in Frankryk, verminderd, (ten minste in een en 't zelfde Bedryf) voor zo verr' my dit heeft kúnnen gelükken, zonder iets aan 't stük te benadeelen.

Het Character van La Feú en een niet veel beteekenende Land Hansworst, heb ik te samen gevoegt om er een Hofnar van te maken, dit is my niet moeilyk gevallen, om dat La Feú, veel van zo een wezen, in vroege-/[7] re eeúwen meer dan nu bekend, bezit. En La Feú zelve breng ik niet op 't Toneel, dan geheel op 't laatst, wanneer hy er ook alleen maar noodzaaklyk is.

Voor 't overige heb ik alles aangewend om zo veel de aart van 't Nederdùitsch dit toelaat, de letterlyken zin van myn Authèur te behouden. Zo echter myn vertaling ù zo sterk niet behaagt, als my dit stük in 't oorspronkelyke genoegens verschaft heeft, dan moogt gy het vryelyk aan den vertaaler wyten, die zeer wel overtùigd is, dat hy veele schoone trekken van Shakspere niet in die zelfde kracht, overgebracht heeft.

[...]

Eindnoten:

143 Zie noot 93.

144 De voorrede is bij mijn weten voor het eerst gepubliceerd in Pennink (1936) 150-54.

145 Zie voor Kinker verder Vis (1967); Hanou (1988). Zie over Shakespeare-vertalingen verder Schoneveld (1986); Leek (1988); Korpel (1990) (1992).

146 P. Brumoy, 'Discours sur le theatre des Grecs' in: *Le theatre des Grecs* (Paris, 1730) I, xvi-xvii: 'Il faut donc prendre un milieu entre l'exactitude trop scrupuleuse qui les déguise, & la licence qui les altère'.

147 Zie noot 98.

Geraadpleegde literatuur

- Bosch e.a. (1988) J. Bosch, H.W. Groenevelt, M. van Hattum, red., *Mr. W. Bilderdijk's briefwisseling 1795-1797*, Utrecht, 1988.
- Van den Berg (1968) W. van den Berg, 'Gray, Ossian en Van Winter Tromp', *De nieuwe taalgids. W.A.P. Smit-nummer* (1968), 107-15.
- Van den Broeck (1986) R. van den Broeck, 'Opvattingen over het vertalen in Nederland van 1800 tot 1850', *De Gids*, 149 (1986), 497-513.
- Buisman [1960] M. Buisman J. Fzn., m.m.v. F.J. Dubiez, introd. H. de la Fontaine Verwey, *Populaire prozaschrijvers van 1600 tot 1815. Romans, novellen, verhalen, levensbeschrijvingen, arcadia's, sprookjes. Alphabetische naamlijst*, Amsterdam, [1960].
- Daas (1961) Q.W.J. Daas, *Gezangen van Ossian in Nederland*, Nijmegen, 1961.
- Fletcher (1941) F. Fletcher, ed., *Virgil, Aeneid VI*, Oxford, 1941.
- Gerbrandy (1988) P. Gerbrandy, Bilderdijk en de Nederlandse Pindarus-receptie, *Het Bilderdijk Museum*, 5 (1988), 1-10.
- Geerebaert (1924) A. Geerebaert S.I., *Lijst van gedrukte Nederlandse vertalingen der oude Grieksche en Latijnsche schrijvers*, Gent, 1924.
- Hanou (1988) A.J. Hanou, *Sluiers van Isis. Johannes Kinker als voorvechter van de Verlichting, in de vrijmetselarij en andere Nederlandse genootschappen, 1790-1845*, Deventer, 1988.
- Van Hattum (1983) M. van Hattum, *Lezingen en verhandelingen in Concordia et Libertate (1769-1806) en Felix Meritis (Dep. Letterkunde (1779-1808, 1810-1832, 1865-1873))*, Amstelveen, 1983.

- De Jong (1976) P. de Jong, 'Bilderdijk over het vertalen', *De nieuwe taalgids*, 69 (1976), 508-17.
- De Jongh [1950] G.W.J. de Jongh, 'De Ossian-vertaling van P.L. van de Kastele', Doct. scriptie Rijksuniversiteit Utrecht, [ongepubl.].
- Kloek e.a. (1983) J.J. Kloek e.a., 'Literaire genootschappen 1748-1800', *Documentatieblad werkgroep achttiende eeuw*, 15 (1983), 20-89.
- Kloek (1985) J.J. Kloek, *Over Werther geschreven ... Nederlandse reacties op Goethes Werther 1775-1800*, Utrecht, 1985.
- Kloek (1987) J.J. Kloek, 'Meten met twee maten? Joannes Lublink als verdediger van *Werther* en van *Grandison*', *De nieuwe taalgids*, 80 (1987), 335-49.
- Korpel (1990) L.G. Korpel, "'Truly and entirely English, yet useful", or: how Dutch translators between 1750 and 1820 view the English nature of their originals, in: B. Westerweel & Th. D'Haen, eds., *Something understood*, Amsterdam/Atlanta, 1990, 231-48.
- Korpel (1992) L.G. Korpel, *Over het nut en de wijze der vertalingen. Nederlandse vertaalreflectie (1750-1820) in een Westeuropees kader*, Amsterdam/Atlanta, 1992.
- Kossmann (1922) Fr.K.H. Kossmann, *Nederlandsch versrythme. De versbouwtheorieën in Nederland en de rythmische grondslag van het Nederlandsche vers*, 's-Gravenhage, 1922.
- Leek (1988) R.-H. Leek, *Shakespeare in Nederland*, Zutphen, 1988.
- De Man (1992) J. de Man, inl. O.C.F. Hoffham, *Proeve van slaapdichten, bezorgd door Jacqueline de Man*, Leiden, 1992, 9-41.

- De Man e.a. (1993) J. de Man e.a., *Kunst op schrift. Een inventarisatie van de Nederlandstalige publikaties op het gebied van de kunsttheorie en esthetica 1670-1820*. Bezorgd door J. de Man, m.m.v. A. Höweler, opgezet en geredigeerd door P. Knolle, B. Pol, P. van Reijen, en P. de Voogd, Leiden, 1993.
- Meier (1983) H.H. Meier, 'Pope's *Essay on Man* door Bilderdijk vertaald', *De nieuwe taalgids*, 76 (1983), 443-58.
- Minderhoud (1927) H.J. Minderhoud, *La Henriade dans la littérature hollandaise*, Parijs, 1927.
- Nieuweboer (1982) A. Nieuweboer, 'De populariteit van het vertaalde verhalend proza in 18e-eeuws Nederland en de rol van de boekhandel bij de praktijk van het vertalen', *Documentatieblad werkgroep achttiende eeuw*, 53/54 (1982), 119-41.
- Pennink (1936) R. Pennink, *Nederland en Shakespeare. Achttiende eeuw en vroege romantiek*, 's-Gravenhage, 1936.
- Renner (1989) F.M. Renner, *Interpretatio. Language and translation from Cicero to Tytler*, Amsterdam/Atlanta, 1989.
- De Roy van Zuydewijn (1980) H.J. de Roy van Zuydewijn, vert. & inl., *Homerus, Ilias*. Ingeleid en vertaald in Nederlandse hexameters door H.J. de Roy van Zuydewijn, 's-Gravenhage, 1980.
- De Rynck/Welkenhuysen (1992) P. de Rynck & A. Welkenhuysen, *De oudheid in her Nederlands. Repertorium en bibliografische gids*, Baarn, 1992.
- Schenkeveld-Van der Dussen (1975) M. Schenkeveld-Van der Dussen, inl., *W. Bilderdijk. Mijn verlustiging*, Zutphen, 1975.
- Schoneveld (1986) C.W. Schoneveld, 'The first Dutch translation of (a selection of) Shakespeare's works (1778-1782)', *Dutch Crossing*, 28 (1986), 38-52.

- Schoneveld (1988) C.W. Schoneveld, 'Alexander Pope in Nederland: vertaling en receptie tot 1800', in: R. van den Broeck, red., *Literatuur van elders*, Leuven, 1988, 27-36.
- Schoneveld (1992) C.W. Schoneveld, verz. & inl., "*T Wordt grooter plas: maar niet zo 't was'*. *Nederlandse beschouwingen over vertalen, 1670-1760*, 's-Gravenhage, 1992.
- Schrijvers (1980) P.H. Schrijvers, vert. & inl., *Horatius Ars Poetica*, Amsterdam, 1980.
- Singeling (1986) C.B.F. Singeling, 'Literaire genootschappen, 1748-1800: aanvullingen en correcties', *Documentatieblad werkgroep achttiende eeuw*, 18 (1986), 65-74.
- Singeling (1991) C.B.F. Singeling, *Gezellige schrijvers. Aspecten van letterkundige genootschappelijkheid in Nederland, 1750-1800*, Amsterdam/Atlanta, 1991.
- Smits-Veldt/Spies (1986) M.B. Smits-Veldt & M. Spies, red., *Vondel: Volledige dichtwerken en oorspronkelijk proza verzorgd door Albert Verwey. Nieuwe uitgave*, Amsterdam, 1986.
- Steiner (1975) T.R. Steiner, *English translation theory 1650-1800*, Assen/Amsterdam, 1975.
- Tgahrt (1982) R. Tgahrt e.a., *Weltliteratur. Die Lust am Uebersetzen im Jahrhundert Goethes. Eine Ausstellung des deutschen Literaturarchivs im Schiller-National-Museum Marbach am Neckar*, Marbach, 1982.
- Varey (1984) S. Varey, 'James Macpherson en de Ossiaanse vervalsingen', in: Z.R. Dittrich e.a., red., *Knoeien met het verleden*, Utrecht, 1984, 65-74.
- Vis (1967) G.J. Vis, *Johannes Kinker en zijn literaire theorie*, Zwolle, 1967.

- De Vries (1985) C. de Vries, 'Joannes Lublink, de jonge (1736-1816)', Doct. scriptie UvA, DNL 3518, [ongepubl.].
- Westerbaen (1817) C.W. Westerbaen, *Lofrede op Joannes Lublink, den jongen*, Amsterdam, 1817.
- Witsen Geysbeek (1821-27) P.G. Witsen Geysbeek, *Biografisch, anthologisch en critisch woordenboek der Nederduitsche dichters*, Amsterdam, 1821-27.
- Worp (1908) J.A. Worp, *Geschiedenis van het drama en van het toneel in Nederland*, II, Rotterdam, 1908.

Personenregister

In dit register wordt verwezen naar personen die genoemd worden in de hoofdtekst, dat wil zeggen: in de inleiding en de opgenomen teksten.

Addison, J. 30
 Aeneas 118
 Alembert, J. le R. d' 71
 Algarotti, F. 76
 Allart, J. 81, 98, 102, 105
 Alphen, H. van 59, 81
 Anacreon 110, 111
 Aubignac, F.H. Abbé d' 37
 Barbaz, A.L. 6, 18, 96
 Batteux, Ch. 53
 Bilderdijk, W. 5, 6, 10, 18, 19, 57, 59, 81, 85, 98, 101, 105, 122
 Blair, H. 81, 98
 Blussé, P. 77
 Boileau, N. 42, 97
 Borchers, A. 128
 Bosch, J. de 5, 10, 55, 65, 102, 110
 Bouvink, J.A. 53
 Broedelet, [?] 34
 Brumoy, P. 128
 Brunius, B. 128
 Buisman J. Fzn., M. 5
 Caesar 76, 79
 Cammaert, J.F. 42
 Cats, J. 119
 Catullus 67, 95
 Caux de Montlebert, G. de 30
 Cervantes, M. de 40, 43
 Cesarotti, M. 81, 82
 Chalmot, J.A. de 52
 Chomel, N. 52
 Cicero 10, 42, 71, 73, 74, 76, 79, 102, 114, 118, 125
 Clercq Hz., I. de 90, 91
 Clercq, P. le 46
 Coornhert, D. Volkertszn. 60
 Corneille, P. 30, 43
 Crebillon fils, C-P.J. de 30, 43
 Creech, Th. 72
 Curtius, M.C. 76
 D.K. [= J. de Kruyff sr.] 25, 27
 Dacier, A. 40
 Delille, J. 96
 Demosthenes 74, 79, 116
 Denis, M. 81, 82
 Destouches, N. 34, 35, 43
 Dido 118
 Diomedes 35
 Doornik, J.G. 97

Dorn Seiffen, G. 18, 55, 107-111
Dryden, J. 50, 56
DuBos, J.B. 37
Ducis, J.F. 16, 128
Dusch, J.J. 59
Dussen, J. van der 105
Ebert, J.A. 39
Engel, J.J. 100
Engelen, C. van 82
Enschedé, J. 55
Epictetus 25
Esschenburg, J.J. 72
Esveldt-Holtrop, J.S. van 110
Euripides 98, 100, 129

Feitama, S. 10, 33, 59, 64, 75, 96, 97
 Feith, R. 59
 Felton, H. 68
 Fénelon, F. de S. de la M. 76
 Ferguson, A. 76
 Fielding, H. 13, 43
 Frederik II 20, 77, 80, 97
 Garve, Ch. 76
 Geerebaert S.I., A. 6
 Gellert, C.F. 39
 Glaucus 35
 Gobels, A. 42, 97
 Goddaeus, C. 108
 Gravenweert, J. van 's 18, 102
 Groeneveld, C. 18, 59, 62, 87, 128, 129
 Haes, J. de 62
 Haller, A. von 31
 Harold, E. von 81
 Harris, J. 53
 Hattum, M. van 55, 65, 94, 96
 Herder, J.G. 81
 Herdingh, L. 77
 Herodotus 116
 Hoeufft, J.H. 110
 Hoffham, O.C.F. 7, 46, 93
 Holtrop, W. 62
 Homerus 13, 28, 33, 42, 53, 55, 56, 68, 74, 81, 96, 98, 99, 102-105, 112, 113, 116, 117, 119, 122, 123, 125
 Hooff, N.W. opden 34, 35
 Hooft, P.C. 10, 49, 51, 60, 116, 120, 126
 Hoogstraten, D. van 62
 Horatius 25, 39, 56, 57, 60, 72, 73, 94, 96, 107, 109, 110, 124
 Hottinger, J.J. 71
 Huart, P. 59
 Huydecoper, B. 57, 94
 Huygens, C. 108
 Iffland, A.W. 13
 Immerzeel, J. 112
 Iperen, J. van 39
 Jerusalem, J.F.W. 67
 Justiniani 34
 Kampen, N.G. van 12, 18, 19, 112, 115
 Kasteele, P.L. van de 18, 59, 81, 85-87, 98
 Kate, L. ten 70
 Kinker, J. 14, 16, 65, 121, 128
 Kleist, E.C. von 67
 Klinkhamer, G. 75
 Kloek, J.J. 21
 Klopstock, F.G. 13, 18, 59-62, 73, 81, 125, 128, 129
 Konijnenburg, J. 18, 115
 Korpel, L.G. 5, 71

Kotzebue, A. von 13, 90
Kruyff sr., J. de [= D.K.] 25, 27
Lelyveld, F. van 81
Livius 76, 79
Locke, J. 76
Longinus 102
Loosjes Pz., A. 115
Loots, C. 16, 90, 94
Lublink d.j., J. 5-7, 10, 11, 16-18, 39, 42, 65, 94
Lucanus 71
Lucretius 72

Lulofs, B.H. 8, 20, 113
 Macpherson, J. 13, 81, 82, 85, 87, 99
 Mair, J. le 52
 Marcus Aurelius 79
 Marmontel, J-F. 43
 Mars, A. 90
 Meerman, J. 59
 Meijer, L. 60
 Merken, L.W. van 97
 Meyer, P. 25, 39, 42, 77
 Michaëlis, J.D. 72
 Milton, J. 43
 Molière 42, 43, 129
 Moschus 110
 Nieuwenhuizen, B. 59
 Nil Volentibus Arduum 14, 34
 Noël, F. 95
 Nomsz, J. 96
 Oomkens, J. 113
 Ossian 13, 18, 81-88, 98-100
 Ovidius 64
 Pels, A. 60
 Plato 79, 116
 Plautus 129
 Plinius 62
 Pope, A. 19, 33, 42, 43, 67, 68, 75, 94, 96, 99, 103, 105, 122
 Quintilianus 56
 Racine, J. 30, 42, 43, 96, 129
 Ramler, K.W. 109
 Richardson, S. 13
 Richardson, W. 16, 90
 Roscommon, W.D., Earl of 11, 48, 67
 Rotgans, L. 64
 Roullaud, H.J. 7, 39, 42, 65
 S.L. 7, 11, 25, 46, 51
 Saint-Simon, Marquis de 81
 Sallustius 79
 Schenk, A.C. 39
 Schoonhoven, [?] 34
 Schuer, J.L. 52
 Sellschop, A.D. 59
 Seneca 71
 Shakespeare, W. 16, 18, 43, 63, 72, 100, 128-130
 Sidney, Sir Ph. 62
 Siegenbeek, M. 18, 55, 102
 Singeling, C.B.F. 25
 Sophocles 57, 96, 98, 116, 122
 Spiegel, H.L. 60
 Spruyt, [?] 34
 Status 42
 Stolberg, F.L. Graf zu 103, 122

Strick van & tot Linschoten, P.H.A.J. 18, 94, 107, 110
Tacitus 49, 51, 76, 79, 116, 125, 126
Tasso, T. 57
Terentius 129
Thomson, J. 43, 94
Thucydides 71, 125
Tongerlo, K. van 42
Tourneur, P. le 69, 81, 82
Turr, F.E. 19, 102, 112, 123
Uylenbroek, P.J. 93, 94, 96, 107
Vermandel, W. 96
Virgilius 10, 28, 30, 33, 56, 58, 67, 94, 96, 98, 102, 117
Visscher, R. 60
Voltaire, F.M.A. de 29-31, 34, 35, 40, 43, 75, 96

Vondel, J. van den 10, 30, 33, 48, 53, 58, 60, 62, 75, 94, 95, 98, 102, 116, 117, 119
Voss, J.H. 20, 103, 109, 113, 122
Waardenburg, H. 118
Walré, J. van 55
Warnars, G. 77
Wieland, C.M. 59, 67, 72, 81
Winter Nsz., P. van 7, 39, 65, 94, 102, 105, 107
Winter Tromp, F.J. 81
Winter, N.S. van 39, 94
Wisse, J. 21
Witsen Geysbeek, P.G. 59
Wolff, E. 6, 105
Worp, J.A. 5
Yntema, J. 77
Young, E. 13, 29, 31, 39, 67, 69
Zyp, J. van 42